

RAILI HYRKKÄNEN

**LESKIEN
ANSIOTYÖ JA
TERVEYDENTILA**

**Eläketurvakeskuksen
tutkimuksia 1988:2**

Raili Hyrkkänen

LESKIEN ANSIOTYÖ JA TERVEYDENTILA

**Eläketurvakeskuksen
tutkimuksia 1988:2**

Kuvattu asiakkaan originaalista

ISBN 951-9043-79-9

GUMMERUS OY KIRJAPAINO
JYVÄSKYLÄ 1988

Tiivistelmä

Hyrkkänen Raili: Leskien ansiotyö ja terveydentila. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1988:2. 120 s.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää leskeksi jääneiden ansiotyössäoloa ennen puolison kuolemaa ja työssäolon muutoksia sen jälkeen. Tutkimus on painottunut naisten työssäolon tarkasteluun. Työssäolon muutoksia on tarkasteltu leskien koulutuksen, ammattialan, asuinpaikan, perherakenteen ja terveydentilan osalta. Haastattelututkimuksen perusjoukon muodostivat vuonna 1980 leskeytyneet alle 80-vuotiaat henkilöt, joista poimittiin 3508 lesken otos. Tutkimustulokset osoittivat, että leskien työssäkäynti ei oleellisesti eronnut muusta väestöstä ennen leskeytymistä. Sen jälkeen alle 50-vuotiaana leskeytyneistä kotiiäideistä varsin suuri osa siirtyi ansiotyöhön. Työhön siirtyneet lesket olivat muihin kotiiäiteihin verrattuna paremmin koulutettuja ja he myös asuivat näitä useammin alueilla, jotka tarjosivat työmahdollisuuksia. Työhön siirtyneiden leskien ammattialoissa korostuivat palvelualojen ammatit sekä kaupallinen ja toimistotekninen työ. Vanhempaan ikäryhmään kuuluvat kotiiäidit erosivat työssä olleista myös heikomman terveydentilansa vuoksi. Koetun terveydentilan mukaiset erot näkyivät selvästi verrattaessa 55 vuotta täyttäneiden ikäryhmiä nuorempiin leskiin, myös eläkkeelle siirtyminen lisääntyi 55-vuotiailla ja tätä vanhemmilla leskillä.

Avainsanat: lesket - ansiotyöt - terveydentila

Abstract

Hyrkkänen Raili: Widow's employment and state of health. Studies of the Central Pension Security Institute 1988:2. 120 pp

The purpose of this study is to examine the employment of the widow(er)s before and after the spouse's death. Main focus is on women's employment. Changes in employment are examined in regard to education, occupation, residence, number of children under age 18 and state of health. The population for the interviews consisted of the widows and the widowers under age 80 whose spouse had died in 1980. The sample was formed by 3,508 persons. According to the results of the study the employment of the women before the death of their spouse does not significantly differ from the other population. After the spouse's death a relatively large proportion of the women being widowed prior to their age of 50 years take a work outside home. These women are better educated than the women who stay at home, and more often they reside in areas which give opportunities for paid work. Newly-employed women generally work in service sectors as well as in commercial and office works. Regarding the state of health, the older housewives differ from working women. Widows over age 55 on average feel their state of health worse than younger widows. The retirement on pension also increases in age 55 and over.

Key words: widows - employment - state of health

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	9
	1.1 Tutkimuksen tavoitteet	9
	1.2 Tutkimuksen analyysikehikko	10
	1.3 Terveystilan mittaaminen	12
	1.4 Perhe-eläketurvan kehityksen tarkastelu	15
	1.5 Tilastollinen tarkastelu	19
	1.5.1 Naisten ansiotyön muutokset	19
	1.5.2 Perherakenteen muutos	28
2	TUTKIMUSAINEISTO	32
3	LESKIEN TERVEYDENTILA	37
	3.1 Koettu terveydentila ja toimintakyky	37
	3.1.1 Pitkäaikaissairaudet	37
	3.1.2 Sairauden työkyvylle aiheuttama haitta	42
	3.1.3 Toimintakyky	44
	3.1.4 Psykosomaattiset oireet ja niiden yhteys leskey-	
	teen sopeutumisessa	46
	3.1.5 Faktoripisteet koetun terveydentilan kuvaajina ...	50
	3.2 Sairastavuus rekisteritietojen valossa	53
	3.2.1 Sairauspäivärahan saajat	53
	3.2.2 Työkyvyttömyyseläkkeen saajat	55
	3.3 Yhteenvedo	58
4	LESKIEN ANSIOTYÖSSÄOLON MUUTOKSET	60
	4.1 Koulutus- ja ammattitausta	60
	4.2 Ansiotyössäolo avioliiton aikana	66
	4.3 Ansiotyössäolo leskeytymisen jälkeen	71
	4.3.1 Palkansaajaväestöön kuuluvat lesket	74
	4.3.2 Maatalousväestöön kuuluvat lesket	81
	4.3.3 Yrittäjäväestöön kuuluvat lesket	84
	4.3.4 Muutokset koko aineistossa	86
	4.4 Ansiotyön muutoksiin liittyvät tekijät	89
	4.4.1 Työstä poissaolon syyt	90
	4.4.2 Koulutus ja ammatti	94
	4.4.3 Asuinpaikka	99
	4.4.4 Perherakenne	102
	4.4.5 Terveystila	104
	4.5 Työstä poisolevat naislesket	106
	4.5.1 Työhön hakeutuminen	107
	4.5.2 Työhön hakeutumiseen liittyvät tekijät	109

5	LESKIEN ANSIOTYÖN JA TERVEYDENTILAN ARVI- OINTIA	116
	KIRJALLISUUS	121
LIITE 1	Faktorianalyysi	127
LIITE 2	Haastattelulomakkeen kysymyksiä	135

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Perhe-eläketurvaa koskevat säännökset tulivat pääosin voimaan 1960-luvulla. Leskeneläke oli alunperin tarkoitettu naisille, jotka ikänsä tai pienten lasten hoidon takia eivät voineet hankkia toimeentuloaan omalla ansiotyöllään. Sen jälkeisen yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena nykyisen perhe-eläketurvan perusteet eivät kaikilta osin enää vastaa alkupeleistä tarkoitustaan. Nykyään naisten ansiotyössäkäynti on nuoremmissa ikäryhmissä lähes yhtä yleistä kuin miesten. Naisten työssäkäynnin yleistyminen ja sitä kautta miehen huoltovelvollisuuden väheneminen ovat aiheuttaneet paineita nykyisen perhe-eläketurvan muuttamiseksi. Tasa-arvon vaatimuksen lisääntyminen toisaalta edellyttää myös miesleskien huomioonottamista, jonka nykyinen eläkejärjestelmä tekee vain rajoitetusti.

Perhe-eläketurvaa koskevaa selvitystyötä tehtiin Eläketurvakeskuksessa jo ennen kuin valtioneuvosto asetti vuonna 1983 perhe-eläkekomitean. Sekä komiteassa että muussa yhteydessä huomattiin tutkimustiedon tarve ja sen vähäisyys. Eläketurvakeskuksen tutkimusohjelmassa esitettiin perhe-eläketurvaa koskevan tutkimuksen tavoitteet. Niiden mukaan pyritään selvittämään, mitä erityyppisissä perheissä tapahtuu puolison kuoltua. Pääpaino tutkimuksessa pannaan taloudellisille näkökohdille, mutta sen lisäksi otetaan huomioon puolison kuoleman aiheuttamat muut muutokset perheessä.

Työssäolon muutosten tarkastelu liittyy perhe-eläkejärjestelmän kehittämistarpeisiin, joissa erityisesti naisleskien ansiotyöhön osallistumisella on keskeinen merkitys. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten leskeytneiden työssäolo muuttui puolison kuoleman jälkeen. Haastattelututkimus kohdistui vuonna 1980 leskeksi jääneisiin miehiin ja naisiin. Tutkimuksessa tarkastellaan erikseen palkansaajaväestöön sekä yrittäjäväestöön kuuluneita leskiä. Ansiotyössäolon muutoksia kuvataan mies-

ja naisleskien osalta, joskin tutkimuksen pääpaino kohdistui naisten ansiotyössäoloon.

Luvussa 3, josta alkaa empiirisen aineiston käsittely, esitetään leskien terveydentilaa ja toimintakykyä koskevia tuloksia. Terveydentilaa tarkastellaan haastattelutietojen sekä työkyvyttömyyseläkkeita ja sairausvakuutuksen päiväraha korvauksia koskevien rekisteritietojen pohjalta. Leskien terveydentilaa on pyritty mahdollisuuksien mukaan vertaamaan väestön terveydentilaan.

Luvussa 4 tarkastellaan ansiotyössäolon muutoksia erikseen palkansaaja- väestöön ja yrittäjäväestöön kuuluvilla leskillä. Ansiotyön muutoksia kuvataan vertaamalla leskeytymistä edeltänyttä tilannetta vuonna 1979 sen jälkeiseen tilanteeseen vuonna 1983, jolloin leskeytymisestä oli kulunut kolme vuotta ja jolloin elämäntilanteen voi olettaa jo vakiintuneen.

Muutosten taustalla vaikuttavia tekijöitä selvitetään luvussa 4.4. Työssäolon muutosten kannalta erilaisia ryhmiä on verrattu toisiinsa niitä erottavien piirteiden löytämiseksi. Ansiotyössäoloon vaikuttaneista tekijöistä tarkastellaan koulutusta, avioliiton aikaista työntekoa ja ammattia. Samoin otetaan huomioon lesken terveydentila ja perherakenne alaikäisten lasten lukumäärän osalta.

Luvussa 4.5 tarkastellaan niitä alle 65-vuotiaita naisleskiä, jotka eivät oleet haastatteluhetkellä työssä tai eläkkeellä. Pääpaino on työhön hakeutumisen esteiden selvittämisessä. Tarkastelussa verrataan joidenkin tekijöiden osalta työhön aikovia leskiä niihin leskiin, jotka eivät aikoneet hakeutua ansiotyöhön. Lopussa arvioidaan leskien työssäolon kehitystä ja sen yhteyttä muun muassa terveydentilaan.

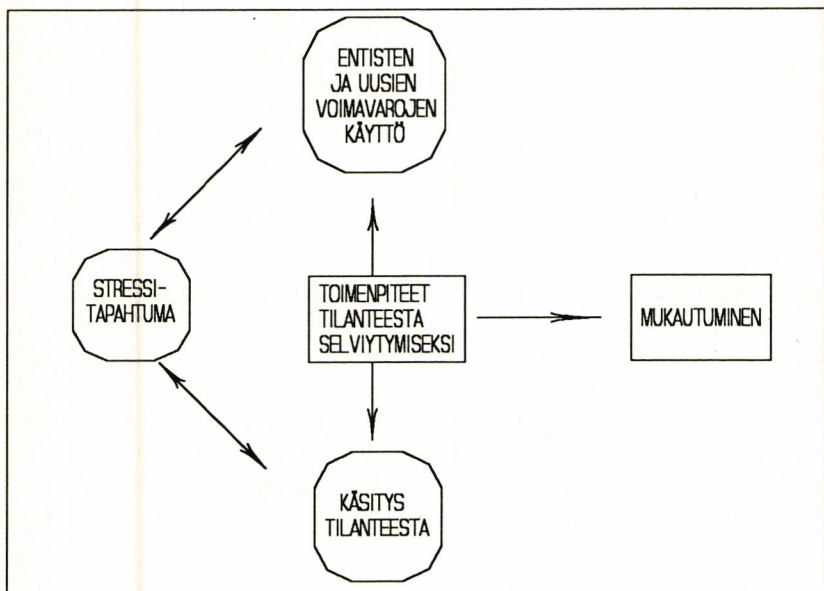
1.2

Tutkimuksen analyysikehikko

Tutkimuksen analyysikehikko pohjautuu R. Hill'n 1940-luvulla kehittämään teoriaan perheen kriisistä, joka on seurausta stressiä aiheuttavasta tapahtumasta. Hill'n teoriaa kehiteltiin edelleen amerikkalaisessa tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin Vietnamin sodassa kadonneiden tai vangiksi

joutuneiden sotilaiden perheitä (McCubbin et al. 1982, 46). Esimerkki stressiä aiheuttavasta tapahtumasta on puolison kuolema. Sen vaikutukset perheen sosiaaliseen järjestelmään voivat muuttaa perheen arvoja, rooleja tai päämääriä.

Kuvio 1. Mukautuminen stressitapahtumaan

Lähde: Kuvio on mukaeltu McCubbin et al. 1982, 46 esitetystä mallista.

Perheen mukautuminen stressiä aiheuttaneeseen tapahtumaan riippuu perheen resursseista ja sen tilanteenkäsityksestä. Perheen resurssit ovat kaikki ne tekijät, jotka auttavat sen kykyä selviytyä vaikeuksista. Perheen hankkimien uusien resurssien rinnalla on merkitystä, millaiset resurssit sillä oli alunperin. Toinen oleellinen tekijä perheen selviytymisessä on se, millaisen käsityksen perhe muodostaa tilanteen vakavuudesta ja ryhtyykö se joihinkin toimenpiteisiin. Perhe voi kokea tilanteen haasteellisenä tai alistua siihen kohtalonomaisesti. Monet Vietnamin sodassa kadonneiden tai vangiksi joutuneiden sotilaiden vaimot reagoivat puolison

katoamiseen tai vangiksi joutumiseen menemällä ansiotyöhön. Monet myös avioituivat uudestaan, joka sekkin helpotti lesken asemaa perheenhuoltajana (McCubbin ja Patterson 1983, 15).

Leskien työssäolon tarkastelussa on lähdetty siitä oletuksesta, että työssäkäynnin muutosten eli tilanteesta muodostetun käsityksen pohjalta tehtyjen ratkaisujen taustalla vaikuttivat ne resurssit, joita leskellä oli ennen puolison kuolemaa tai joita hän hankki sen jälkeen. Ammatillisia resursseja ovat muun muassa koulutus ja aikaisempi työkokemus. Jatkokoulutus ja asuinpaikan vaihdos saattavat lisätä niitä. Myös alaikäiset lapset vaikuttavat työssäkäyntiin. Pienten lasten hoito voi olla esteenä työhön menolle ja se voi myös muulla tavoin vähentää mahdollisuuksia ammatillisten resurssien lisäämiseksi. Samoin terveydentila on oleellinen seikka työssäkäyntiä ajatellen. Tutkimuksessa leskien terveydentila on keskeisesti tarkastelun kohteena. Terveydentilaa koskevia tietoja ei voi kuitenkaan projisoida taaksepäin sen selvittämiseksi, miten lesken terveydelliset resurssit muuttuivat puolison kuoleman jälkeen.

Perheen mukautumista ei tutkimuksessa varsinaisesti selvitetty, vaikka haastatelluille esitettiin joitakin leskeyteen sopeutumista koskevia kysymyksiä. Välillisesti lesken työssäkäynnissä ilmenneet muutokset antanevat viitteitä myös siitä, miten perhe mukautui muuttuneeseen tilanteeseen.

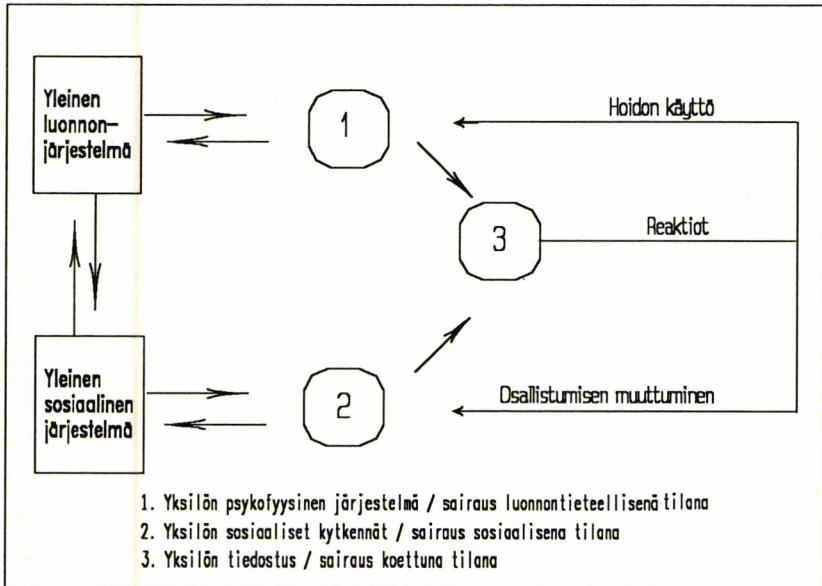
1.3

Terveydentilan mittaaminen

Terveydentila nähtiin keskeiseksi asiaksi työssäolon muutosten tarkastelussa. Leskien terveydentilaa koskevat tiedot perustuvat haastatteluaineistoon sekä rekisteritietoihin työkyvyttömyyseläkkeistä ja sairausvakuutuksen päivärahoista. Haastattelulomakkeen terveydentilaa koskevien kysymysten valinnassa käytettiin apuna Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen asi-
antuntemusta.

Ns. Purolan malli korostaa sairauden moniulotteisuutta psykofyysisenä, sosiaalisena ja koettuna tilana. Lääketieteessä tauti määritellään ihmisen psykofyysisen järjestelmän toiminnan häiriöksi. Psykofyysisessä järjestel-

mässä syntynyt häiriö aiheuttaa tiedostettavia oireita kuten kipua ja ahdistusta. Näin syntynyt koetun sairauden tila virittää reaktioita ja ohjaa käyttäytymistä sekä osallistumista (Purola 1971, 20-22). Näitä kaikkia sairauden ulottuvuuksia voidaan mitata haastattelu- ja kyselymenetelmillä.

Kuvio 2. Sairauden kolme ulottuvuutta

Lähde: Purola et al. 1971, 21.

Haastattelussa ilmoitetaan yleensä pieni osa niistä sairauksista, jotka voidaan todeta kliinisessä tutkimuksessa. Riippuu sairauden vaiheesta ja vaikeusasteesta, onko tutkittava henkilö itse tietoinen sairaudestaan. Jotkut sairaudet löydetään vasta kliinisen tutkimuksen yhteydessä. Toisaalta haastattelussa tuodaan esille sellaisia sairauksia, joita lääkärintarkastuksessa ei voida todentaa (Brorsson 1977, 31).

Eräässä tanskalaisessa tutkimuksessa tiedusteltiin hoitavilta lääkäreiltä haastateltuja koskevia tietoja ja osoittautui, että yli 70 prosentissa tiedot olivat yhtäpitäviä haastateltujen antamien tietojen kanssa. Amerikkalaisessa Baltimoren tutkimuksessa verrattiin 809 henkilön näytteen perusteella monipuolisen lääkärin suorittaman tutkimuksen ja haastattelutietojen yhtäpitävyyttä. Jos vain oireita aiheuttavat sairaudet lasketaan mukaan, paljastui haastattelussa yli kaksi kolmasosaa seuraavista sairauksista: astma, muut allergiat, sokeritauti, reumaattinen sydänvika, sepelvaltimosairaus, nivelreuma ja nivelrikko (Sievers 1968, 13-14).

Toimintakykyä arvioitaessa on todettu henkilön omien ja ammattihenkilöiden arvioiden välinen yhtäpitävyys kohtalaiseksi. Yhtäpitävyys on kuitenkin selvästi parempi arvioitaessa yksinkertaisia jokapäiväisiä toimintoja kuin selvitetessä monimutkaisia toimintakokonaisuuksia.

Työkykyä arvioitaessa on verrattu työkykynsä rajoittuneeksi kokeneiden omia arvioita Kansaneläkelaitoksen kuntoutustutkimuksessa tehtyihin arvioihin. Tutkittavan oma arvio ja työryhmän arvio olivat varsin lähellä toisiaan (Aromaa et al. 1986, 301-302). Samoin työterveyslaitoksen tutkimuksessa eläkeikien perusteista työntekijöiden omat arviot työkyvystään ja sen riittävydestä menivät hyvin yksin sen kanssa, mitä heille tapahtui neljässä vuodessa sen jälkeen (Ilmarinen 1987, 30-339). Sairauteen liittyvät haitat jokapäiväisessä elämässä tulevat selvemmin esille subjektiivisten kokemusten tasolla kuin objektiivisesti havaittavina (Karisto 1984, 102).

Aikajakso, jolta terveystietoja kysytään, vaikuttaa tietojen luotettavuuteen. Kansaneläkelaitoksessa on todettu, että haastattelupäivänä sairaaksi ilmoittaminen tuotti suunnilleen saman tuloksen kuin pitemmän ajanjakson keskiarvo. Sen sijaan kahta viikkoa koskeva kysymys tuotti yli kaksi kertaa niin suuren tuloksen (Aromaa et al. 1986, 299-300).

Haastattelulla voidaan selvittää mm. fyysisiä ja psyykkisiä oireita, koettua sairastavuutta ja toimintakyvyn rajoituksia, haittoja ja muita sosiaalisia seurauksia sekä terveystietojen käyttöä sairastavuuden heijastajana. Terveystietojen osoittimena on käytetty yleisimmin seuraavassa asetelmassa lueteltuja tietoja (Aromaa et al. 1986, 297). Kunkin osoittimen vireen on merkitty, jos sitä on käytetty leskien terveystietojen arvioimiseksi.

Terveystilan osoittimina käytetyt tiedot:	Käytetty tässä tutkimuksessa
a) Koetut oireet	x
b) Koettu yleinen terveystila	
c) Koetut/ilmaistut taudit ml. lääketieteellisesti määritellyt taudit	x
d) Koettu yleinen toimintakyky ja työkyky	
e) Koetut/ilmaistut rajoitukset	x
f) Koetut/ilmaistut työkyvyn rajoitukset	x
g) Koetut/ilmaistut muut sosiaaliset seuraukset	
- sairauspäivät	x
- sairausvuodepäivät	
- työkyvyttömyys	x
h) Palvelusten, apuvälineiden ja lääkkeiden käyttö tautien osoittimena	

Sairastavuutta koskevia tietoja on hankittu eri tutkimuksissa muun muassa kysymällä tauteja avoimin kysymyksin tai oireita kysymyssarjojen avulla. Suorituskykyä on pyydetty arvioimaan jollakin asteikolla tai on kysytty terveystilasta käytössä. Myös useista osista yhdistettyjä terveystilan indeksejä on koetettu kehittää (Brorsson 1977, 16). Tässä tutkimuksessa ei ole yritetty muodostaa terveystilan mittaria, mutta koetun terveystilan ikäryhmittäisiä eroja on kuvattu faktoripistemäärien avulla.

1.4

Perhe-eläketurvan kehityksen tarkastelu

Perhe-eläketurvan kehitys Suomessa liittyy eläketurvan laajentumiseen 1960-luvulla. Tämä puolestaan oli seurausta toisen maailmansodan jälkeisestä yhteiskunnallisesta kehityksestä. Parissa vuosikymmenessä elinkeinorakenteen murros muutti Suomen maatalousvaltaisesta maasta kehittyneeksi teollisuus- ja palveluammattien yhteiskunnaksi. Palkansaajaväestön voimakas kasvu kaupungistumisen myötä muutti entisestä poikkeavalla tavalla väestön toimeentulon edellytyksiä. Näiden parantamiseksi tarvittiin sosiaalipoliittisia toimenpiteitä.

Perinteisesti valtion virkamiehet ja osa kuntien palveluksessa olevista viranhaltijoista kuuluivat eläkejärjestelmien piiriin. Yksityisen sektorin palveluksessa olevia työntekijöitä koskevat eläkelait tulivat voimaan vuonna 1962. Perhe-eläkkeet eivät vielä vuonna 1962 kuuluneet työntekijäin eläkelakien etuuksiin. Valtion ja osa kuntien virkamiesten perheistä sen sijaan oli eläkelakien piirissä. Yksityisen sektorin perhe-eläkelainsäädännön kehittymiselle antoi sysäyksen vuoden 1966 työehtosopimusratkaisu. Siinä sovittiin, että yksityisessä työsuhteessa olevia työntekijöitä koskeviin eläkelakeihin lisätään perhe-eläketurva. Sitä koskevat esitykset tulivat voimaan vuonna 1967.

Hallituksen esitys pyrki turvaamaan sellaisten henkilöiden toimeentulon, jotka eivät vielä olleet sijoittuneet työmarkkinoille tai joiden oli vaikea sijoittua. Tämä periaate saneli sekä edunsaajien piirin että eläkkeiden suuruuden (Varoma 1971, 58). Edunsaajiksi tulivat naisleski ja lesken alle 18-vuotiaat lapset. Jos lapsia ei ollut, 40 vuotta täyttänyt leski oli oikeutettu saamaan eläkkeen, mikäli avioliitto oli kestänyt vähintään kolme vuotta.

Vuonna 1966 asetettiin sosiaalipoliittinen ohjelmatoimikunta valmistelemaan koko väestön kattavaa perhe-eläketurvaa ja laatimaan ehdotus yleiseksi perhe-eläkelaiaksi kansaneläkejärjestelmässä. Ohjelmatoimikunta sai mietintönsä valmiiksi vuonna 1967. Siinä perhe-eläkkeiden tehtäväksi katsottiin eläketapahtuman aiheuttamien taloudellisten muutosten eliminoiminen ja perheen kulutusmahdollisuuksien turvaaminen perheenhuoltajan kuolemaa edeltäneen tason mukaisesti. Peruskulutuksen turvaaminen toteutettaisiin kansaneläkejärjestelmän puitteissa. Aikaisemman kulutustason turvaaminen jäisi lisäeläkejärjestelmien tehtäväksi. Mietinnössä tähdennettiin myös perheen sopeuttamistuen merkitystä, ennen kaikkea lesken kouluttamista ammattiin, jotta hän pystyisi itse hankkimaan oman toimeentulonsa (Komiteamietintö 1967:B 23, 58-59).

Lesken asema perhe-eläkejärjestelmässä määräytyisi sen mukaan, onko hänellä huollettavia lapsia. Toimikunta katsoi, että kaikki lapsia huoltavat naislesket olisi saatava lain piiriin. Yksinäisen lesken olisi tietyn ylimenokauden jälkeen pystyttävä itse hankkimaan työllään toimeentulonsa. Osa yksinäisistä naisleskistä ei kuitenkaan ikänsä, terveytensä ja muut olosuhteet huomioon ottaen pystyisi hankkimaan toimeentuloaan, vaan jäisi pysyvästi perhe-eläketuen piiriin.

Miesleskistä todettiin, että vieraan työvoiman käyttö kodinhoidossa muodostaa lisärasituksen perheenäidin kuoleman jälkeen. Yhdenvertaisuusperiaate edellyttäisi, että miehet ja naiset olisivat samassa asemassa edunsaajina ja -jättäjinä. Taloudellisten olojen sen salliessa ainakin lasta huoltavat mieslesket olisi luettava edunsaajiksi (Komiteanmietintö 1967:B 23, 58).

Eduskuntakäsittelyssä eläkeoikeus myönnettiin tarveharkintaisena alle 16-vuotiaita lapsia huoltavalle sekä myös lapsettomalle 40-64-vuotiaalle naisleskelle. Yleisen perhe-eläkelain puitteissa leskelle voidaan antaa myös koulutustukea sellaisen ammatin oppimiseksi, jolla hän voi ansaita oman toimeentulonsa. Yleinen perhe-eläkelaki tuli voimaan vuonna 1969.

Palkansaajia ja yrittäjiä koskevan perhe-eläkejärjestelmän luomisesta on kulunut noin pari vuosikymmentä. Perhe-eläkejärjestelmään ei ole tehty muutoksia. Vain valtion eläkejärjestelmässä ja liikennevakuutuksessa miesleski saa perhe-eläkkeen samoin edellytyksin kuin naisleski. Kuntien, kirkon ja merimiesten eläkejärjestelmissä sekä tapaturmavakuutuksessa miesleski voi saada perhe-eläkkeen, jos tietyt edunsaajan työkykyä ja varallisuutta koskevat edellytykset toteutuvat.

Perhe-eläkejärjestelmää arvosteltiin kuitenkin jo 1970-luvun alussa. Yli 40-vuotiaiden lapsettomien leskien eläkeoikeudella väitettiin olevan työttömyysavustuksen piirteitä ja vanhojen naisleskien eläke nähtiin vanhuuseläkkeen ennakkona. Perhe-eläkejärjestelmä oli alunperin tarkoitettu orvoksi jääneiden lasten auttamiseksi. Leskeneläke otettiin siihen sen takia, ettei naisten työssäolo ollut aikaisemmin kovin yleistä. Päähuomio tulisi vastaisuudessa kiinnittää lasten eläkkeisiin ja niiden tason parantamiseen (Peräläinen 1971, 51 ja 67).

Yhteiskunnan kehitys on johtanut siihen, että naisten koulutustaso ja työssäkäynti ovat lisääntyneet. Samanaikaisti syntyvyys on alentunut, mikä näkyy pienentyneenä perhekokona. Avioliiton asema on muuttunut toisaalta avioerojen ja toisaalta avoliittojen yleistymisen myötä. Sukupuolten tasa-arvo on ollut keskustelun kohteena ja aiheuttanut myös lainsäädännöllisiä muutoksia, esimerkkinä tasa-arvolain säätäminen vuonna 1986.

Vuonna 1983 valtioneuvosto asetti komitean selvittämään nykyisen perhe-eläkejärjestelmän tarkoituksenmukaisuutta ja laatimaan ehdotuksen

perhe-eläkkeen tasoksi ja jakautumiseksi eri edunsaajien kesken. Komitea julkaisi mietintönsä vuonna 1987.

Komitean ilmaiset perhe-eläketurvan tavoitteet ovat kuoleman aiheuttamien taloudellisten vaikutusten poistaminen ja perheen talouden sopeuttaminen uusiin olosuhteisiin. Samat tavoitteet esitettiin myös sosiaalipoliittisen ohjelmatoimikunnan mietinnössä vuonna 1967. Komitean mietintö korostaa kuitenkin perheen kulutustason kohtuullista turvaamista, kun taas varhemmassa mietinnössä esitettiin tavoitteena ennen eläketahtumaa saavutetun kulutustason säilyttäminen.

Perhe-eläkekomitean asettamat tavoitteet ovat seuraavat (Komiteanmietintö 1987:43, 53).

1. *Perhe-eläkkeen tulee osaltaan turvata niiden alaikäisten lasten toimeentulo, joiden elatukseen huoltaja oli ennen kuolemaansa osallistunut tai oli velvollinen osallistumaan.*
2. *Perhe-eläkkeen tulee täydentää lesken toimeentuloa silloin, kun lesken omat tulot eivät hänen ansiomahdollisuutensa huomioon ottaen riittävässä määrin turvaa lesken toimeentuloa verrattuna kuolemaa edeltäneeseen tilanteeseen.*
3. *Perhe-eläkkeen tulee auttaa perhettä sopeutumaan uusiin, muuttuneisiin olosuhteisiin.*

Nykyisissä perhe-eläkejärjestelmissä painopiste on leskeneläkkeessä lasteneläkkeiden sijaan. Järjestelmää luotaessa lähdettiin siitä, että leski on perheenhuoltaja puolison kuoleman jälkeen. Lasten asema perheessä on kuitenkin muuttunut avioerojen yleistyessä, eivätkä lapset välttämättä ole asuneet edunjättäjän luona. Alaikäisten lasten toimeentulon turvaamisella perhe-eläkkeiden ensisijaisena tavoitteena pyritään siihen, että lapsia kohdeltaisiin tasapuolisesti syntyperästä ja perhetaustasta riippumatta.

Parikymmentä vuotta sitten ansioläkejärjestelmässä pyrittiin turvaamaan perheenhuoltajan saavuttama kulutustaso perheessä myös hänen kuolemansa jälkeen. Perhe-eläkekomitea korostaa sitä, että lesken toimeentu-

lon tulisi voida pääasiallisesti perustua lesken omaan ansiotyöhön tai sen perusteella määräytyvään eläkkeeseen (Komiteanmietintö 1987:43, 54).

Perhe-eläketurvan tarpeen periaatteellisena lähtökohtana on perheen eläntestävyyden toteutuminen. Tasa-arvoperiaatteen mukaisesti perhe-eläketurvan tarve pitää arvoida lesken sukupuolesta riippumatta. Komitean mietinnössä ehdotetaan perhe-eläkeoikeuden myöntämistä myös miehille. Komitea ehdottaa, että lesken eläkeoikeus säilyy lapsen iästä riippumatta. Niiden vanhempien leskien, joilla ei ole ollut lapsia ja jotka ovat pitkään olleet pois ansiotyöstä, mahdollisuudet hankkia oma toimeentulo ovat kuitenkin heikot. Sen takia eläkeoikeus pitäisi myöntää myös 50 vuotta täyttäneille lapsettomille leskille (Komiteanmietintö 1987:43, 63).

1.5

Tilastollinen tarkastelu

1.5.1

Naisten ansiotyön muutokset

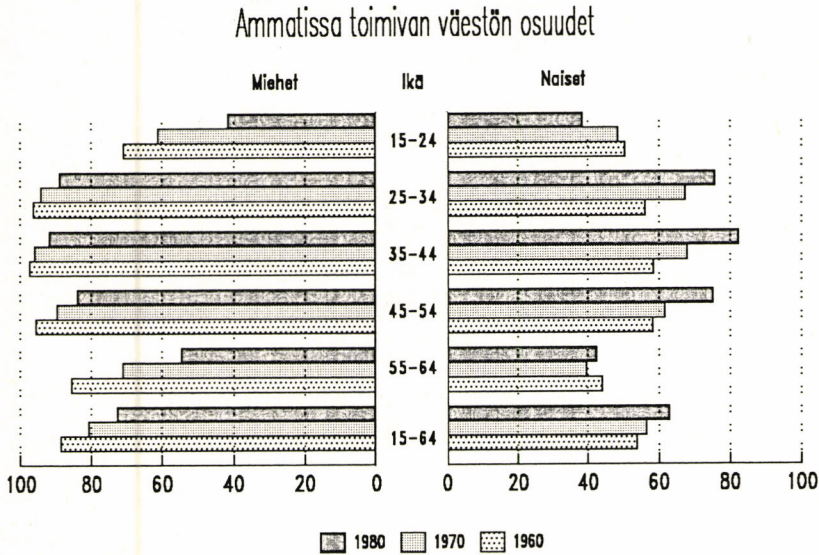
Naisten siirtyminen ansiotyöhön kodin ulkopuolella oli yleinen ilmiö toisen maailmansodan jälkeen läntisissä teollisuusmaissa. Naisten panos oli välttämätön sodan aikana, eivätkä he sen jälkeen enää kokonaan poistuneet työmarkkinoilta. Naisten ansiotyön kasvu johtui osaksi sodanjälkeisen väestönkasvun aiheuttamasta palvelualojen ja kulutusteollisuuden laajentumisesta. Naisia tarvittiin kodin ulkopuoliseen lastenhoitoon ja myös opetukseen. Sairaanhoidon ja sosiaalialan ammattialat kasvoivat nopeasti ja osaltaan mahdollistivat naisten ansiotyön, kun nämä ennen naisten kotona hoitamat toimet siirtyivät yhteiskunnan hoidettaviksi (Wilson 1983, 20). Elinkeinoelämän ja väestöllisten muutosten lisäksi naisten ansiotyöhön vaikuttavina tekijöinä nähdään perheessä ilmenneet muutokset syntyvyyden alentuessa ja pienten lasten hoitoajan siitä syystä lyhentyessä (Tilly ja Scott 1978, 214-217).

Suomessa naistyövoiman kysyntää lisäsi 1960-luvun nopea elinkeinorakenteen muutos, jonka seurauksena maatalous ei enää kyennyt tarjoa-

maan tarpeeksi työvoimaa laajeneville teollisuuden ja palvelualoille (Kauppinen-Toropainen et al. 1983, 7-8). Vuonna 1950 maatalous työllisti lähes puolet ammatissa toimivista naisista. Vielä vuonna 1960 kaksi viidesosaa naisista toimi maataloudessa, mutta kahtakymmentä vuotta myöhemmin enää kymmenesosa.

Samanaikaisesti muilla toimialoilla naisten työpaikkojen lukumäärä lisääntyi vuodesta 1960 puolitoistakertaiseksi. Näkyvin muutos oli palvelukset-sektorilla, jonka osuus naisilla kaksinkertaistui vuosien 1960-80 välillä (Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84, 72). Yhteiskunnallisista palveluksista opetuksen, tutkimuksen ja terveydenhuollon alat ovat kasvaneet voimakkaasti. Teollisuus on toiseksi suurin naisten työllistäjä. Joka viides työssä käyvä nainen on teollisuuden palveluksessa. Tekstiiliteollisuus työllistää naisia eniten, toiseksi eniten metalliteollisuus. Kolmanneksi suurin naisten työvoiman käyttäjä on tukku- ja vähittäiskauppa, jonka osuus samoin kuin metalliteollisuuden on kylläkin laskenut (Naisten asema 1984, 68, Kauppinen-Toropainen et al. 6/1983, 7, Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I B, 61).

Naisten lisääntynyt ansiotyö näkyy selvästi siitä osuudesta, jonka naiset muodostavat koko työvoimasta. Vuonna 1960 naisten osuus työikäisestä työvoimasta oli 44 prosenttia ja vuoteen 1980 mennessä se oli noussut 47 prosenttiin. Vuonna 1984, joka oli perhe-eläketutkimuksen haastatteluvuosi, naisten osuus työvoimasta oli edelleen kasvanut yhdellä prosenttiyksiköllä 48 prosenttiin (Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84, 36). Ainoastaan Euroopan sosialistimaissa naisten osuus työvoimasta on yhtä korkea tai jopa korkeampi kuin Suomessa. Ruotsissa ja Tanskassa naisten osuus työvoimasta on hieman yli 40 prosenttia. Useimmissa länsimaissa se on noin 30 prosenttia (Kauppinen-Toropainen et al. 6/1983, 7).

Kuvio 3. Ammatissa toimivan väestön osuudet sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1950, 1960 ja 1980

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I B, SVT VIC:106, 60; Yleinen väestölaskenta 1960 osa VI, SVT VI C:103, 4.

Suomessa 15-64-vuotiaista naisista kuului lähes kaksi kolmasosaa ammatissa toimivaan väestöön vuonna 1980. Väestölaskennassa ammatissa toimivaan väestöön luetaan ne henkilöt, jotka kyseisenä vuonna ovat olleet työllisiä tai työttömiä vähintään kuuden kuukauden ajan. Kaksi vuosikymmentä aikaisemmin ammatissa toimivien naisten osuus oli hieman yli puolet kaikista naisista. Alle 25-vuotiailla naisilla ansiotyö tosin pidentyneen koulutuksen johdosta väheni parissa vuosikymmenessä niin, että vuonna 1980 vain runsas kolmasosa ikäryhmästä kävi ansiotyössä. Voimakkaimmin ansiotyössäolo lisääntyi 35-44-vuotiaiden naisten keskuudessa. Heistä yli 80 prosenttia kävi työssä vuonna 1980. Työssä käyvien

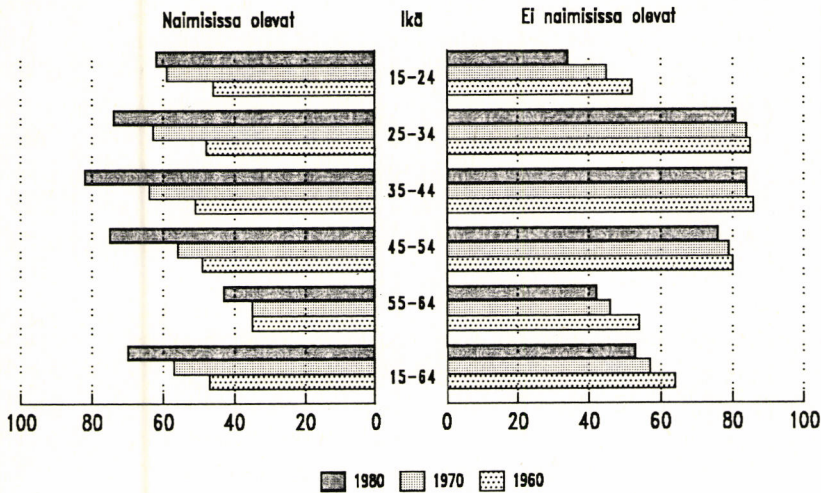
osuus oli korkea myös 25-34-vuotiaiden ja 45-54-vuotiaiden ikäryhmissä. Näihin ikäryhmiin kuuluvista naisista kolme neljäsosaa kävi työssä. Vanhempien, 55 vuotta täyttäneiden, naisten kohdalla ansiotyön muutokset olivat vähäisempiä. Myös muissa Pohjoismaissa naisten ansiotyön kehitys oli samansuuntainen kuin Suomessa. 1970-luvulla naisten työssäkäynti lisääntyi voimakkaasti Ruotsissa ja erityisesti Norjassa, jossa se kaksinkertaistui kymmenen vuoden aikana (ILO 1975, 36-44, ILO 1982, 27-31).

Ammatissa toimivien miesten osuus väheni vuosien 1960-80 välillä myös muissa kuin nuorimmassa ikäryhmässä. Jyrkimmät muutokset ovat tapahtuneet 55 vuotta täyttäneiden miesten kohdalla, joista lähes kaikki olivat työssä vuonna 1960. Heistä oli vuonna 1980 työkyvyttömiä tai eläkeläisiä 40 prosenttia (Asunto- ja väestölaskenta 1980, osa I A, 66).

Naimattomat naiset olivat jo aikaisemminkin hankkineet itse oman toimeentulonsa, mutta sodan jälkeen naisten työvoiman kasvu useissa Euroopan maissa johtui nimenomaan naimisissa olevien naisten työhönmenosta (Tilly ja Scott 1978, 214-217). Naimisissa olevien naisten siirtyminen työhön kodin ulkopuolella oli tosiasia myös Yhdysvalloissa. Siellä naimisissa olevien naisten ansiotyön osuus kaksinkertaistui vuosien 1950-80 välillä siitä huolimatta, että yleinen asennoituminen ei ollut kovin suopea sitä kohtaan (McGlen ja O'Connoer 1983, 220). Naisten ansiotyön kasvuun vaikutti myös avioerojen määrän lisääntyminen. Esimerkiksi Englannissa eronneiden naisten työvoimaosuus oli 1970-luvulla korkein muihin naisiin verrattuna (Pifer 1979, 15).

Suomessa naiset olivat perinteisesti osallistuneet työhön miesten rinnalla maataloudessa. Naimattomat naiset olivat jo teollistumisen alkua ajoista lähtien käyneet työssä hankkien oman toimeentulonsa, mutta naimisissa olevien naisten työhönmeno kodin ulkopuolella yleistyi hitaammin.

Ammatissa toimivien naisten osuudet

Kuvio 4. Ammatissa toimivien naisten osuus 15-64-vuotiaasta väestöstä siviilisäädyn ja iän mukaan vuosina 1960, 1970 ja 1980

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I A, SVT VI C:106,66; Väestö- ja asuntolaskenta 1970, osa II A, SVT VI C:104,50; Yleinen väestölaskenta 1960 osa XII, SVT VI C:103,2.

Naimisissa olevien, työssä käyvien naisten suhteellinen määrä kasvoi vuodesta 1960 kaikissa ikäryhmissä, kun sen sijaan ei-naimisissa olevien (sis. naimattomat, lesket ja eronneet) työssäolo väheni jonkin verran. Vuonna 1960 ei-naimisissa olevat naiset kävivät suhteellisesti useammin ansiotyössä kuin naimisissa olevat. Naimisissa olevien naisten ansiotyö oli vielä vuonna 1970 vähäisempää kuin muilla naisilla. Kymmenen vuotta myöhemmin naimisissa olevien ja muiden naisten ansiotyössä ei ollut enää oleellista eroa paitsi nuorimmassa ikäryhmässä, jossa koulutusajan pitene-

minen näkyi ei-naimisissa olevien naisten pienempänä työvoimaosuutena jo vuoden 1970 luvuissa.

Naimisissa olevilla naisilla ei enää esiinny ns. kaksihuippuista työssäkäynnin mallia, joka vallitsi Suomessa vielä 1960-luvun alussa. Sen sijaan useimmissa läntisissä teollisuusmaissa suuri osa 25-39-vuotiaista naisista on edelleen poissa työmarkkinoilta perhevelvoitteiden vuoksi ja palaa työelämäänsä tämän perhevaiheen jälkeen (Kauppinen-Toropainen et al. 1983, 8). Naimisissa olevien naisten ansiotyöhön siirtymiseen liittyi toisen maailmansodan jälkeen se piirre, että työhön menneet olivat enimmäkseen vanhempia ja jo lapsensa aikuisiksi kasvattaneita naisia. Pienten lasten äidit olivat silloin kuten vieläkin enimmäkseen kotona (Tilly ja Scott 1978, 218).

Suomalaiset naimisissa olevat, 25-34-vuotiaat naiset olivat vuonna 1980 hieman harvemmin ansiotyössä kuin ei-naimisissa olevat. Ansiotyöllä oli suomalaisen hedelmällisyystutkimuksen mukaan selvä yhteys perheen kokoon. Työssä käyvien naisten lapsiluku oli näkyvästi alhaisempi kuin kotiäitien (Riihinen et al 1980, 132-133). Pienten lasten äitien työssäkäynti on Suomessa kuitenkin ollut yleisempää kuin missään muussa läntisessä teollisuusmaassa. Esimerkiksi vuonna 1980 alle 7-vuotiaiden lasten naimisissa olevista äideistä oli 61 prosenttia ammatissa toimivia (Väestö ja asuntolaskenta 1980, osa XVII, 22).

Yhdysvalloissa innokkaimmin ansiotyöhön hakeutuneet naiset olivat ainakin vielä kymmenen vuotta sitten aikaisemmin kotona olleita leskiä tai eronneita. Niistä leskistä ja eronneista, joilla oli alle kouluikäisiä lapsia, kävi vuonna 1977 ansiotyössä 55 prosenttia, mutta naimisissa olevista vain 39 prosenttia. Kouluikäisten lasten naimisissa olevista äideistä kävi työssä 56 prosenttia, mutta leskistä ja eronneista äideistä 70 prosenttia (Social security and the changing roles of men and women 1979, 2-3).

Taulukko 1. Ammatissa toimivien naisten osuus siviilisäädyn mukaan vuonna 1980

	Naimisissa	Leski	Eronnut
Ikä	%	%	%
25-34 v.	74	70	87
35-44 v.	82	79	89
45-54 v.	75	70	81
55-64 v.	43	36	50

Lähde: Asunto- ja väestölaskenta 1980, osa I A, SVT VI C:106, 66.

Suomessa tilanne eroaa edellä esitetystä. Eronneiden naisten ammatissa-toimivuus oli siviilisäädtyittäin tarkastellen korkein vuonna 1980. Naisleskillä se oli sen sijaan sekä eronneita että naimisissa olevia alempi.

Leskien ja eronneiden naisten työssäkäyntiä on syytä tarkastella lasten lukumäärän ja iän perusteella. Taulukon 2 luvut koskevat niitä 25-44-vuotiaita leskiä ja eronneita, joilla oli ainakin yksi alle 16-vuotias lapsi. Muut lapset voivat olla tätä vanhempia. Taulukon lukujen perusteella lasten lukumäärällä oli yllättävän vähän yhteyttä leskien ja eronneiden naisten ansiotyöhön. Vasta kun lapsia oli kolme tai enemmän, naisten työssäkäynti vähentyi. Nuorimman lapsen ollessa alle kouluikä, ansiotyössä käyminen väheni selvästi leskillä, eronneilla ei niinkään. Vähäisintä ammatissa-toimivuus oli niillä alle 35-vuotiailla leskillä, joilla oli vähintään kolme lasta ja joiden nuorin lapsi oli alle kouluikä. Tällaisista 25-34-vuotiaista leskistä oli ansiotyössä noin puolet, kun taas vastaavista eronneista kävi työssä kolme neljäsosaa.

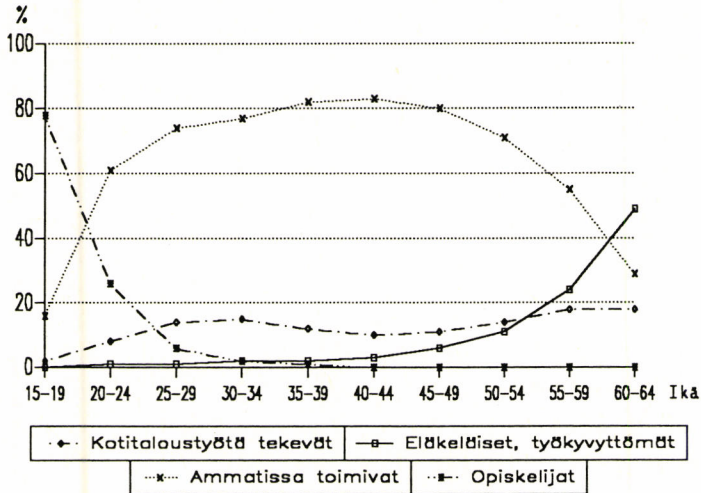
Taulukko 2. Ammatissa toimivien 25-44-vuotiaiden leskien ja eronneiden naisten osuus lasten lukumäärän ja nuorimman lapsen iän mukaan

LASTEN LKM	Lesket %	Eronneet %
1 lapsi	83	93
2 lasta	79	91
3+ lasta	72	85
NUORIMMAN LAPSEN IKÄ		
Alle 7 v.	68	85
7-15 v.	82	94

Lähde: Asunto- ja väestölaskenta 1980, osa VII, SVT VI C:106, 359.

Väestölaskennassa ne henkilöt, jotka eivät ole ammatissa toimivia, on luokiteltu kotitaloustyötä tekeviksi, eläkeläisiksi tai opiskelijoiksi. Koulutusjärjestelmän kehittymistä ja opiskeluajan pidentymistä osoittaa se, että vuonna 1980 yli puolet 15-24-vuotiaista naisista opiskeli päätoimisesti, kun vuonna 1970 opiskelijoita oli ikäryhmästä vajaa kolmasosa. Ammattittoman väestön toiminta on kuitenkin eniten muuttunut kotitaloustyön osalta. Kun vuonna 1970 joka neljäs 15-64-vuotias nainen oli kotona ilman ansiotyötä tai eläkettä, niin osuus oli vuonna 1980 enää 12 prosenttia.

Kuvio 5. Naisten pääasiallinen toiminta vuonna 1980 iän mukaan

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I A, SVT VI C:106, 66.

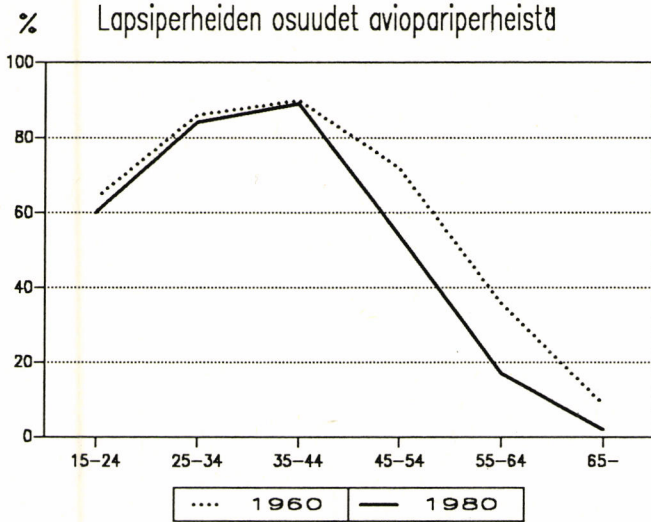
Edellä todettu kehitys naisten ansiotyön lisääntymisestä ei osoita ainaakaan vielä pysähtymisen merkkiä. Työvoimatutkimusten perusteella, joissa on mukana myös kausiluonteisesti työskentelevät, työllisten 15-64-vuotiaiden naisten osuus nousi 66 prosentista 69 prosenttiin aikavälillä 1980-84. Samanaikaisesti kotitaloustyötä tekevien osuus väheni kolmella prosenttiyksiköllä (Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84, 39, 50).

1.5.2

Perherakenteen muutos

Toisen maailmansodan jälkeen seurannut suurten ikäluokkien "baby boom" ei Suomessa kuten monissa muissakaan teollisuusmaissa osoittautunut pysyväksi ilmiöksi, vaan syntyvyys väheni koko ajan 1950- ja 1960-luvuilla. Viime vuosikymmenellä tilanne osoitti tasaantumisen merkkejä ja vuonna 1980 se oli suurin piirtein samalla tasolla kuin kymmenen vuotta aikaisemmin.

Perhetyyppirakenne on ollut melko vakaa vuosina 1950-80. Suurimmat muutokset ovat lapsettomien aviopariperheiden määrän tasainen kasvu ja lapsiperheiden määrän kasvun hidastuminen ja lähes pysähtyminen vuosina 1970-80. Muutokset perhetyyppirakenteessa johtuvat toisaalta siitä, että lapsettomista aviopariperheistä on suuri osa sellaisia, joista aikuisiksi kasvaneet lapset ovat muuttaneet pois. Toisaalta perhedynamiikka on muuttunut siten, että nykyisin lapsiperhevaihe muodostaa perheiden elämänsyklinällä ajallisesti lyhyemmän vaiheen kuin ennen. Kun lapsiluku perheissä on vähentynyt ja lapset hankitaan melko nopeassa tahdissa, lyhenee se kokonaisuus, jolloin perheessä on alle 18-vuotiaita lapsia (Suomalaisten elinolot 1984, 52-53). Lapsettomuus ei ole kuitenkaan yleisempää kuin ennen. Kuviossa 6 esitetään lapsiperheiden osuus aviopariperheistä perheen päämiehen iän mukaan tarkasteltuna vuosina 1960 ja 1980.

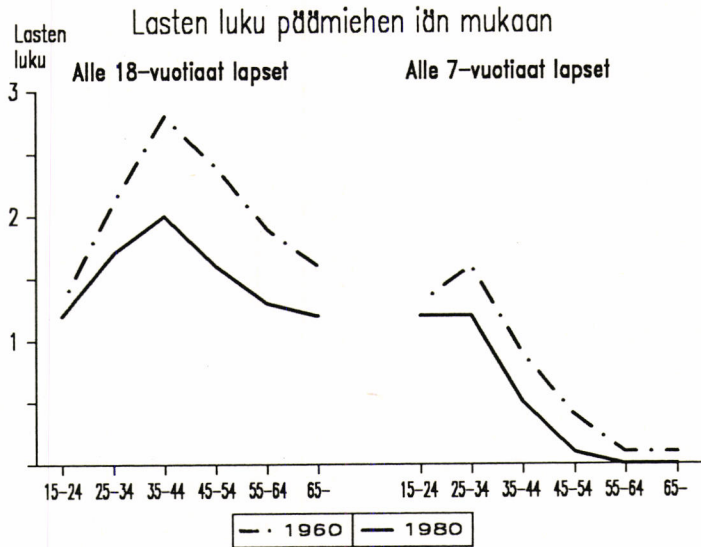
Kuvio 6. Niiden aviopariperheiden osuus päämiehen iän mukaan, joissa oli alle 18-vuotiaita lapsia

Lähde: Yleinen väestölaskenta 1960, osa XII, 78, 88; Asunto- ja väestölaskenta 1980, osa VII, 265.

Nuoremmissa ikäryhmissä oli vuonna 1980 lapsiperheitä kaikista aviopariperheistä lähes yhtä paljon kuin vuonna 1960. Ero vuoteen 1960 näkyy vasta 45 vuotta täyttäneiden päämiesten kohdalla, joilla lapsiperheiden osuus putosi jyrkästi. Vanhempien tullessa lähelle 50 vuotta, lapset alkavat jo olla aikuistuneita.

Niissä aviopariperheissä, joissa oli alle 18-vuotiaita lapsia, perheiden koon pieneneminen ilmeni myös lasten keskimääräisessä luvussa. Muutos näkyy selvimmin 35-54-vuotiaiden päämiesten perheissä, joissa lapsiluku väheni keskimäärin lähes yhdellä lapsella vuosien 1960-80 välillä. Vuonna 1960 kolmasosassa perheistä oli vähintään kolme alle 18-vuotiasta lasta, mutta vuonna 1980 enää yli kymmenesosassa (Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VII, 67). Alle kouluikäisten lasten keskimääräinen luku oli vuonna 1980 kaikissa ikäryhmissä pienempi kuin 20 vuotta aikaisemmin.

Esimerkiksi 35-44-vuotiaiden päämiesten perheissä alle 7-vuotiaiden lasten luku oli keskimäärin puolta pienempi kun vuonna 1960.

Kuvio 7. Alle 18-vuotiaiden ja alle 7-vuotiaiden lasten keskimääräinen luku lapsiperheissä päämiehen iän mukaan

Lähde: Yleinen väestölaskenta 1960, osa XII, SVT VI C:103, 78, 88; Asunto- ja väestölaskenta 1980, osa VII, SVT VI C:106, 265.

Vuonna 1980 noin 15 prosenttia lapsiperheistä oli yksinhuoltajaperheitä. Yksinhuoltajaperheeksi luokitelluissa on vain toinen vanhemmista ja yksi tai useampia alle 18-vuotiaita lapsia. Näiden perheiden määrä on kasvanut kolmanneksella kahden vuosikymmenen aikana. Vuonna 1980 lähes 90 prosenttia yksinhuoltajista oli naisia (Suomalaisten elinolot 1984, 54).

Pääsääntöisesti yksinhuoltajien lapsiluku on pienempi kuin aviopari-perheiden. Vuonna 1980 naispuolisilla yksinhuoltajilla oli keskimäärin 0.8 alaikäistä lasta ja miespuolisilla 0.7 lasta. Seuraavassa asetelmassa esitetään, miten suurella osalla yksinhuoltajista oli vähintään kaksi alaikäistä lasta (Asunto- ja väestölaskenta 1980, osa VII, 265).

**YKSINHUOLTAJALLA
VÄHINTÄÄN KAKSI LASTA**

Ikä	Miehet %	Naiset %
25-34 v.	24	33
35-44 v.	36	44
45-54 v.	28	26

Naispuolisten 25-44-vuotiaiden yksinhuoltajien perheissä oli yleisemmin kaksi tai useampia alaikäisiä lapsia kuin miespuolisten perheissä. Lähes puolessa 35-44-vuotiaiden naispuolisten yksinhuoltajien perheistä oli vähintään kaksi alaikäistä lasta. Sukupuolten väliset erot tasoittuivat 45-54-vuotiaiden ikäryhmässä.

Naisten ansiotyön muutoksia käsittelevässä luvussa todettiin, että naislesket kävivät harvemmin työssä kuin eronneet naiset. Seuraavasta asetelmasta voi nähdä, että naisleskien perheet olivat isompia kuin eronneiden yksinhuoltajien. Seuraavan asetelman luvut kertovat, miten suurella osalla leskeksi jääneistä ja eronneista yksinhuoltajista oli vuonna 1980 vähintään kaksi lasta, kun nuorin lapsi oli alle 16-vuotias. Muut lapset saattoivat olla tätä vanhempia (Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VII, 359).

**YKSINHUOLTAJAÄIDILLÄ
VÄHINTÄÄN KAKSI LASTA**

Ikä	Lesket %	Eronneet %
25-34 v.	57	42
35-44 v.	76	63
45-54 v.	72	64

Kaikissa ikäryhmissä naisleskillä oli enemmän lapsia kuin eronneilla yksinhuoltajilla. Muiden kuin nuorimman lapsen iästä ei ole tietoa, mutta

ainakin 25-34-vuotiaiden ikäryhmässä lapset olivat alaikäisiä. Kaikista yksinhuoltajaäideistä lasketut luvut osoittivat, että myös 35-44-vuotiaiden ikäryhmässä suurin osa lapsista oli alaikäisiä. Tätä vanhemmilla naisilla jo yli puolet lapsista oli täysi-ikäisiä.

2

TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimuksen aineisto kerättiin otoksena vuonna 1980 leskeksi jääneistä alle 80-vuotiaista miehistä ja naisista sekä heidän perheistään. Perusjoukon koko eli leskien lukumäärä oli 13 992. Otoksen kooksi asetettiin noin 3 500 perhettä. Otanta suoritettiin ns. kaksivaiheisella ositetulla ryväsotannalla. Otannan edellytyksenä oli, että siihen tuli seuraavien ryhmitelykriteerien mukaan tarpeellinen määrä

- eri sukupuolta olevia henkilöitä
- eri ikäisiä henkilöitä
- eri kokoisia lapsiperheitä
- eri eläkelakien piiriin kuuluvia henkilöitä.

Tutkimus tehtiin haastattelututkimuksena. Haastattelut suoritti Suomen Gallup Oy huhti-lokakuun aikana 1984. Saatu tutkimusaineisto, 2793 leskeä, edustaa edellä mainittujen ryhmittelykriteerien mukaan verrattain hyvin perusjoukkoa. Perusjoukkoa, otantaa ja edustavuutta on selvitetty tutkimuksen pääraportissa (Tuominen 1988, Liite 1).

Haastattelutietojen lisäksi tutkimusaineistoa on täydennetty muun muassa työeläketiedoilla Eläketurvakeskuksen rekisteristä sekä kansaneläke- ja sairauspäivärahatiedoilla Kansaneläkelaitoksen rekisteristä. Tiedot on hankittu kuolemantapausta edeltäneeltä ja sitä seuranneelta vuodelta eli vuosilta 1979 ja 1981 sekä tutkimuksen seurantavuodelta 1983.

Työssäolon muutoksia on tarkasteltu palkansaajaväestöön ja yrittäjäväestöön kuuluvien leskien osalta. Palkansaajaväestöön kuului myös eläkeläisperheitä. Näissä perheissä kumpikaan puoliso ei ollut toiminut yrittäjänä. Leski luokiteltiin yrittäjäväestöön kuuluvaksi, jos jompikumpi puolisoista tai molemmat puoliset olivat pääasialliselta ammatiltaan yrittäjiä. Maata-

lousyrittäjäväestöön kuuluvia tarkasteltiin erikseen muista yrittäjistä tai itsenäisistä ammatinharjoittajista. Luokittelua ei tehty pelkästään haastattelutiedon perusteella, vaan apuna käytettiin rekisteritietoja. Leskien työssäolon tarkastelu on rajattu leskeytyessään alle 65-vuotiaisiin.

Työssäolon muutosten tarkastelu kohdistui pääasiassa naisleskiin. Taulukosta 3 käy selville naisleskien puolison pääasiallinen ammattiasema avioliiton aikana.

Taulukko 3. Naisleskien puolison pääasiallinen ammattiasema avioliiton aikana

Lesken ikä v. 1980	Palkan- saaja %	Maatalous- yrittäjä %	Yksinäis- yrittäjä %	Yht.
25 - 34 v.	85	9	6	100
35 - 44 v.	77	14	9	100
45 - 54 v.	74	20	6	100
55 - 64 v.	67	27	6	100
Kaikki	71	23	6	100

Enemmistö naisleskien puolisoista oli ollut avioliiton aikana palkansaajia. Alle 35-vuotiaana leskeytyneiden naisten puoliset olivat muihin ikäryhmiin verrattuna harvemmin toimineet yrittäjänä. Leskeytyessään 35-44-vuotiaiden naisten puoliso oli sen sijaan tavallista useammin ollut yksinäisyrittäjä. Joka neljännestä 55 vuotta täyttäneen naislesken puoliso oli ollut maatalousyrittäjä.

Taulukko 4. Niiden perheiden osuus päämiehen iän mukaan, joissa oli vuonna 1979 alle 18-vuotiaita lapsia

Perheen päämiehen ikä v. 1979	LESKET		AVIOPARIPERHEET VÄESTÖSSÄ
	Miehet %	Naiset %	%
25 - 34 v.	70	87	84
35 - 44 v.	83	80	89
45 - 54 v.	38	45	54
55 - 64 v.	7	14	17

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VII. SVT VI C:106, 265.

Leskien työssäolon muutoksia tarkastellaan myös perheen lapsiluvun mukaan. Taulukossa 4 esitetään, kuinka suurella osalla leskistä oli alle 18-vuotiaita lapsia ennen puolison kuolemaa. Tarkastelu on tehty perheen päämiehen iän mukaan eli naisleskillä puolison iän mukaan vuonna 1979 ja miesleskillä lesken oman iän mukaan. Leskien osuuksia verrataan naimisissa olevaan väestöön vuonna 1980.

Ne naislesket, joiden puoliso oli 25-34-vuotias, olivat harvemmin lapsettomia väestöön verrattuna. Tämänikäiset mieslesket olivat taas useammin lapsettomia kuin naimisissa olevat miehet väestössä. Lapsiperheiden osuus oli väestöön verrattuna pienempi myös kaikilla 35 vuotta täyttäneillä ja tätä vanhemmilla päämiehillä. Sitä ei tutkittu, olivatko nämä perheet tavallista useammin lapsettomia vai olivatko lapset jo täysi-ikäisiä. Taulukot 5 ja 6 koskevat leskien lapsilukua. Ne osoittavat, ettei lapsiperheiden koko olleellisesti poikennut koko väestöstä. Todennäköisesti leskistä suuremmalla osalla kuin väestöstä lapsiperhevaihe jo takanapäin.

Taulukko 5. Lasten keskimääräinen luku vuonna 1979 niiden leskien perheissä päämiehen iän mukaan, joilla oli alle 18-vuotiaita lapsia

Perheen päämiehen ikä v. 1979	LESKET		LAPSIPERHEET VÄESTÖSSÄ
	Miehet	Naiset	
25 - 34 v.	1.9	1.8	1.7
35 - 44 v.	2.0	1.9	2.0
45 - 54 v.	1.5	1.7	1.6
55 - 64 v.	1.4	1.3	1.3

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VII. SVT VI C:106, 265.

Vaikka 25-34-vuotiaiden miesten perheet olivat useammin lapsettomia väestöön verrattuna, niin tämänikäisten lapsiperheet olivat kuitenkin suurempia. Myös naisleskien perheissä oli väestöön verrattuna enemmän lapsia silloin, kun puoliso oli 25-34-vuotias. Niillä naisleskillä, joiden puoliso oli 45-54-vuotias, oli useammin alaikäisiä lapsia kuin tämän ikäryhmän miesleskillä.

Taulukko 6. Niiden leskien osuus perheen päämiehen iän mukaan, joilla oli vuonna 1979 vähintään kolme alle 18-vuotiasta lasta

Perheen päämiehen ikä v. 1979	LESKET		LAPSIPERHEET VÄESTÖSSÄ
	Miehet %	Naiset %	%
25 - 34 v.	15	16	11
35 - 44 v.	18	17	21
45 - 54 v.	10	16	12
55 - 64 v.	8	6	6

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VII. SVT VI C:106, 265.

Taulukossa 6 tarkastellaan niitä lapsiperheitä, joissa oli vuonna 1979 vähintään kolme alaikäistä lasta. Alle 35-vuotiaiden miesleskien perheistä suurempi osa oli näin isoja naimisissa olevaan väestöön verrattuna. Vähintään kolmen lapsen perheet olivat yhtä yleisiä myös niillä naisleskillä, joiden puoliso oli alle 35-vuotias. Suurperheitä oli väestöön verrattuna enemmän myös niillä naisleskillä, joiden puoliso oli 45-54-vuotias.

3

LESKIEN TERVEYDENTILA

3.1

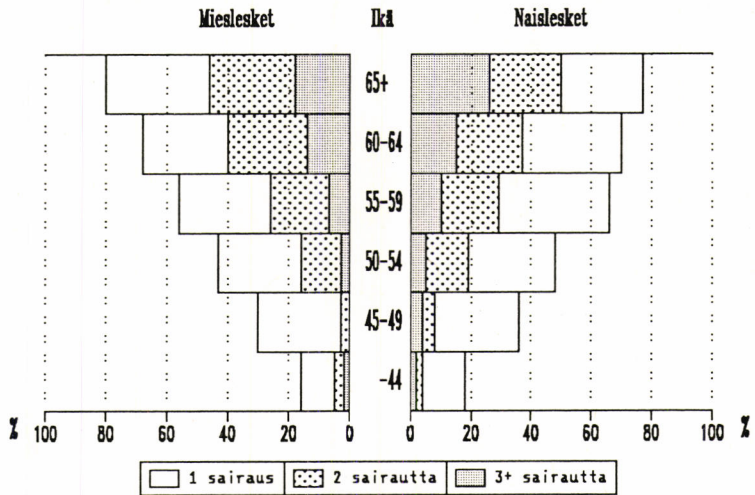
Koettu terveydentila ja toimintakyky

Koettua terveydentilaa mitattiin kysymällä, oliko leskellä jokin vika tai vamma, joka vähensi hänen työ- tai toimintakykyään tai jokin pitkäaikainen sairaus. Samoin tiedusteltiin, mikä tai millainen tämä sairaus oli ja mitä haittaa siitä oli nykyisessä ammatissa tai työtehtävissä. Toimintakykyä mitattiin kysymällä selviytymistä portaissa liikkumisesta, kevyiden kotitöiden tekemisestä sekä kodin ulkopuolella asioimisesta. Myös joidenkin psykosomaattisten oireiden esiintymistä tiedusteltiin.

3.1.1

Pitkäaikaissairaudet

Kahdella kolmasosalla leskistä oli jokin pitkäaikainen sairaus. Pitkäaikaisia tauteja sairastavien osuudessa ei miesten ja naisten välillä ollut eroa koko aineiston tasolla. Ikäryhmittäin tarkastellen alle 60-vuotiaat mieslesket ilmoittivat sairauksia hieman harvemmin kuin naislesket.

Kuvio 8. Pitkäaikaissairauksia ilmoittaneiden osuus sukupuolen ja iän mukaan

Pitkäaikaisia sairauksia ilmoittaneiden osuudet nousivat iän mukana. Noin viidesosalla alle 45-vuotiaista ja kolmasosalla 45-49-vuotiaista naisleskistä oli jokin pitkäaikainen sairaus tai vamma, joka vähensi työ- ja toimintakykyä. Noin puolet 50-54-vuotiaista ja kaksi kolmasosaa 55-59-vuotiaista naisleskistä ilmoitti pitkäaikaisia sairauksia. Niitä ilmoittaneiden osuus ei enää sanottavasti noussut 60-64-vuotiailla naisilla.

Taulukossa 7 verrataan pitkäaikaissairaiden leskien osuutta koko väestöön, jota koskevat tiedot ovat peräisin Kansaneläkelaitoksen terveystutkimuksesta vuonna 1976.

Taulukko 7. Pitkääikaissairauksia ilmoittaneiden leskien osuus sukupuolen ja iän mukaan väestöön verrattuna

Ikä	MIEHET		NAISET	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
35 - 44 v.	17	25	18	27
45 - 54 v.	37	47	44	43
55 - 64 v.	63	67	68	68
65 - 74 v.	79	76	77	77

Lähde: Kalimo et al. 1982, 63.

Pitkääikaissairaiden osuus oli 35-44-vuotiailla naisleskillä merkittävästi pienempi kuin vastaavan ikäisellä väestöllä vuonna 1976. Tätä vanhempien naisleskien osuudet eivät oleellisesti eronneet väestön osuuksista. Alle 65-vuotiaat mieslesket ilmoittivat koko väestöön verrattuna harvemmin pitkäaikaisia sairauksia. Ero oli huomattavin 45-54-vuotiaiden kohdalla.

Kansaneläkelaitoksen Mini-Suomi-tutkimuksessa on tarkasteltu väestön terveydentilaa myös siviilisäädyn mukaan. Miesleskillä pitkäaikaisten sairauksien esiintyvyys oli muihin miehiin verrattuna korkein, naisilla siviilisäädyn mukaiset erot olivat vähäiset (Suomalaisten terveys 1980). Miehiä koskevat tulokset saavat tukea Pohjoismaiden vertailututkimuksesta, jossa todettiin leskien ikävakioidun sairastavuuden olevan Suomessa ja Ruotsissa muuta väestöä yleisempää (Karisto 1984, 137).

Yli 40 prosenttia maa- ja metsätaloudessa työskennelleistä 40-49-vuotiaista mies- sekä naisleskistä ilmoitti pitkäaikaisia sairauksia. Osuus oli pienempi kuin vastaavan ikäryhmän osuus (60 %) Kansaneläkelaitoksen viljelijöitä koskevassa tutkimuksessa (Vohlonen et al. 1982, 78). Aineistot eivät ole täysin vertailukelpoiset, koska perhe-eläketutkimuksen maa- ja metsätaloustyötä tehneissä oli maatalousyrittäjien ohella myös palkansaa- jia. Vanhemmissa ikäryhmissä leskien osuudet vastasivat kuitenkin vilje-

lijöiden osuuksia. Esimerkiksi 50-59-vuotiaista viljelijöistä kolme neljästä oli ilmoittanut sairauksia, samoin leskistä.

Taulukossa 8 verrataan leskien ilmoittamien pitkäaikaisten sairauksien lukua koko väestöön vuonna 1976.

Taulukko 8. Pitkäaikaissairauksien luku leskillä ja väestössä sukupuolen ja iän mukaan

Ikä	MIEHET		NAISET	
	Lesket	Väestö	Lesket	Väestö
35 - 44	. .	1.5	1.4	1.5
45 - 54	1.3	1.8	1.5	1.8
55 - 64	1.8	2.1	1.7	2.2
65 - 74	1.9	2.2	2.1	2.4

Lähde: Kalimo et al. 1982, 71.

Erityisesti nuoremmissa ikäryhmissä lesket mainitsivat sairauksia koko väestöön verrattuna harvemmin. Vanhemmissa 55-64- ja 65-74-vuotiaiden ikäryhmissä pitkäaikaissairaiden osuudet vastasivat suurin piirtein väestön osuuksia. Siitä huolimatta lesket ilmoittivat näissä ikäryhmissä vähemmän sairauksia kuin vastaavan ikäiset väestössä. Ero oli huomattavin 55-64-vuotiaiden naisleskillä, jotka ilmoittivat keskimäärin puoli sairautta vähemmän.

Pitkäaikaisia sairauksia kysyttäessä on todettu, että monet tekijät vaikuttavat siihen, mitä sairauksia tuodaan haastattelussa esille. Näitä ovat muun muassa sairauden äskettäinen puhkeaminen, sen kivullosuus ja vaikutukset jokapäiväiseen elämään, lääkkeiden käyttö, lääkärin vastaanotolla käynnit ja lääkäriltä saatu tieto sairaudesta. Toisaalta sairauksia jätetään ilmoittamatta, jos niihin sisältyy sosiaalista tai psykologista pelkoa tai häpeää. Haastattelijan sekä haastateltavan iällä ja sukupuolella on merkitystä samoin sosiaalisilla olosuhteilla ja koulutuksella. Myös haastattelutilanteella on vaikutusta vastauksiin (Brorsson 1977, 31-32).

Pitkäaikaissairauksien luvussa todettujen erojen perusteella ei voida päätellä, että leskien terveydentila poikkeaisi oleellisesti väestöstä. Sairauksien vakavuusastetta ei esimerkiksi kysytty. Kansaneläkelaitoksen terveystutkimuksissa kysymykset kohdistuvat korostuneesti haastateltavan terveydentilaan ja haastattelijat ovat ammatiltaan terveydenhoitajia. Terveystutkimuksessa tuodaan yleensä herkemmin esille erilaisia sairauksia kuin toisentyyppisessä tutkimuksessa.

Leskien ilmoittamat sairaudet eivät yleisimpien tautiryhmien osalta poikenneet väestöstä. Seuraavassa asetelmassa tarkastellaan verenkiertoelinten sekä tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin kuuluvia tauteja ilmoittaneiden leskien osuutta.

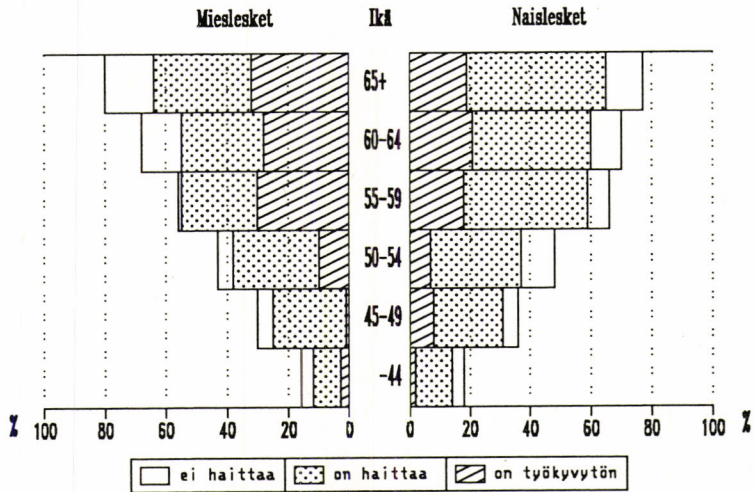
Ikä v. 1984	VERENKIERTO- ELINTEN SAIR.		TUKI- JA LIIKUNTA- ELINTEN SAIRAUDET	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
	%	%	%	%
Alle 50 v.	4	6	7	11
50 - 64 v.	29	29	27	32
65 - v.	46	52	20	34
Kaikki	37	39	20	31

Koko aikuisväestössä verenkiertoelinten tauteja ilmoitettiin vuonna 1976 enemmän kuin tuki- ja liikuntaelinten sairauksia (Kalimo et al. 1986, 74). Näin oli myös perhe-eläketutkimuksessa, jos tarkastellaan kaikenikäisiä leskiä. Alle 50-vuotiaat lesket ilmoittivat useammin tuki- ja liikuntaelinten sairauksia kuin verenkiertoelinten sairauksia, samoin 50-64-vuotiaat naislesket. Koko väestössä naiset ilmoittivat kumpaankin tautiryhmään kuuluvia sairauksia useammin kuin miehet. Tämä piti paikkansa myös leskien kohdalla.

3.1.2

Sairauden työkyvylle aiheuttama haitta

Vain vajaalle viidesosalle pitkäaikaissairauksia ilmoittaneista sairaus ei aiheuttanut haittaa ammatissa tai työtehtävissä. Joka kolmas joutui usein keventämään työtahtia tai muuttamaan työskentelytapaa. Viidesosa pysyi suoriutumaan työstä, mutta siitä aiheutui oireita. Muita haittoja kuten sairaslomia, työttömyyttä ja työnsaantivaikeuksia ilmoitettiin suhteellisesti vähemmän.

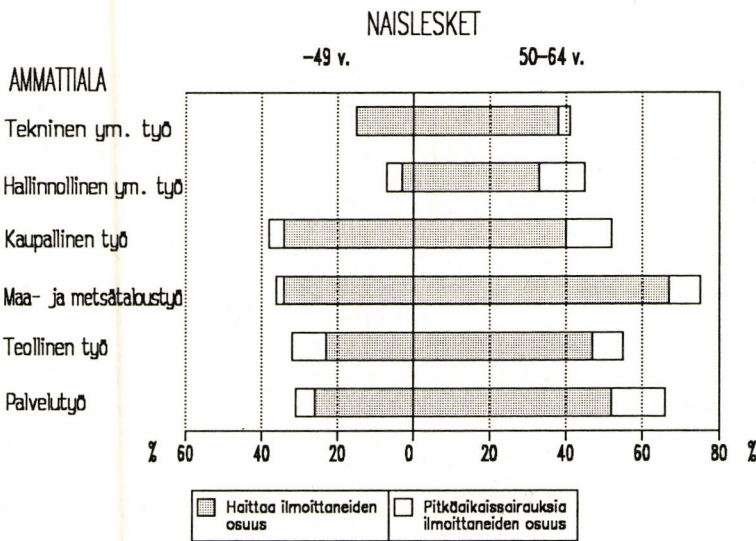
Kuvio 9. Pitkäaikaissairauksia ja siitä työnteolle haittaa ilmoittaneiden osuus sukupuolen ja iän mukaan

Haittoja ilmoittaneiden osuudet nousivat iän mukana. Kolmannes 50-54-vuotiaista ja yli puolet 55-64-vuotiaista mies- ja naisleskistä mainitsi sairauksien aiheuttamia haittoja. Miesleskistä naisleskiä suurempi osa ilmoitti tässä yhteydessä olevansa työkyvytön. Näistä myös valtaosa sai työkyvyttömyyseläkettä. Toisaalta kaikki työkyvyttömyyseläkettä saavat eivät maininneet sitä, vaikka työkyvyttömyys esitettiin yhtenä vaihtoehtona sairauden aiheuttamista haitoista. Vastaukset tukivat rekisteritietoja,

sillä 55-64-vuotiaissa miesleskissä oli vuonna 1983 enemmän työkyvyttömyyseläkettä saavia kuin naisleskissä. Leskien työkyvyttömyyseläkkeitä tarkastellaan luvussa 3.2.

Pitkäaikaissairaiden ja siitä haittaa työnteolle ilmoittaneiden osuus vaihteli sen mukaan, mikä oli lesken pääasiallinen ammatti avioliiton aikana. Kuviossa 10 esitetään sairauden aiheuttamia haittoja ilmoittaneiden naisleskien osuudet ammattialan mukaan. Suurimmalla osalla ammatti oli sama vuonna 1984, jolloin haastattelut tehtiin.

Kuvio 10. Pitkäaikaissairauksia ja siitä työnteolle haittaa ilmoittaneiden naisleskien osuus pääasiallisen ammattialan mukaan

Alle 50-vuotiaista naisista pääasiallisesti teknistä, tieteellistä ym. työtä sekä hallinnollista tai toimistotyötä tehneet ilmoittivat muita harvemmin pitkäaikaisten sairauksien aiheuttamia haittoja. Sairaus haittasi eniten kaupallisella alalla ja maataloudessa työskennelleiden työntekoa. Vanhemmassa ikäryhmässä sairauksia ja niiden aiheuttamia haittoja ilmoittivat useimmin 55-64-vuotiaat maataloudessa työskennelleet naiset. Myös tässä ikäryhmässä sairaus haittasi muita vähemmän niiden työntekoa, jotka olivat tehneet ns. henkistä työtä avioliiton aikana.

Myös Kansaneläkelaitoksen terveystutkimuksessa pitkäaikaissairaiden ja siitä työnteolle haittaa ilmoittaneiden osuus oli muihin aktiivi-ikäisiin verrattuna korkein maa- ja metsätaloustyötä tehneillä haastatelluilla. Tieteen, tekniikan, hallinnon sekä toimistoteknisen työn ryhmissä osuudet jäivät muita pienemmiksi (Kalimo 1982, 69).

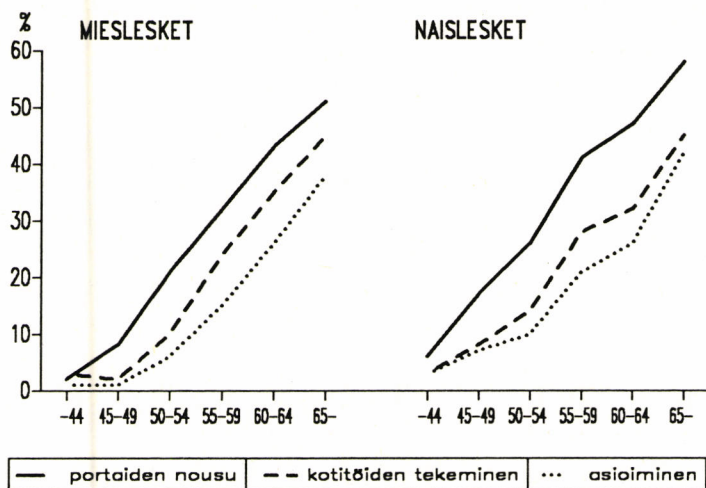
3.1.3

Toimintakyky

Leskiltä kysyttiin heidän selviytymistään portaiden nousemisesta ja laskeutumisesta, kevyiden kotitöiden tekemisestä sekä asiomisesta kodin ulkopuolella. Kysymykset ovat peräisin ns. ADL-testeistä ja niitä on käytetty mm. tutkittaessa vanhojen henkilöiden toimintakykyisyyttä jokapäiväisessä elämässä.

Tutkimusten perusteella on voitu todeta, että elimistön keskimääräinen toimintakykyisyys heikkenee noin yhden prosenttiyksikön vuosivauhtia 25-30 vuoden iästä alkaen. Muutosnopeudessa havaitaan kuitenkin hyvin suuria eroja eri toimintojen välillä ja lisäksi eri yksilöiden välillä (Heikkinen 1986, 283).

Haastattelussa kysytyt toiminnot tuottivat vain vähän vaikeuksia niille alle 65-vuotiaille leskille, joilla ei ollut pitkäaikaissairauksia. Osalla eläkeikäisistä oli sen sijaan vaikeuksia toiminnoista selviytymisessä, vaikka he eivät olisi ilmoittaneet pitkäaikaisia sairauksia. Kuviosta 11 käyvät selville niiden leskien osuudet, joilla oli vaikeuksia ainakin yhdessä toiminnossa selviytymisessä.

Kuvio 11. Kysytyissä toiminnoissa vaikeuksia ilmoittaneiden leskien osuus sukupuolen ja iän mukaan

Portaissa liikkuminen tuotti sekä naisille että miehille enemmän vaikeuksia kuin kotitöiden tekeminen tai asiointi. Alle 60-vuotiaat naiset mainitsivat toimintoihin liittyviä vaikeuksia useammin kuin miehet. Miesten ja väliset eroavuudet tasoittuivat 60 ikävuoden jälkeen.

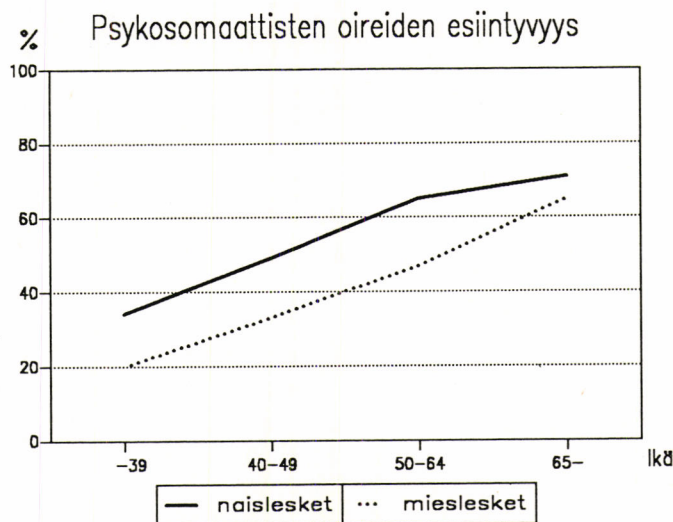
Mini-Suomi-tutkimukseen verrattuna 50 vuotta täyttäneet lesket ilmoittivat vaikeuksia jonkin verran useammin (Maatela 1987, 17). Erityisesti maatalousyrittäjinä toimineilla 60-69-vuotiailla leskillä oli enemmän vaikeuksia myös muihin leskiin verrattuna.

Kotona asuivilta tamperelaisvanhuksilta kysyttiin päivittäisistä toiminnoista selviytymistä. Kysymykset olivat osittain samoja kuin leskille esitetyt. Mitään oleellisia eroja ei tullut esille leskien ja tamperelaisvanhusten välillä. Tosin vertailu on vaikeaa sen takia, että tamperelaisilta vanhuksilta kysyttiin useampia toimintoja kuin leskiltä (Heikkinen et al. 1981, 159, Heikkinen 1986, 103).

3.1.4

Psykosomaattiset oireet ja niiden yhteys leskeyteen sopeutumisessa

Leskiltä kysyttiin, oliko heitä viime aikoina vaivannut päänsärky, ylläsituneisuus, voimattomuuden tai väsymyksen tunne tai unettomuus. Näitä psykosomaattisiksi luonnehdittuja oireita ilmoitti naisista runsas kolmannes ja miehistä neljännes. Oireet lisääntyivät vanhemmissa ikäryhmissä. Kuviosta 12 käyvät selville vähintään yhden psykosomaattisen oireen ilmoittaneiden osuudet sukupuolen ja iän mukaan.

Kuvio 12. Psykosomaattisia oireita ilmoittaneiden leskien osuus sukupuolen ja iän mukaan

Psyykinen rasittuneisuus edeltää usein varsinaisten mielenterveyden häiriöiden puhkeamista sekä altistaa monille somaattisille sairauksille (Vohlonen et al. 1982, 99). Toisaalta se voi olla myös pitkäaikaisen sairauden aiheuttamaa. Psykosomaattisten oireiden esiintyminen oli leskillä selvästi yhteydessä pitkäaikaisiin sairauksiin. Neljällä viidesosalla pitkäaikaisia

sairauksia maininneista leskistä oli myös psykosomaattisia oireita. Sen sijaan niistä leskistä, joilla ei ollut pitkäaikaisia sairauksia, vain runsas kolmannes ilmoitti näitä oireita.

Voimattomuutta tai väsymystä sekä unettomuutta esiintyi vanhemmilla leskillä enemmän kuin nuoremmilla. Päänsärky ja ylirasittuneisuus eivät yhtä selvästi lisääntyneet iän mukana.

Taulukko 9. Yksittäisiä psykosomaattisia oireita ilmoittaneiden osuudet sukupuolen ja iän mukaan

Ikä v. 1984	Pään- särky	Ylirasit- tuneisuus	Voimattom. t. väsymys	Unetto- muus
	%	%	%	%
MIEHET				
Alle 50-v.	15	14	13	13
50 - 64 v.	23	23	36	24
65 - v.	27	28	48	38
Kaikki	25	25	41	31
NAISET				
Alle 50-v.	25	24	27	15
50 - 64 v.	36	32	52	35
65 - v.	31	32	57	46
Kaikki	32	31	52	39

Suomalaiseen aikuisväestöön verrattuna alle 64-vuotiaat lesket kärsivät harvemmin päänsärystä. Sitä vastoin unettomuutta leskillä esiintyi enemmän (Piha et al. 1986, 335). Ero johtui oletettavasti leskien väestöä vanhemmasta ikärakenteesta. Aktiivi-ikäisellä viljelijäväestöllä psykosomaattiset oireet olivat yleisempiä kuin leskillä. Molemmissa ryhmissä voimattomuuden tai väsymyksen tunne oli yleisin oire (Vohlonen et al. 1982, liitesivu 25).

Eräässä vanhuusiässä olevia leskiä koskevassa tutkimuksessa todettiin, että leskeyteen sopeutuminen oli yhteydessä lesken terveydentilaan. Ter-

veet ja hyväkuntoiset lesket sopeutuivat sairaita ja huonokuntoisia paremmin. Huonon terveydentilan omaavat lesket olivat myös yksinäisempiä kuin ne, joilla oli hyvä terveys. Yksinäiset vanhukset kärsivät myös muita useammin pääsärystä ja unettomuudesta (Bowling and Cartwright 1982, 157-158).

Valtaosa tämän tutkimuksen leskistä kertoi, että he olivat sopeutuneet kohtalaisen hyvin elämään ilman puolisoa. Viidesosa ei ollut kuitenkaan osannut sopeutua puolison kuolemaan. Yksinäisyydestä kärsi runsas kolmasosa naisleskistä ja vajaa puolet miesleskistä. Yli 50-vuotiaat mieslesket olivat yksinäisempiä kuin nuoremmat.

Leskille esitettiin myös joitakin muita sopeutumista mittaavia kysymyksiä. Niillä leskillä, joilla oli tässä vaikeuksia, esiintyi muita yleisemmin psykosomaattisia oireita. Seuraavassa on esitetty oireita ilmoittaneiden leskien osuudet sen mukaan, mitä he vastasivat tehtyihin kysymyksiin. Koska psykosomaattiset oireet olivat yhteydessä pitkäaikaissairauksien esiintymiseen, on osuudet esitetty erikseen sairauksia ilmoittaneilla ja muilla leskillä.

NIIDEN OSUUS, JOILLA OLI
PSYKOSOMAATTISIA OIREITA

	Ei sairauksia %	Oli sairauksia %
OLI SOPEUTUNUT LESKEYTEEN		
hyvin	36	73
ei hyvin	56	91
TUNSI ITSENSÄ YKSINÄISEKSI		
ei	35	74
kyllä	57	92
TYYYTYVÄISYYS SENHETKISEEN ASIAINTILAAN		
oli tyytyväinen	36	75
oli tyytymätön	56	90
TOIVOI ELÄMÄN JATKUVAN		
samanlaisena	32	71
halusi muutoksia	48	87
SUHTAUTUI TULEVAISUUTEEN		
toiveikkaasti	33	70
ei toiveikkaasti	51	89

Niillä leskillä, jotka eivät ilmoittaneet pitkäaikaisia sairauksia, erot olivat selvemmät kuin muilla. Pitkäaikaissairauksia ilmoittaneilla leskillä psykosomaattiset oireet olivat yleisiä riippumatta sopeutumisen asteesta. Puolison kuolemaan sopeutuneilla oli kuitenkin vähemmän oireita kuin muilla pitkäaikaissairailla.

3.1.5

Faktoripisteet koetun terveydentilan kuvaajina

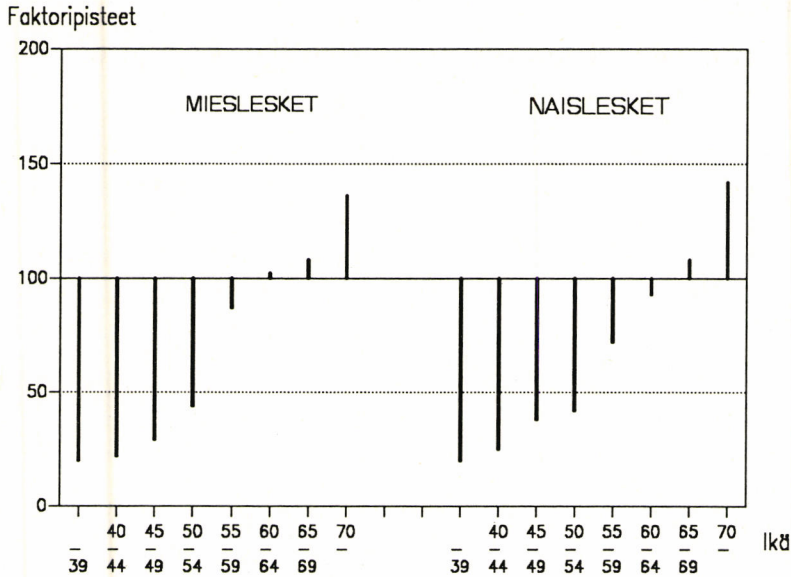
Tavallisin tapa käyttää faktorianalyysiä on suuren muuttujajoukon yleisrakenteen analyysi. Tällöin faktorianalyysin avulla yritetään kartoittaa, minkälaisiin ulottuvuuksiin muuttujajoukko voidaan järjestää. Tässä tutkimuksessa haluttiin nähdä, ryhmittyvätkö edellä käsitellyt terveydentilamuuttujat useammaksi ulottuvuudeksi, ja tarkastella faktoripistemäärien avulla aineiston ikäryhmittäisiä eroja.

Faktorianalyysi suoritettiin pääkomponenttiratkaisua käyttäen. Kaksi faktoria, joiden ominaisarvo oli suurempi kuin yksi, rotatoitiin varimaxmenetelmällä. Tällä tavoin saatiin selvästi toisistaan poikkeavat faktorit. Ensimmäinen faktori selitti 35 prosenttia muuttujien kokonaisvaihtelusta, toinen faktori 25 prosenttia. Ensimmäinen faktori kuvasi selvimmin toimintakykyä ja sairauden aiheuttamia haittoja sekä myös pitkäaikaissairauksien lukua. Sitä voidaan nimittää koetun terveydentilan faktoriksi. Toisella faktorilla korostuivat psykosomaattiset oireet sairauksien ohella. Faktorianalyysin suoritusta on selitetty liitteessä 1 (Lähteet: Cooley et al. 1966, 151-185, Manninen 1971, 47-60, Roos 1971, 110-123, Sänkiaho 1974, 11-42).

Kullekin havaintoyksikölle laskettiin faktoripistemäärä koetun terveydentilan faktorin avulla. Faktoripisteet normeerattiin siten, että koko aineiston keskiarvoksi tuli 100. Faktoripisteiden keskiarvojen ikäryhmittäiset poikkeamat ilmaisevat, kuinka paljon ikäryhmät erosivat toisistaan faktorin suhteen. Keskiarvojen keskihajonnat ja näiden keskivirheet kuitenkin kertovat sen, että vaihtelut ikäryhmien sisällä olivat suuret.

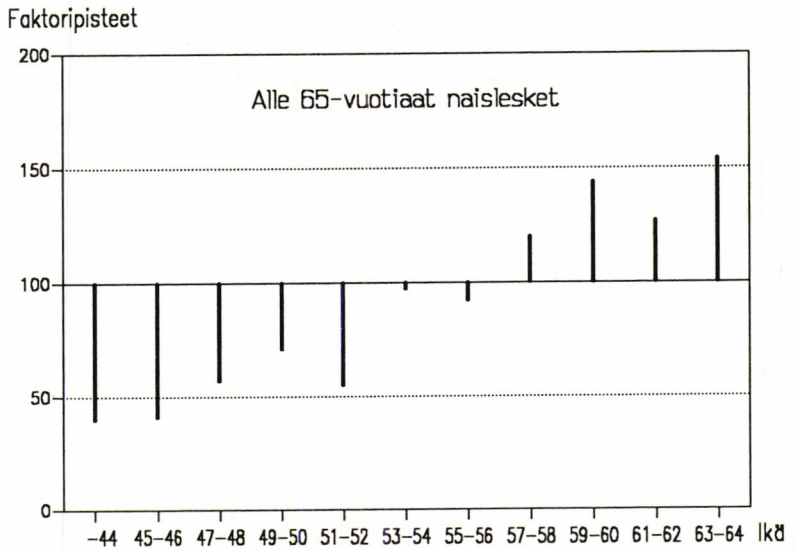
Kuviosta 13 käyvät selville faktoripisteiden ikäryhmittäisten keskiarvojen poikkeamat koko aineiston keskiarvosta. Faktoripisteiden keskiarvot on laskettu erikseen miesten ja naisten osalta viisivuotiskäryhmissä. Niissä ikäryhmissä, joissa faktoripisteiden keskiarvo ylitti koko aineiston keskiarvon, leskillä ilmeni keskimääräistä enemmän toimintakyvyn heikkenemistä ja pitkäaikaisten sairauksien aiheuttamia haittoja. Näitä ilmeni keskimääräistä vähemmän niissä ikäryhmissä, joissa faktoripisteiden keskiarvo jäi koko aineiston keskiarvon alapuolelle.

Kuvio 13. Koetun terveydentilan faktorin pistemäärien poikkeamat koko aineiston keskiarvosta ikäryhmittäin

Koko aineiston keskiarvo 100 asettui miesleskillä 55-59- ja 60-64-vuotiskäryhmien väliin, naisleskillä 60-64- ja 65-69-vuotiskäryhmien väliin. Toimintakyvyn heikkeneminen ilmeni näin ollen miesleskillä varhemmin kuin naisleskillä. Tämä johtui osittain siitä, että faktorianalysissä painotettiin sairauden työnteolle aiheuttamista haitoista työkyvyttömyyttä. Suurin esitetty haittojen luku oli kolme, työkyvyttömyys painotettiin neljäksi. Myös rekisteritietojen mukaan työkyvyttömyys oli miesleskillä yleisempää kuin naisleskillä.

Kuvio 14. Koetun terveydentilan faktorin pistemäärien poikkeamat koko aineiston keskiarvosta alle 65-vuotiailla naisleskillä

Kuviossa 14 faktoripistemäärien keskiarvot kuvaavat alle 65-vuotiaita naisleskiä. Keskiarvot laskettiin näille kaksivuotisikäryhmittäin. Koko aineiston keskiarvo normeerattiin myös alle 65-vuotiaiden naisleskien osalta 100:ksi. Naisleskillä keskiarvo sijoittui 53-56- ja 57-58-vuotisikäryhmien väliin. Faktoripisteiden keskiarvo oli 53-54-vuotisikäryhmässä hieman alempi kuin 55-56-vuotisikäryhmässä. Muutaman vuoden yli 50 vuoden ikäisten naisleskien toimintakyky liittyneenä pitkäaikaissairauksiin ja ja niiden aiheuttamiin haittoihin näytti selvästi heikentyneeltä nuorempiin verrattuna.

Näitä tuloksia tukevat myös työterveyslaitoksen tutkimustulokset kunnallisten alojen eläkeikien perusteista erityyppisissä töissä. Tutkimuksen 51-vuotiaisiin henkilöihin kohdistettiin seurantatutkimus neljän vuoden kuluttua. Siinä tarkasteltiin terveyden, työkyvyn, toimintakyvyn ja kuormittuneisuuden muutoksia ikävälillä 51-55 vuotta. Tällä ikävälillä voimistui työikäisten polarisoituminen työkyvyltään hyvin ja huonoihin.

Fyysisen toimintakyvyn osa-alueet muuttuivat ikävälillä huomattavasti (Ilmarinen 1987, 30-33).

Faktoripistemäärät kokoavat useat terveydentilaa koskevat tiedot yhteen. Niiden tulkinta yksilötasolla on kuitenkin vaikeata. Tässä tutkimuksessa on haluttu niiden avulla kuvata ikäryhmien välisiä eroja koetun terveydentilan suhteen. Faktoripisteet eivät ole kuitenkaan terveydentilan osoittimia sen enempää ryhmä- kuin yksilötasollakaan.

3.2

Sairastavuus rekisteritietojen valossa

3.2.1

Sairauspäivärahan saajat

Kansaneläkelaitokselta pyydettiin tiedot sairausvakuutuksen päivä- ja äitiysrahaa saaneista leskistä vuosilta 1979, 1981 ja 1983. Taulukossa 10 verrataan korvausta saaneiden miesleskien osuutta näinä vuosina korvausta saaneiden osuuksiin koko väestössä. Leskien ikä on kunkin tarkasteluvuoden mukainen.

Taulukko 10. Sairausvakuutuksen päivärahaa saaneiden osuus miesleskistä ja koko väestöstä iän mukaan

Ikä	1979		1981		1983	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
25 - 34	10	9	13	9	..	10
35 - 44	15	12	16	12	13	12
45 - 54	11	15	18	15	14	15
55 - 64	10	13	8	13	10	13

Lähde: Kansaneläkelaitoksen tilastollisia vuosikatsauksia 1979, 1981 ja 1983. Ikä- ja ammattitilastot. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T3:8 A, 35, T3:10 A, 35, T3:12, 35.

Päivärahaa saaneiden miesten väestöosuudet olivat ikäryhmittäin tarkastellen jokseenkin yhtä suuret tarkastelujakson aikana. Miesleskien osuudet olivat 25-44-vuotiaiden ikäryhmissä kaikkina vuosina korkeammat kuin vastaavan ikäisten miesten osuudet koko väestössä. Myös 45-54-vuotiaiden miesleskien osuus oli vuonna 1981 väestöön verrattuna korkeampi. Vanhimmassa, 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä päivärahaa saaneita miesleskiä oli taas kaikkina tarkasteluvuosina väestöön verrattuna vähemmän. Luvussa 3.2.2. tarkastellaan työkyvyttömyyseläkkellä olleiden leskien osuuksia. Siitä käy selville, että mieslesket saivat tässä ikäryhmässä useammin työkyvyttömyyseläkettä kuin vastaavan ikäiset miehet koko väestössä.

Taulukko 11. Sairausvakuutuksen päivärahaa tai äitiysrahaa saaneiden osuus naisleskistä ja koko väestöstä iän mukaan

Ikä	1979		1981		1983	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
25 - 34	12	13	15	12	19	12
35 - 44	13	15	17	16	17	16
45 - 54	19	18	22	18	24	19
55 - 64	11	13	12	13	11	14

Lähde: Kansaneläkelaitoksen tilastollisia vuosikatsauksia 1979, 1981 ja 1983. Ikä- ja ammattitilastot. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T3:8 A, 35, T3:10 A, 35, T3:12 A, 35.

Sairausvakuutuksen päivä- tai äitiysrahaa saaneiden naisten ikäryhmittäiset osuus vaihtelivat tarkastelujakson aikana vain vähän. Naisleskien osuudet sen sijaan nousivat 25-54-vuotiaiden ikäryhmissä vuoden 1979 jälkeen. Vuosina 1981 ja 1983 tämänikäisten päivärahaa saaneiden naisleskien osuudet ylittivät myös koko väestön osuudet. Vanhemmilla, 55-64-vuotiailla naisleskillä päivärahaa saaneiden osuudet olivat tarkasteluvuosina vastaavan ikäistä väestöä alemmat. Seuraavassa luvussa todetaan, että tässä ikäryhmässä oli työkyvyttömyyseläkettä saavia väestöön verrattuna enemmän.

3.2.2

Työkyvyttömyyseläkkeen saajat

Taulukossa 12 verrataan työkyvyttömyyseläkettä saaneiden miesleskien osuuksia vuosina 1979, 1981 ja 1983 koko väestöön. Eläkkeet käsittävät yksityisen ja julkisen sektorin täydet ja osaeläkkeet samoin kuin kansaneläkelain mukaiset työkyvyttömyyseläkkeet.

Taulukko 12. Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden osuus miesleskistä ja koko väestöstä iän mukaan

Ikä	1979		1981		1983	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
25 - 34	0	1	0	3	..	3
35 - 44	1	3	2	4	3	4
45 - 54	16	12	12	13	7	12
55 - 64	37	34	38	36	38	34

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos: Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1981, 28, 1983, 35. Eläketurvakeskuksen omat julkaisemattomat tilastot vuodelta 1979.

Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden 45-54-vuotiaiden miesleskien osuus oli vuonna 1979 korkeampi kuin koko väestössä. Vuosina 1981 ja 1983 miesleskien osuudet olivat tässä ikäryhmässä koko väestön osuuksia alemmat. Vanhimpaan 55-64-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvissa miesleskissä oli kaikkina tarkasteluvuosina enemmän työkyvyttömyyseläkettä saavia kuin vastaavan ikäisissä miehissä koko väestössä.

Taulukko 13. Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden osuus naisleskistä ja koko väestöstä iän mukaan

Ikä	1979		1981		1983	
	Lesket	Väestö	Lesket	Väestö	Lesket	Väestö
	%	%	%	%	%	%
25 - 34	1	1	0	2	1	2
35 - 44	7	2	2	3	4	3
45 - 54	16	7	13	10	11	9
55 - 64	30	22	32	29	31	27

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos: Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1981, 28, 1983, 35. Eläketurvakeskuksen omat julkaisemattomat tilastot vuodelta 1979.

Vuonna 1979 työkyvyttömyyseläkettä saavien naisleskien osuus oli väestöön verrattuna korkeampi kaikissa ikäryhmissä 25-34-vuotiaita naisleskiä lukuunottamatta. Myös vuosina 1981 ja 1983 työkyvyttömyyseläkettä saavien 45-54-vuotiaiden ja 55-64-vuotiaiden naisleskien osuudet ylittivät vastaavan ikäisten naisten osuudet koko väestössä. Työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden 45-54-vuotiaiden osuus tosin hieman laski vuodesta 1979, jolloin se oli väestöön verrattuna kaksi kertaa korkeampi.

3.3

Yhteenvedo

Leskien terveydentilaa on tarkasteltu sekä haastatteluaineiston että rekisteritietojen pohjalta. Rekisteritiedot koskivat työkyvyttömyyseläkkeitä ja sairausvakuutuksen päivärahoja. Pitkäaikaisia sairauksia ilmoittaneiden ja monisairaitten osuus lisääntyi selvästi 50 ikävuoden jälkeen. Vajaalla puolella 50-54-vuotiaista naisleskistä oli ilmoituksensa mukaan ainakin yksi pitkäaikainen sairaus, 55-64-vuotiaista kahdella kolmanneksella. Alle 60-vuotiailla naisleskillä oli pitkäaikaisia sairauksia suhteellisesti enemmän kuin miehillä. Alle 35-vuotiaat naislesket ja aktiivi-ikäiset mieslesket ilmoittivat väestön terveystutkimukseen verrattuna harvemmin sairauksia, mikä lienee ainakin osaksi johtunut haastattelutilanteiden erillaisuudesta.

Sairauksien työnteolle aiheuttamat haitat lisääntyivät selvästi 55 ikävuoden jälkeen tätä nuorempiin ikäryhmiin verrattuna. Runsas kolmannes 50-54-vuotiaista ilmoitti sairauden aiheuttamia haittoja, 55-64-vuotiaista noin 60 prosenttia. Sairauden aiheuttamista haitoista kysyttäessä mieslesket mainitsivat työkyvyttömyyden naisleskiä useammin. Myös rekisteritiedot tukivat näitä havaintoja. Maa- ja metsätaloudessa työskennelleet ilmoittivat erilaisia haittoja useammin kuin muilla ammattialoilla työskennelleet.

Haastateltujen toimintakyvyn heikkeneminen näkyi 50 vuotta täyttäneillä selvemmin kuin tätä nuoremmilla. Liikkumisvaikeudet olivat yleisempiä kuin vaikeudet kotitöiden tekemisessä tai asioimisessa kodin ulkopuolella. Portaissa liikkuminen tuotti vaikeuksia yli 40 prosentille 55 vuotta täyttäneistä naisleskistä. Kymmenesosa 55-64-vuotiaista ilmoitti sen olevan erittäin vaikeaa.

Psykosomaattisia oireita esiintyi naisleskillä miesleskiä yleisemmin. Oireet lisääntyivät selvästi 50 ikävuoden jälkeen. Yleisin psykosomaattinen oire oli voimattomuuden tai väsymyksen tunne. Sairaus voi aiheuttaa psyykkistä rasittuneisuutta, mutta myös altistaa monille somaattisille sairauksille. Leskillä oireet olivatkin usein yhteydessä pitkäaikaisiin sairauksiin.

Muita useammin näitä oireita ilmoittivat ne lesket, joiden oli vaikea sopeutua puolison kuolemaan.

Faktorianalyysi tuki koetusta terveydentilasta tehtyjä havaintoja ikäryhmien välillä. Koettu terveys näytti heikkenevän miesleskillä hieman varhemmin kuin naisleskillä eri ikäryhmille laskettujen faktoripistemäärien keskiarvojen mukaan. Alle 65-vuotiaiden naisleskien osalta tehty analyysi osoitti, että muutaman vuoden yli 50 vuoden ikäisillä koettu terveydentila erityisesti toimintakyvyn osalta erosi selvästi nuoremmista naisista.

Leskien sairastavuutta verrattiin koko väestöön sairausvakuutuksen päiväraha korvausta saaneiden osalta. Alle 55-vuotiailla naisleskillä sairauspäivärahaa saaneiden osuus nousi leskeytymisen jälkeen ja oli myös vastaavan ikäistä väestöä korkeampi. Sekä 45 vuotta täyttäneet naislesket että 55 vuotta täyttäneet mieslesket saivat vuosina 1979, 1981 ja 1983 vastaavan ikäiseen väestöön verrattuna keskimääräistä useammin myös työkyvyttömyyseläkettä.

Pitkäaikaissairaudet korreloivat sekä toiminnoissa ilmoitettujen vaikeuksien että sairauden aiheuttamien haittojen kanssa. Pitkäaikaissairauksien luvun lisääntyessä myös toimintakyvyn vaikeudet ja psykosomaattiset oireet yleistyivät, kuten seuraavasta asetelmasta voi todeta.

Sairauksien luku	Sairaudesta haittaa työtehtävien suorittamista %	Heikentynyt toimintakyky %	Psykosomaattisten oireiden esiintyvyys %
1 sairaus	76	53	70
2 sairautta	88	76	79
3 tai useampia sairauksia	92	84	93

Yhden pitkäaikaissairauden ilmoittaneista kolmella neljäsosalla oli sairaudesta haittaa työtehtävissä. Sairauksien luvun lisääntyessä myös haittoja

ilmoittaneiden osuudet kasvoivat. Vähintään kolme sairautta ilmoittaneista lähes kaikki olivat maininneet sairauden aiheuttamia haittoja ja psykosomaattisia oireita. Näistä suurimmalla osalla oli myös vaikeuksia kysytyissä toiminnoissa.

4

LESKIEN ANSIOTYÖSSÄOLON MUUTOKSET

4.1

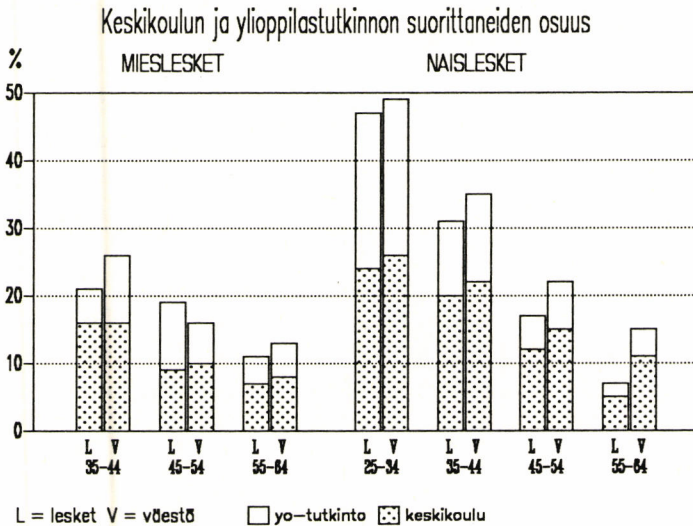
Koulutus- ja ammattitausta

Väestön koulutusaste on noussut viime vuosikymmeninä nopeasti. Kun vuonna 1960 yli 15-vuotiaasta väestöstä oli suorittanut kansakoulun jälkeisen tutkinnon 13 prosenttia, niin vuonna 1970 osuus oli noussut neljännekseen. Vuonna 1981 jo 40 prosenttia väestöstä oli suorittanut kansankoulun tai peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Oppilaitosmuotoista koulujärjestelmää täydentämään on syntynyt yhä laajeneva aikuiskoulutusjärjestelmä. Erityisesti on lisääntynyt työnantajien järjestämä aikuiskoulutus. Naisten yleissivistävän koulutuksen taso on misten yleissivistystasoa korkeampi. Miesten ammatillinen koulutustaso on taas korkeampi kuin naisten (Naisten asema 1984, 41).

Peruskoulutus

Peruskoulutuksella tarkoitetaan kansakoulun, keskikoulun, peruskoulun tai ylioppilastutkinnon suorittamista. Muu koulutus luetaan jatkokoulutukseen. Leskien koulutustasoa on tarkasteltu peruskoulutuksen ja ammatilliseen koulutuksen osalta. Sentyypinen yleissivistävä koulutus, kuten esimerkiksi kansanopistossa tai kansankorkeakoulussa saatu, on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Nuorimmilla naisleskillä oli yhtä hyvä peruskoulutus kuin vastaavan ikäisellä väestöllä. Neljäsosa 25-34-vuotiaista oli käynyt keskikoulun tai peruskoulun. Toinen neljäsosa ikäryhmästä oli suorittanut ylioppilastutkinnon. Tätä vanhemmilla naisleskillä keskikoulun käyneiden tai ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuudet olivat koko väestöön verrattuna alemmat. Tämä koulutustaso oli 35-44-vuotiaista kolmasosalla, mutta 45-54-vuotiaista vain noin viidesosalla. Alle kymmenesosa 55-64-vuotiaista naisleskistä oli käynyt keskikoulun tai suorittanut ylioppilastutkinnon.

Kuvio 15. Keskikoulun tai ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus leskistä ja koko väestöstä sukupuolen ja iän mukaan

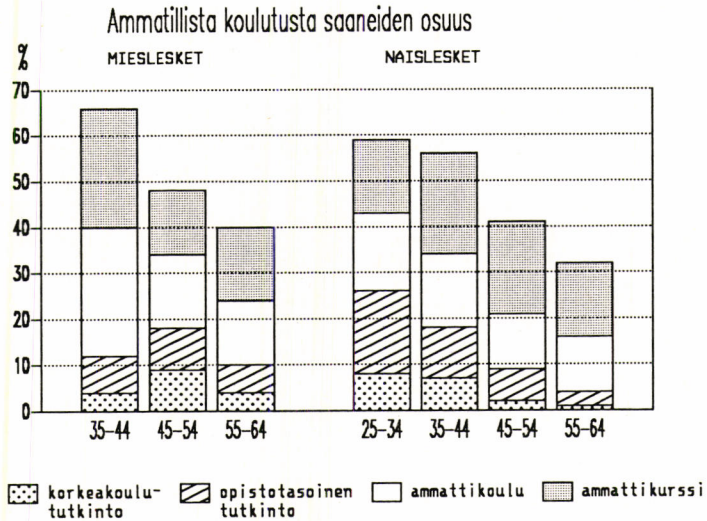
Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VI A, SVT VI C:106,52;

Miesleskien peruskoulutuksen taso oli 45-54-vuotiaiden ikäryhmässä korkeampi kuin vastaavan ikäisillä miehillä väestössä. Muissa miesleskien ikäryhmissä keskikoulun käyneitä tai ylioppilastutkinnon suorittaneita oli koko väestöön verrattuna vähemmän. Miesleskien peruskoulutuksen taso oli 45-64-vuotiaiden ikäryhmissä korkeampi kuin naisleskien.

Ammatillinen koulutus

Kaikista naisleskistä yli puolella ei ollut mitään ammatillista koulutusta. Miesleskien ammatillisen koulutuksen taso oli jonkin verran korkeampi kuin naisleskien. Ikäryhmittäiset erot olivat kuitenkin suuret kummankin sukupuolen osalta. Kun alle 45-vuotiaista naisleskistä yli puolet oli saanut ammatillista koulutusta, niin 45-54-vuotiaiden ikäryhmässä osuus oli noin 40 prosenttia. Vain kolmasosalla 55-64-vuotiaista naisleskistä oli jotakin ammatillista koulutusta. Ammatillisen koulutuksen vähäisyys näkyi erityisesti maataloudessa ja teollisuudessa työskennelleiden naisten kohdalla.

Kuviossa 16 esitetään ammatillista koulutusta saaneiden mies- ja naisleskien ikäryhmittäiset osuudet. Osuudet on laskettu leskien ilmoittaman korkeimman koulutustason mukaan.

Kuvio 16. Ammatillista koulutusta saaneiden leskien osuudet sukupuolen ja iän mukaan

Leskien välillä oli eroja myös ammatillisen koulutuksen tasossa. Ammatillisen tutkinnon suorittaneita oli eniten 25-34-vuotiaissa naisleskissä.

Vastaavan ikäisiä miesleskiä ei ollut riittävästi vertailua varten. Mieslesket olivat suorittaneet yleisemmin tutkinnon jossakin oppilaitoksessa naisten vastaaviin ikäryhmiin verrattuna. Oppilaitoksissa koulutusta saaneissa 25-44-vuotiaissa naisleskissä oli enemmän opistotasaisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneita kuin ammattikoulun käyneitä. Suurin osa ammatillisen tutkinnon suorittaneista 45-64-vuotiaista oli käynyt vain ammattikoulun. Puolet tämänikäisistä koulutusta saaneista naisleskistä oli käynyt vain ammattikursseja.

Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden naisleskien välillä oli eroja sen mukaan, mitä työtä he pääasiallisesti olivat tehneet avioliiton aikana. Ammattikoulun, yleisimmin kauppakoulun, käyneistä naisleskistä varsin suuri osa oli tehnyt toimistoteknisestä työtä. Opistotasaisen tutkinnon tai korkeakoulututkinnon suorittaneista enemmistö oli työskennellyt terveydenhoidon tai opetuksen aloilla. Osa oli tehnyt toimistoteknistä työtä.

Noin viidesosa naisleskistä oli saanut koulutusta ammattikursseilla. Suurimmalla osalla kurssi oli kestänyt alle neljä kuukautta. Lyhyitä ammattikursseja olivat muita useammin käyneet kaupallisella alalla työskennelleet naiset. Toimistoteknistä työtä tehneet naiset olivat yleisemmin käyneet pitempiä, yli neljä kuukautta kestäneitä kursseja muilla aloilla toimi-neisiin verrattuna

Ammatillisesti eriytyneeseen koulutukseen luetaan tilastoissa sellainen oppilaitoksissa suoritettu koulutus, joka on kestänyt vähintään neljä kuukautta. Työnantajan järjestämiä ammattikursseja ei siihen ole sisällytetty. Koska leskien käymien ammattikurssien järjestäjiä ei kysytty, niitä ei ole luettu mukaan seuraavaan tarkasteluun. Siinä verrataan ammatillisesti eriytyneen koulutuksen saaneiden leskien osuuksia ammatissa toimivaan väestöön. Leskien osuudet on laskettu vuonna 1984 työssä olleista.

Taulukko 14. Ammatillisesti eriytyneen koulutuksen saaneiden osuus vuonna 1984 työssä olleista leskistä ja ammatissa toimivasta väestöstä vuonna 1980

Ikä v. 1984	MIEHET		NAISET	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
25 - 34	..	60	46	52
35 - 44	44	47	35	45
45 - 54	36	30	24	28
55 - 64	34	25	20	21

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VI B, SVT VI C:106, 39.

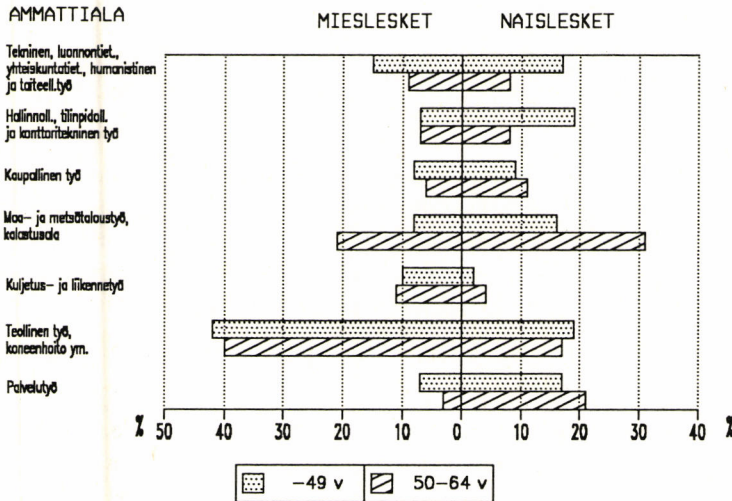
Naisleskillä ammatillisesti eriytyneen koulutuksen saaneiden osuudet olivat pienemmät kuin ammatissa toimivalla väestöllä. Jos yli neljä kuukautta kestäneet ammattikurssit laskettaisiin mukaan, leskien osuudet kuitenkin ylittäisivät ammatissa toimivan väestön osuudet kaikissa ikäryhmissä. Vanhemmissa, 45 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä miesleskien osuudet ylittivät väestön osuudet, vaikka ammattikursseja ei oltu laskettu mukaan.

Alle 50-vuotiaista naisleskistä noin viidesosa oli osallistunut jatkokoulutukseen leskeksi jäätyään. Osalla jatkokoulutus oli erikoistumista omassa ammatissa, mutta muutamat olivat saaneet koulutuksen uuteen ammattiin. Jatkokoulutus oli yleisintä terveydenhoitotyössä, kaupallisen työn aloilla sekä myös palvelutyön aloilla. Useimpien koulutus oli lyhytaikaista, alle puoli vuotta kestänyttä.

Naisleskistä, jotka eivät olleet osallistuneet jatkokoulutukseen, yli puolet olisi mielellään osallistunut siihen. Koulutukseen halusivat yleensä vain alle 50-vuotiaat lesket. Koulutukseen haluavat naiset työskentelivät useimmiten teollisuudessa tai palvelutyön aloilla. Suurin osa katsoi tarvitsevansa lisäkoulutusta omassa ammatissaan. Jotkut olisivat halunneet koulutuksen toiseen ammattiin. Sen esteenä oli yleensä taloudellisten mahdollisuuksien puuttuminen.

Pääasiallinen ammatti avioliiton aikana

Leskien ansiotyössäoloa avioliiton aikana käsitellään luvussa 4.2. Siinä todetaan muun muassa, että ikäryhmittäiset erot leskien välillä olivat ansiotyön osalta huomattavat. Kuviosta 17 käy selville, minkätyyppistä työtä lesket pääasiassa tekivät avioliiton aikana. Leskien pääasiallinen ammatti luokiteltiin Tilastokeskuksen ammattiluokituksen mukaisesti. Leskien ikä on vertailussa haastatteluvuoden 1984 mukainen.

Kuvio 17. Leskien pääasiallinen ammatti avioliiton aikana sukupuolen ja iän mukaan

Alle 50-vuotiaat naislesket olivat useammin työskennelleet toimihenkilöammateissa kuin 50-64-vuotiaat lesket. Nämä ammatit sisältyvät teknisen ym. työn ja hallinnollisen ym. työn piiriin. Näillä ammattialoilla toimineiden naisleskien koulutustaso oli suhteellisen korkea muihin aloihin verrattuna. Ns. henkistä työtä tehneitä oli taas 50-64-vuotiaissa leskissä vähän. Maataloudessa työskennelleiden osuus oli sitä vastoin kaksi kertaa korkeampi kuin nuoremmilla leskillä.

Miesleskillä yleisin ammatilala oli teollinen työ, jossa ei ilmennyt ikäryhmittäisiä eroja. Miesleskien ammatilliset erot olivat ikäryhmittäin tarkasteltuna samantyyppiset kuin naisilla. Teknistä ym. työtä ja hallinnollista työtä tehneitä oli alle 50-vuotiaissa miesleskissä suhteellisesti enemmän kuin 50-64-vuotiaissa. Vanhempaan ikäryhmään kuuluneista miesleskistä suurempi osa oli työskennellyt maa- ja metsätaloudessa kuin alle 50-vuotiaista.

4.2

Ansiotyössäolo avioliiton aikana

Haastatelluilta kysyttiin, miten monta vuotta he olivat poissa ansiotyöstä avioliiton aikana. Lisäksi kysyttiin poissaolon syitä. Ansiotyöksi luettiin palkkatyön lisäksi maataloudessa tehty työ ja yrittäjänä tai avustavana perheenjäsenenä toimiminen. Työstä poissaolon osuus avioliittoajasta saatiin laskemalla eri syistä aiheutuneet poissaolovuodet yhteen ja jakamalla näiden vuosien määrä avioliiton kestolla.

Mieslesket olivat yleensä olleet työssä koko avioliiton ajan. Poissaolot johtuivat työttömyydestä, eläkkeellä olostai asevelvollisuudesta. Alle 55 vuoden iässä leskeytyneet miehet olivat olleet poissa ansiotyöstä keskimäärin viisi prosenttia avioliiton kestosta. Vanhemmassa, 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä poissaolojen osuus oli kaksi kertaa korkeampi nuorempiin miesleskiin verrattuna.

Maatalousväestön naisleskillä työstä poissaolo oli ollut vähäistä muihin naisleskiin verrattuna. Alle 55 vuoden iässä leskeksi jääneet olivat olleet poissa työstä keskimäärin kymmenesosan avioliittoajasta. Poissaolojen osuus oli 55-64-vuotiaiden ikäryhmässä kaksinkertainen nuorempiin naisleskiin verrattuna. Palkansaaja- ja yrittäjäväestöön kuuluvat naiset olivat olleet yleisemmin poissa työstä maatalousväestön naisiin verrattuna. Seuraavassa asetelmassa esitetään avioliiton keskimääräinen kesto, työstä poissaolovuosien määrä ja sen osuus avioliiton kestosta leskeytymisiään mukaan palkansaaja- ja yrittäjäväestöön kuuluvilla naisleskillä.

Ikä v. 1980	Avioliiton kesto, vuosia	Työstä poissa oloaika, vuosia	Työstä poissa- olon osuus kestosta %
- 39	11.0	3.7	34
40 - 44	18.6	6.5	35
45 - 49	23.0	6.4	28
50 - 54	28.1	12.3	44
55 - 59	31.9	15.0	47
60 - 64	34.3	16.9	49

Alle 50 vuoden iässä leskeytyneet naiset olivat olleet poissa työstä keskimäärin noin kolmasosan avioliiton kestosta. Tätä vanhemmalla iällä leskeksi jääneet olivat olleet poissa ansiotyöstä lähes puolet avioliittoaajasta. Yhteenlaskettu työstä poissaoloaika oli 40-49-vuotiaana leskeksi jääneillä keskimäärin kuusi vuotta. Pisimpään olivat olleet poissa työstä, 15 vuotta tai kauemmin, 55-64-vuotiaana leskeksi jääneet naiset.

Ansiotyössäolon ikäryhmittäinen vaihtelu ilmenee myös taulukosta 15, jossa esitetään avioliiton aikaisen työssäolon osuudet palkansaaja- ja yrittäjäväestöön kuuluvilla naisleskillä.

Taulukko 15. Työssäolo avioliiton aikana palkansaaja- ja yrittäjäväestöön kuuluvilla naisleskillä leskeytymisiän mukaan

Ikä v. 1980	Ei työssä %	Työssä alle 2/3 kestosta %	Työssä vähintään 2/3 kestosta %	Yht.
- 39	12	30	58	100
40 - 44	10	33	57	100
45 - 49	4	35	61	100
50 - 54	17	36	47	100
55 - 59	19	41	40	100
60 - 64	25	36	39	100
Kaikki	16	36	48	100

Palkansaaja- tai yrittäjäväestöön kuuluvista alle 50-vuotiaana leskeytyneistä naisista vain kahdeksan prosenttia ei ollut työssä avioliiton aikana. Noin 60 prosenttia heistä oli ollut työssä vähintään kaksi kolmasosaa avioliiton kestosta. Kokonaan työstä poissaolleita oli 50-64-vuotiaissa naisissa yli kaksinkertainen määrä nuorempiin ikäryhmiin verrattuna. Vanhemmissa ikäryhmissä niiden leskien osuus jäi alle puolen, jotka olivat olleet työssä suurimman osan avioliittoaajasta.

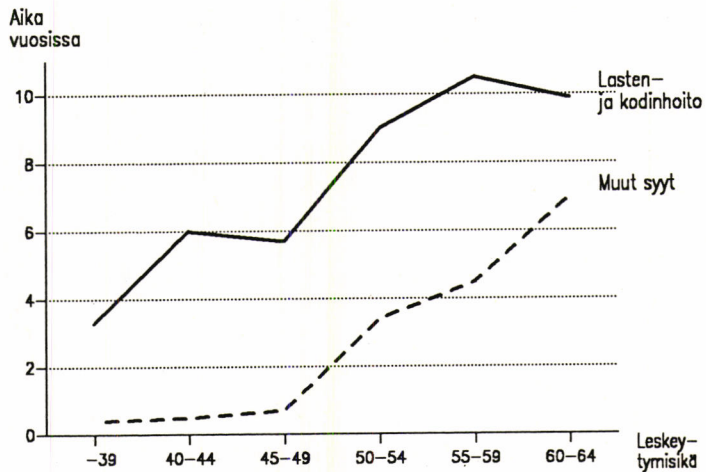
Miesleskissä ei ollut avioliiton aikana kokonaan työstä poisolleita. Sellaisia miesleskiä, jotka olivat olleet poissa työstä enemmän kuin kolmanneksen avioliiton kestosta, oli alle 50-vuotiaana leskeytyneiden joukossa vain kolme prosenttia. Leskeytyessään 50-64-vuotiailla miehillä osuus oli seitsemän prosenttia. Työstä poissaolo johtui yleensä sairaudesta tai työkyvyttömyydestä. Työttömyys ja asevelvollisuus olivat näitä harvemmin syynä poissaoloihin.

Taulukko 16. Työstä poissaolon syyt palkansaaja- ja yrittäjäväestöön kuuluvilla naisleskillä

Ikä v. 1980	Kodin- hoito %	Sairaus t.eläke %	Työttö- myys %	Muut syyt %	Yht. %
- 39	85	1	4	10	100
40 - 49	84	5	4	7	100
50 - 64	61	23	3	13	100
Kaikki	68	17	3	12	100

Naisleskillä lasten- ja kodinhoito oli yleisin syy työstä poissaoloon avioliiton aikana. "Muista syistä" mainittiin nuorimmassa ikäryhmässä yleisimmin opiskelu. Neljäsosa poissaloista oli aiheutunut 50-64 vuoden iässä leskeytyneillä sairaudesta tai työkyvyttömyydestä. Yhdeksässä prosentissa poissaolojen syyksi mainittiin tässä ikäryhmässä se, ettei työssä käymiseen ollut taloudellista tarvetta. Kuviosta 18 käy esille, miten kauan lesket keskimäärin olivat olleet poissa työstä lasten- tai kodinhoidon vuoksi ja miten kauan muista syistä johtuen.

Alle 40 vuoden iässä leskeytyneiden kohdalla voi huomata, että perheen kasvu jäi puolison kuoleman johdosta kesken. Tämänikäiset naiset olivat olleet vähän yli kolme vuotta kotona lasten- tai kodinhoidon takia. Heihin verrattuna pitempään kotona olleita oli 40-49-vuotiaana leskeksi jääneissä, jotka olivat olleet keskimäärin noin kuusi vuotta kotona lapsia ja kotia hoitamassa. Vanhempiin ikäryhmiin kuuluvat, 50-64-vuotiaat naiset olivat olleet keskimäärin kymmenen vuotta poissa ansiotyöstä lasten- ja kodinhoidon vuoksi.

Kuvio 18. Lasten- ja kodinhoiton tai muiden syiden vuoksi työstä poissaoloaika palkansaaja- ja yrittäjäväestöön kuuluvilla naisleskillä

Ero nuorempien ja 50 vuotta täyttäneiden leskien välillä on merkittävä sen takia, että suurimmalla osalla 40-49 vuotiaana leskeksi jääneistä naisista perheen kasvu oli jo pysähtynyt. Vain kolmella prosentilla 40-44-vuotiaista oli alle seitsemän vuoden ikäisiä lapsia puolison kuoleman jälkeisenä vuonna 1981. Näin pieniä lapsia oli yhdellä prosentilla 45-49-vuotiaista.

Kotiin jääminen oli yleensä puolisojen yhteinen päätös. Moni nuoremista leskistä sanoi tehneensä päätöksen yksin. Jotkut vanhempiin ikäryhmiin kuuluvista naisista olivat olleet kotona puolison tahdosta. Kotona oleminen ei ollut kaikkien kohdalla omaehtoista. Joidenkin oli vaikea järjestää lastenhoitoa muulla tavoin.

4.3

Ansiotyössäolo leskeytymisen jälkeen

Leskien ansiotyössäolon muutosten tarkastelun lähtökohta on puolison kuolemaa edeltänyt vuosi 1979. Työssäolo kysyttiin kuukauden tarkkuudella paitsi tältä vuodelta myös vuosilta 1981 ja 1983. Toiminnan laadusta kysyttiin, oliko leski toiminut palkansaajana, maatalousyrittäjänä vai muuna yrittäjänä tai näitä avustavana perheenjäsenenä.

Tilastokeskus luokittelee ammatissa toimivaan väestöön ne henkilöt, jotka vuoden aikana olivat työllisiä tai työttömiä vähintään kuusi kuukautta. Taulukossa 17 verrataan leskien ammatissatoimivuutta vuoden 1979 osalta naimisissa olevaan väestöön vuonna 1980. Leskethän olivat vuonna 1979 vielä naimisissa. Vertailussa ovat mukana myös ne lesket, jotka olivat työttömyyden takia poissa työstä yli puolen vuoden ajan. Leskien ikä on vertailussa vuoden 1979 mukainen.

Taulukko 17. Ammatissa toimineiden mies- ja naisleskien osuus vuonna 1979 verrattuna naimisissa olevaan väestöön vuonna 1980

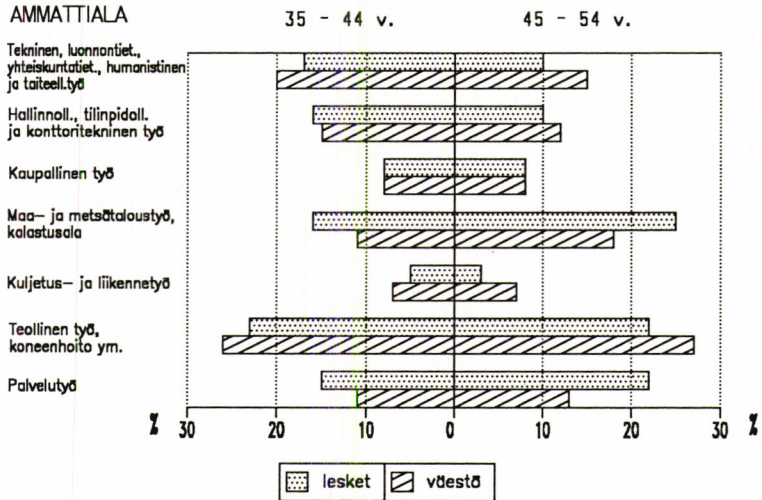
Lesken ikä v. 1979	MIEHET		NAISET	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
25 - 34 v.	100	96	76	75
35 - 44 v.	99	97	87	83
45 - 54 v.	85	89	74	76
55 - 64 v.	57	59	40	43

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VI A, SVT VI C:106, 66.

Ammatissa toimivien leskien osuudet eivät oleellisesti poikenneet naimisissa olevasta väestöstä. Alle 45-vuotiaiden mies- ja naisleskien osuudet oli-

vat hieman korkeammat väestön osuuksiin verrattuna. Yli 45-vuotiailla leskillä ammatissa toimineiden osuudet olivat kuitenkin hieman alemmat vastaavan ikäiseen väestöön verrattuna. Osaksi tämä johtui siitä, että leskissä oli enemmän työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä kuin ammatissa toimivassa väestössä (ks. taulukko 12 sivulla 56).

Kuviossa 19 leskiä verrataan vuoden 1979 ammattirakenteen osalta ammatissa toimivaan väestöön vuonna 1980. Vertailu koskee vuonna 1979 vähintään kuusi kuukautta ansiotyössä olleita 35-44-vuotiaita ja 45-54-vuotiaita mies- ja naisleskiä. Leskien ammatti on vertailussa se, jossa he työskentelivät vuonna 1979. Suurimmalla osalla ammattiala oli sama kuin pääasiallinen ammatti avioliiton aikana. Leskien ikä on vuoden 1979 mukainen.

Kuvio 19. Vuonna 1979 työssä olleiden leskien ammatti verrattuna ammatissa toimivaan väestöön vuonna 1980

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I B, SVT VI C:106,220;

Leskien ammattirakenteessa on havaittavissa joitakin selviä eroja ammatissa toimivaan väestöön verrattuna. Maa- ja metsätaloudessa työskente-

levien osuus oli molemmissa ikäryhmissä korkeampi leskillä kuin ammatissa toimivalla väestöllä. Samoin palvelutyössä olevien leskien osuudet ylittivät väestön osuudet. Sen sijaan teollisuudessa työskenteli leskistä pienempi osa väestöön verrattuna, samoin kuin kuljetuksen ja liikenteen aloilla. Toimihenkilöammatteissa toimivien osuudet olivat leskillä ammatissa toimivaan väestöön verrattuna alemmat.

Ammattirakenteen erot osoittavat myös sen, että leskissä oli väestöä runsaammin maatalousyrittäjiä. Taulukossa 18 verrataan vuonna 1979 yrittäjänä toimineiden leskien osuutta ammatissa toimivaan, naimisissa olevaan väestöön vuonna 1980. Väestön lukuihin sisältyvät sekä maatalousyrittäjät että yksinäisyrittäjät. Myös leskistä on yrittäjiksi luettu kaikki ne, jotka kyseisenä vuonna toimivat vähintään kuusi kuukautta maatalousyrittäjänä tai muuna yrittäjänä tai näitä avustavana perheenjäsenenä. Luvuissa ovat mukana myös yli puoli vuotta yrittäjätoiminnasta työttömyyden takia poissaolleet. Leskien ikä on vertailussa vuoden 1979 mukainen.

Taulukko 18. Yrittäjänä toimineiden leskien osuus vuonna 1979 verrattuna ammatissa toimivaan, naimisissa olevaan väestöön vuonna 1980

Lesken ikä v. 1979	MIEHET		NAISET	
	Lesket %	Väestö %	Lesket %	Väestö %
35 - 44 v.	14	15	19	15
45 - 54 v.	30	23	27	23
55 - 64 v.	35	31	42	34

Lähde: Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I B, SVT VI C:106, 372.

Yrittäjien osuus oli naisleskien kaikissa ikäryhmissä korkeampi kuin ammatissa toimivassa väestössä. Selvin ero oli 55-64-vuotiaiden naisleskien kohdalla. Myös 45-64-vuotiaissa miesleskissä oli enemmän yrittäjiä ammatissa toimivaan väestöön verrattuna.

Seuraavissa luvuissa tarkastellaan leskien toimintaa ennen leskeytymistä ja sen jälkeen. Lesket on jaettu palkansaajaväestöön, maatalousväestöön ja yrittäjäväestöön kuuluviksi. Palkansaajaväestöön kuuluvissa perheissä kumpikaan puoliso ei ollut toiminut yrittäjänä. Myös tällaiset eläkeläis-perheet kuuluvat selvityksen piiriin. Maatalousväestöön kuuluvia leskiä tarkastellaan niiden osalta, jotka vuonna 1979 osallistuivat tilanpitoon yhdessä puolison kanssa. Yrittäjäväestöön kuuluvien leskien toimintaa selvitetään ammatin- tai liikkeenharjoittajien leskien osalta.

4.3.1

Palkansaajaväestöön kuuluvat lesket

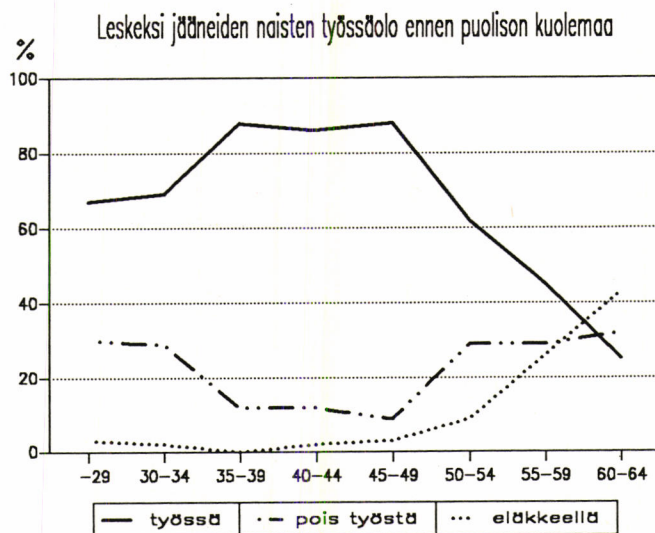
Palkansaajaväestöön kuuluvat mieslesket olivat leskeytymistä edeltävänä vuonna 1979 yleensä työssä. Työstä poissaolo johtui pääasiassa työttömyydestä tai eläkkeellä olemisesta. Alle 45-vuoden iässä leskeytynyt miehet olivat pääsääntöisesti ansiotyössä vuonna 1979. Eläkkeellä oli 45-54-vuotiaana leskeksi jääneistä miehistä 15 prosenttia, työttömänä oli kaksi prosenttia. Kaksi viidennestä 55-64 vuoden iässä leskeksi jääneistä miehistä oli siirtynyt eläkkeelle, työttömänä oli neljä prosenttia. Taulukossa 19 esitetään vuonna 1979 ansiotyössä vähintään kuusi kuukautta olleiden miesten toiminta kolme vuotta leskeksi jäämisen jälkeen. Leskien ikä on leskeytymisvuoden 1980 mukainen.

Taulukko 19. Vuonna 1979 ansiotyössä olleiden miesleskien toiminta vuonna 1983

Ikä v. 1980	Työssä %	Eläk- keellä %	Pois työstä %	Yht. %
- 34 v.	98	0	2	100
35 - 44 v.	95	1	4	100
45 - 54 v.	89	9	2	100
55 - 64 v.	44	52	4	100
Kaikki	75	23	2	100

Vuonna 1979 ansiotyössä olleista alle 45-vuotiaana leskeytyneistä miehistä lähes kaikki olivat työssä myös vuonna 1983. Työstä poissaolo johtui yleensä sairaudesta tai työttömyydestä. Leskeksi jäädessään 45-54-vuotiaista kymmenesosa oli lopettanut työnteon pääasiassa eläkkeelle siirtymisen vuoksi. Niistä miehistä, jotka leskeytyivät 55-64 vuoden iässä, enää alle puolet oli ansiotyössä kolme vuotta puolison kuoleman jälkeen.

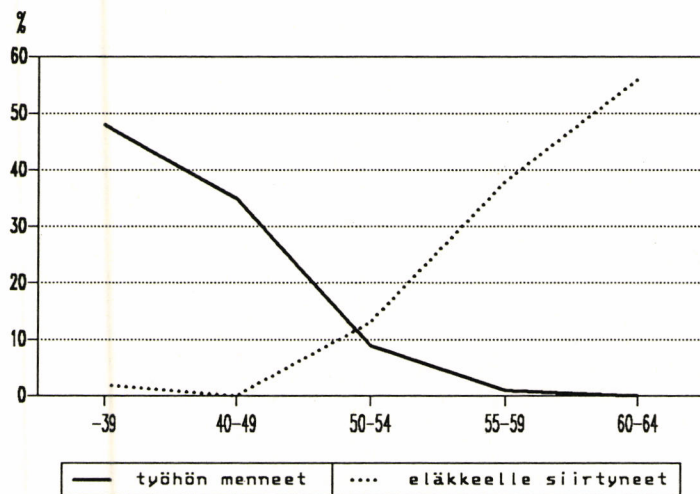
Kuvio 20. Palkansaajaväestöön kuuluvien naisleskien toiminta vuonna 1979 leskeytymisiän mukaan

Palkansaajaväestöön kuuluvista alle 35 vuoden ikäisinä leskeytyneistä naisista noin kaksi kolmasosaa oli ansiotyössä vuonna 1979. Osuus oli pienempi kuin ammatissa toimineiden 25-34-vuotiaiden osuus kaikkien naisleskien osalta (ks. taulukko 17 sivulla 71). Ero aiheutui siitä, että maatalousväestön naisten työssäolo oli yleisempää kuin palkansaajaväestön naisten.

Palkansaajaväestössä naisten työssäkäynnin huippu oli 35-49 vuoden iässä leskeytyneiden kohdalla. Ansiotyössäolo vähentyi jo 50-54 vuoden iässä leskeksi jääneillä. Heistä hieman alle kaksi kolmasosaa (62 %) oli työssä vuonna 1979. Ansiotyössä käyviä oli 55-59-vuotiaana leskeytyneistä vajaa puolet (45 %), eläkkeellä oli neljäsosa. Pienin työssäolon osuus oli 60-64 vuoden iässä leskeksi jääneillä. Heistä vain neljäsosa oli ansiotyössä vuonna 1979. Vajaa puolet tästä ikäryhmästä oli eläkkeellä.

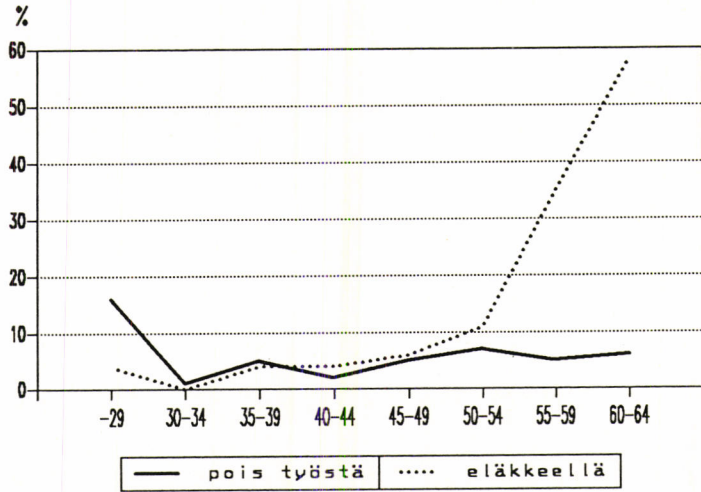
Kuviossa 21 tarkastellaan niiden naisleskien toimintaa vuonna 1983, jotka eivät olleet ansiotyössä vuonna 1979. Kuvioista käyvät selville niiden

osuudet, jotka olivat vuoteen 1983 mennessä menneet ansiotyöhön tai siirtyneet eläkkeelle.

Kuvio 21. Niiden vuonna 1979 kotona (ei eläkkeellä) olleiden leskien osuudet, jotka olivat vuoteen 1983 mennessä siirtyneet työhön tai eläkkeelle

Leskeytyessään alle 40-vuotiaista naisista noin puolet (48 %) oli siirtynyt ansiotyöhön vuoteen 1983 mennessä. Työhön hakeutui myös 40-49 vuoden iässä leskeytyneistä runsas kolmannes (35 %). Ansiotyöhön siirtyminen väheni kuitenkin jyrkästi 50-54-vuotiailla naisilla. Heistä vain yhdeksän prosenttia palasi työhön. Tätä vanhemmista naisleskistä juuri kukaan ei mennyt työhön. Kolme vuotta puolison kuoleman jälkeen oli 55-59-vuotiaana leskeksi jääneistä kaksi viidesosaa eläkkeellä, 60-64-vuotiaista yli puolet.

Kuvio 22. Niiden vuonna 1979 työssä olleiden leskien osuudet, jotka olivat vuoteen 1983 mennessä siirtyneet eläkkeelle tai jääneet pois työstä muun syyn takia

Niistä alle 30 vuoden iässä leskeytyneistä naisista, jotka olivat ansiotyössä vuonna 1979, joka kuudes oli lopettanut ansiotyön vuoteen 1983 mennessä. Yleisin syy kotiin jäämiseen oli lasten- tai kodinhoito. Yli 30 vuoden iässä leskeksi jääneistä vain viisi prosenttia jäi pois työstä ilman, että olisi siirtynyt eläkkeelle. Kotiin jääminen aiheutui yleisimmin työttömyydestä. Vuonna 1979 työssä olleista 55-64-vuotiaista siirtyi vuoteen 1983 mennessä eläkkeelle saman verran kuin vastaavan ikäisistä kotona olleista.

Taulukossa 20 tarkastellaan kotona olemisen syitä ennen leskeytymistä ja sen jälkeen. Eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana tarkastelussa. Lasten- ja kodinhoito oli ennen leskeksi jäämistä yleisin syy, jonka vuoksi alle 50-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvat olivat poissa ansiotyöstä. Työttömyys oli syynä joka viidennen lesken kotona oloon. "Muista syistä" olivat yleisimpiä puolison sairaus sekä opiskelu. Työstä poissaolon syistä lasten- ja kodinhoito väheni leskeytymisen jälkeen. Työttömyyden ja sairauden osuus taas lisääntyi. Joka neljäs vuonna 1983 työstä poissaollut oli

työtön. Opiskelun osuus "muista syistä" oli hieman korkeampi kuin ennen leskeytymistä.

Taulukko 20. Työstä poissaolon syyt vuosina 1979 ja 1983 kotona olleilla (ei eläkkeellä olleilla) naisilla leskeytymisiän mukaan

	ALLE 50-V.		50-64-V.	
	1979 %	1983 %	1979 %	1983 %
Lasten- tai kodinhoito	66	42	32	15
Sairaus	0	13	18	12
Työttömyys	19	27	9	11
Ei taloudellista tarvetta työssä käymiseen	3	4	26	28
Leskeneläkkeen saaminen	0	1	0	33
Muut syyt	12	13	15	1
Yhteensä	100	100	100	100

Lasten- ja kodinhoito oli vuonna 1979 syynä myös joka kolmannen 50-64-vuotiaana leskeksi jääneen kotonaoloon. Neljäsosa ei käynyt työssä, koska siihen ei ollut taloudellista tarvetta. Vanhemmassa ikäryhmässä sairaus oli yleisempi syy työstä poissaoloon ennen leskeytymistä kuin työttömyys. Kymmenesosalla kotona oleminen johtui työttömyydestä. "Muina syinä" mainittiin mm. puolison sairaus.

Vuonna 1983 leskeneläkkeen saaminen on merkitty kotona olemisen syyksi kolmasosalla 50-64-vuotiaana leskeytyneistä. Nämä lesket ilmoittivat työstä poissaolon johtuvan eläkkeellä olosta, mutta rekisteritietojen mukaan he eivät saaneet omaa eläkettä. Niiden leskien osuus, joiden ei tarvinnut taloudellisista syistä käydä työssä, oli hieman lisääntynyt vuodesta 1979. Työttömyyden osuus oli vanhemmassa ikäryhmässä lievästi lisääntynyt vuodesta 1979.

Seuraavassa asetelmassa tarkastellaan leskeytymisen jälkeisiä työssäolon muutoksia niillä naisleskillä, joilla oli alle 18-vuotiaita lapsia. Tarkastelu koskee ainoastaan sellaisia leskiä, joilla alaikäisten lasten luku pysyi samana vuosien 1979 ja 1983 välillä. Leskien työssäkäyntiä tarkastellaan myös perheen nuorimman lapsen iän mukaan.

ALAIKÄISTEN LASTEN LUKU 1979-83	TYÖSSÄ OLEVIEN LESKIEN OSUUS	
	1979 %	1983 %
1 lapsi	84	86
2+ lasta	66	72
NUORIN LAPSI V. 1981		
Alle 7 v.	63	67
7-15 v.	81	83

Kahden tai useamman lapsen äitien työssäkäynti lisääntyi vuoteen 1983 mennessä enemmän kuin yhden lapsen äitien. Valtaosa yhden lapsen äideistä kävi työssä jo ennen leskeksi jäämistään. Myös alle kouluikäisten lasten äitien työssäolon osuus nousi hieman vuoteen 1983 mennessä. Kouluikäisten lasten äideistä yli 80 prosenttia oli työssä jo vuonna 1979.

Vuoden 1980 väestötietojen mukaan 77 prosenttia alle kouluikäisten lasten yksinhuoltajaäideistä oli ammatissa toimivia (Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa XVII, 22). Perhe-eläketutkimuksen leskiä korkeampi osuus johtui siitä, että koko väestössä eronneet naiset kävivät yleisemmin ansiotyössä kuin lesket. Verrattuna alle 45-vuotiaisiin naisleskiin koko väestössä perhe-eläketutkimuksen naislesket kävivät yhtä yleisesti ansiotyössä lasten lukumäärän ja iän mukaan tarkasteltuna (ks. taulukko 2 sivulla 26).

Suurin osa naisleskistä kävi kokopäivätyössä. Osa-aikatyötä teki alle kymmenesosa vuosina 1979 ja 1983 työssä olleista. Naisleskillä osa-aikatyön tekeminen oli vähäisempää kuin koko väestössä, jossa osuus oli 17

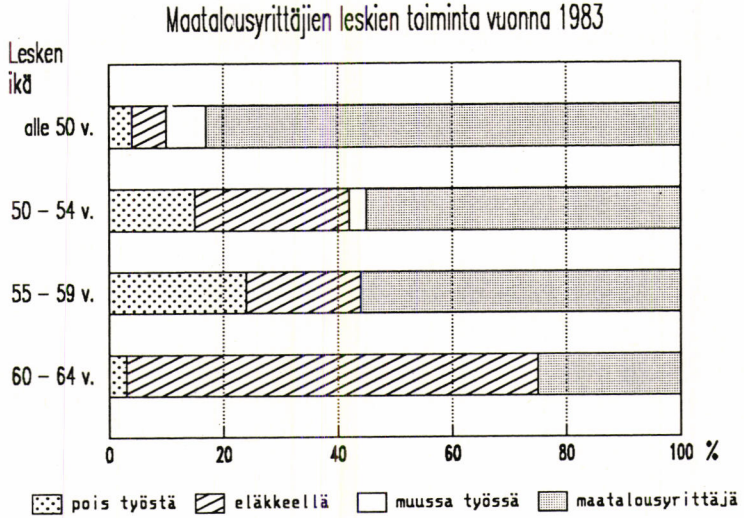
prosenttia vuonna 1980 (Naisten asema 1984, 113-114). Leskillä osa-aikatyö oli yleisintä kaupallisilla aloilla ja palvelualoilla. Runsas kolmannes olisi kuitenkin halunnut tehdä kokopäivätyötä, jos sitä olisi ollut saatavissa. Lastenhoito oli varsin yleinen syy osa-aikatyön tekemiseen ennen leskeytymistä. Vuonna 1983 joka neljäs leski teki osa-aikatyötä terveydellisistä syistä.

4.3.2

Maatalousväestöön kuuluvat lesket

Maatalousväestöön kuuluvien leskien ikärakenne oli melko vanha, kolme neljäsosaa oli leskeksi jäädessään täyttänyt 50 vuotta. Osa vanhemmista leskistä, samoin kuin heidän puolionsa, olivat lopettaneet työnteon jo ennen vuotta 1979. Niistä naisleskistä, joiden puoliso toimi vuonna 1979 maatalousyrittäjänä, 85 prosenttia oli osallistunut tilanpitoon yhdessä puolison kanssa. Vastaavista miesleskistä 90 prosenttia oli ollut mukana tilanhoidossa.

Kuviosta 23 käy selville niiden naisleskien toiminta vuonna 1983, jotka ennen leskeytymistään osallistuiivat puolison mukana tilanhoitoon. Maatalousyrittäjiksi luettiin ne lesket, jotka vuonna 1983 työskentelivät tilalla vähintään kuuden kuukauden ajan. Muussa työssä olleita koski sama aikaraja. Työstä poissaolleet olivat yli puoli vuotta kotoona muusta syystä kuin eläkkeelle siirtymisen takia.

Kuvio 23. Naisleskien toiminta vuonna 1983 niissä perheissä, joissa molemmat puoliset olivat vuonna 1979 maatalousyrittäjiä

Suurin osa leskeytyessään alle 50 vuoden ikäisistä naisista jatkoi tilalla myös puolison kuoleman jälkeen. Muuhun työhön siirtyneitä oli vähän. Sen sijaan 50-54-vuotiaana leskeksi jääneistä vajaa puolet (45 %) oli lopettanut tilanpidon vuoteen 1983 mennessä. Osuus oli yhtä suuri 55-59-vuotiaiden ikäryhmässä. Vain neljäsosa 60-64 vuoden iässä leskeksi jääneistä jatkoi toimintaa. Enemmistö lopettaneista leskistä sai vuonna 1983 jotakin omaa eläkettä.

Seuraavassa asetelmassa esitetään lopettamiseen johtaneita syitä. Yleisimmin mainittuja syitä olivat lesken korkea ikä ja heikko terveys sekä sukupolvenvaihdos. Lesken ikään liittyvät ja terveydelliset syyt vaikuttivat myös sukupolvenvaihdoksen taustalla, samoin kuin lesken ammatillisten edellytysten puuttuminen.

LOPETTAMISEN SYYT	ALLE 55-V. 55-64-V.	
	%	%
Sukupolvenvaihdos	30	22
Lesken ikä	26	26
Sairaus	16	26
Ei ammatillisia edellytyksiä	15	12
Eläkkeelle siirtyminen	0	19
Myyty esim. kannattamatto- muuden takia	4	7
Muut syyt	13	3

Mieslesket jatkoivat tilalla useammin kuin naiset. Leskeytyessään alle 55-vuotiaista miehistä yli 80 prosenttia jatkoi tilanhoitoa kolme vuotta puolison kuoleman jälkeen. Puolet 55-64 vuoden iässä leskeytyneistä oli kuitenkin lopettanut vuoteen 1983 mennessä. Miesleskillä sairaus oli yleisin lopettamisen syy. Neljäsosa lopettaneista miehistä sai työn jatkajan omasta lapsesta.

Yli puolella niistä mies- ja naisleskistä, jotka jatkoivat tilanpitoa puolison kuoleman jälkeen, oli apunaan oma lapsi ja usein myös tämän perhe. Osa jatkaneista oli siitä huolimatta supistanut toimintaa. Karjanhoito oli vähentynyt ja peltoja oli annettu vuokralle. Kun kokonaan lopetetuista tiloista valtaosa sijaitsi Itä- ja Pohjois-Suomessa, niin tilanpitoa jatkaneista leskistä taas suurin osa asui muissa osissa maata.

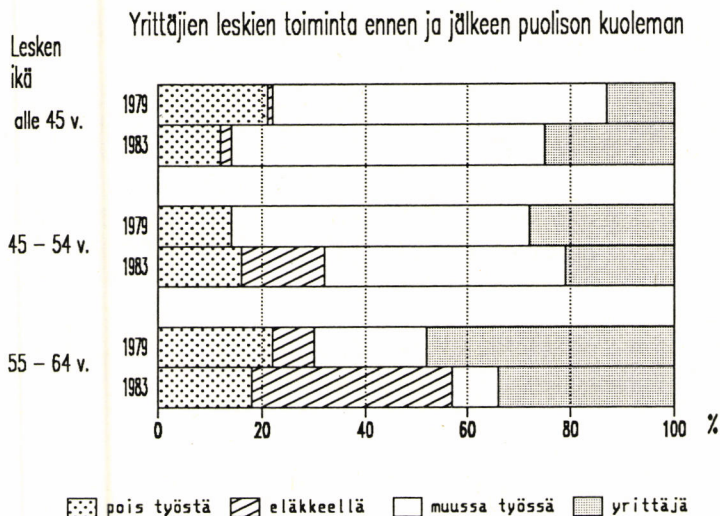
4.3.3

Yrittäjäväestöön kuuluvat lesket

Enemmistö yrittäjien leskistä oli naisia. Osa näiden puolisoista oli lopettanut toiminnan jo ennen vuotta 1979. Puoliso oli yleensä ollut ammatin- tai liikkeenharjoittaja. Vain pieni osa puolisoista oli omistanut avoimen tai kommandiittiyhtiön. Osa naisleskistä oli ollut mukana puolison yritystoiminnassa. Niitä leskiä oli vähemmän, jotka harjoittivat itsenäistä yritystoimintaa erillään puolison toiminnasta.

Niissä tapauksissa, joissa mieslesken vaimo oli ollut yrittäjä, oli mieskin useimmiten yrittäjä. Vuoteen 1983 mennessä kolmannes näistä miehistä oli lopettanut toiminnan eläkkeelle siirtymisen takia. Ne mieslesket, jotka olivat tehneet muuta työtä, eivät yleensä jatkaneet puolison yritystoimintaa.

Kuviossa 24 esitetään niiden naisleskien toiminta vuosina 1979 ja 1983, joiden puoliso toimi ennen kuolemaansa ammatin- tai liikkeenharjoittajana. Yrittäjiksi on kuviossa luettu ne lesket, jotka toimivat ammatin- tai liikkeenharjoittajana tai avustavana perheenjäsenenä vähintään kuuden kuukauden ajan kyseisinä vuosina. Sama kuuden kuukauden raja koskee myös muussa työssä olleita. Nämä olivat enimmäkseen palkansaaajia. Kotona olleet naislesket olivat poissa työstä yli puoli vuotta muusta syystä kuin eläkkeellä olemisen takia.

Kuvio 24. Niiden naisleskien toiminta vuosina 1979 ja 1983, joiden puoliso oli vuonna 1979 ammatin- tai liikkeenharjoittaja

Leskeksi jäädessään alle 45-vuotiaista naisista vain runsas kymmenesosa oli puolison kuolemaa edeltävänä vuonna osallistunut puolison yritystoimintaan tai toiminut itsenäisenä yrittäjänä. Vuoteen 1983 mennessä yrittäjien osuus oli kaksinkertaistunut vuoteen 1979 verrattuna. Aikaisemmin kotona olleista leskistä lähes puolet jatkoi puolison työtä.

Neljäsosa 45-54 vuoden iässä leskeksi jääneistä naisista toimi vuonna 1979 yrittäjänä tai tätä avustavana perheenjäsenenä. Vuoteen 1983 mennessä heidän osuutensa oli hieman laskenut. Leskeytyessään 55-64-vuotiaista naisista puolet toimi vuonna 1979 yrittäjänä. Vielä runsas kolmasosa ikäryhmästä oli yrittäjiä vuonna 1983. Lopettaneet olivat yleensä siirtyneet eläkkeelle.

Yritystoiminnan loppumisen syynä oli yleisimmin se, että leskeltä puuttuivat ammatilliset edellytykset. Vain kymmenesosa lopetti sairauden takia. Muina syinä mainittiin yleisimmin yrityksen myyminen tai lesken korkea

ikä. Viidesosassa niistä tapauksista, joissa leski lopetti, oma lapsi jatkoi toimintaa.

Toiminnan loppuminen oli tavallista yleisempää teollisuuden, rakennustoiminnan ja palvelusten aloilla. Kuljetusalalla ei yhtä usein jouduttu lopettamaan. Vähittäiskaupan alalla jatkaminen oli taas yhtä yleistä kuin lopettaminen. Puolison työtä jatkaneilla oli useimmissa tapauksissa oma lapsi apuna. Toisin kuin maatalousyrittäjien kohdalla, yritystoiminnan jatkuminen tai loppuminen ei näyttänyt riippuvan siitä, missä osassa maata perhe oli asunut.

4.3.4

Muutokset koko aineistossa

Edellisissä luvuissa tarkasteltiin, millä tavoin eri väestöryhmiin kuuluvien leskien ansiotyössäolo muuttui leskeytymisen jälkeen. Tarkasteluista kävi esille, että varsin suuri osa alle 50-vuotiaana leskeytyneistä naisista siirtyi puolison kuoleman jälkeen ansiotyöhön. Työn loppuminen puolison kuoleman jälkeen johtui useimmin työttömyydestä tai yritystoiminnan loppumisesta. Palkansaajaväestöön kuuluvien miesleskien työntekoa leskeytyminen ei muuttanut. Maatalousväestössä ja muussa yrittäjäväestössä vaimon kuolemalla oli vaikutusta myös lesken työn jatkumisen kannalta.

Leskien runsaaseen eläkkeelle siirtymiseen vanhimmissa ikäryhmissä vaikutti osaltaan se, että leskien työssäoloa tarkasteltiin leskeytymisiän mukaan. Kohdejoukko pysyi näin samana, vaikka lesket tietenkin vanhenivat koko ajan. Tässä luvussa tarkastellaan ansiotyössäolon muutoksia leskien tosiasiallisen iän mukaan. Tällä on haluttu selvittää, muuttuiko leskien ansiotyössäkäynti ikäryhmittäin tarkasteltuna vuoteen 1979 verrattuna.

Taulukossa 21 esitetään ammatissa toimivien leskien osuudet kolme vuotta leskeytymisen jälkeen verrattuna näihin osuuksiin ennen leskeytymistä. Ammatissa toimivien osuudet koskevat vuodessa vähintään kuusi kuu-kautta työssä olleita sekä yli puoli vuotta työttöminä olleita. Työttömien mukanaolo tarkastelussa on perusteltua siitä syystä, että he eivät olleet pysyvästi poissa työvoimasta.

Taulukko 21. Ammatissa toimivien leskien osuus vuosina 1979 ja 1983 sukupuolen ja kunkin vuoden iän mukaan

Ikä	Mieslesket		Naislesket	
	1979 %	1983 %	1979 %	1983 %
25 - 34 v.	100	..	76	76
35 - 44 v.	99	96	87	88
45 - 54 v.	85	94	74	77
55 - 64 v.	57	44	40	33
Kaikki	71	64	58	53

Ammatissa toimivien miesleskien osuus oli 35-44-vuotiaiden ikäryhmässä vuonna 1983 hieman laskenut vuoteen 1979 verrattuna. Lasku johtui eläkeläisten määrän kasvusta. Sen sijaan 45-54-vuotiaiden miesleskien ammatissatoimivuus nousi vuodesta 1979. Se puolestaan johtui eläkkeellä olevien määrän pienentymisestä. Vuonna 1979 oli tästä ikäryhmästä eläkkeellä 14 prosenttia, vuonna 1983 vain kuusi prosenttia. Vanhimmassa ikäryhmässä eläkkeelle siirtyminen kuitenkin lisääntyi. Kun 55-64-vuotiasta miesleskistä oli vuonna 1979 eläkkeellä 42 prosenttia, niin vuonna 1983 osuus oli 54 prosenttia.

Alle 35-vuotiaiden ammatissa toimivien naisleskien osuus ei ollut vuonna 1983 muuttunut vuodesta 1979. Sen sijaan 35-44-vuotiaiden ammatissatoimivuus oli noussut vuodesta 1979. Lisäys johtui kotona olleiden naisten ansiotyöhön menosta. Ansiotyöhön siirtyminen näkyi erityisesti 45-54-vuotiaiden ikäryhmässä. Sen sijaan 55-64-vuotiaiden naisleskien ammatissatoimivuus oli vähentynyt vuodesta 1979 eläkkeelle siirtymisen vuoksi. Vuonna 1979 tästä ikäryhmästä oli eläkkeellä 38 prosenttia. Vuonna 1983 osuus oli noussut 46 prosenttiin.

Taulukossa 22 verrataan vanhuus-, työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeellä olleiden 55-64-vuotiaiden leskien osuutta koko väestöön vuonna

1983. Luvuissa ovat mukana yksityisen ja julkisen sektorin työeläkkeen saajat sekä kansaneläkkeen saajat.

Taulukko 22. Vanhuus-, työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkettä saavien 55-64-vuotiaiden osuus vuonna 1983 verrattuna väestöön

Ikä v. 1983	MIEHET		NAISET	
	Lesket	Väestö	Lesket	Väestö
	%	%	%	%
55 - 59 v.	43	36	41	28
60 - 64 v.	62	58	47	48

Lähde: Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1983, 32.

Sekä 55-59-vuotiaista miesleskistä että naisleskistä sai suurempi osa eläkkeitä kuin vastaavan ikäisestä väestöstä. Eläkkeellä olevien 60-64-vuotiaiden naisleskien osuus ei sen sijaan ollut korkeampi väestöön verrattuna. Miesleskien osuus 60-64-vuotiaiden ikäryhmässä kuitenkin ylitti vastaavan ikäisten miesten osuuden väestössä. Erityisesti työttömyyseläkkeet lisääntyivät vuodesta 1979. Naisleskillä lisääntyivät myös työkyvyttömyyseläkkeet 55-59-vuotiaiden ikäryhmässä.

Kolme prosenttia 55-64-vuotiaista miesleskistä sai työttömyyseläkettä vuonna 1979. Naisleskillä osuus oli sama. Vuonna 1983 työttömyyseläkettä saavien mies- ja naisleskien osuus oli noussut yhdeksään prosenttiin. Työttömyyseläkeläisten määrä kasvoi myös vastaavan ikäisessä väestössä. Työttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä lisääntyi vuosikymmenen alun 2-3 prosentin vuositason miehillä kuuteen prosenttiin ja naisilla seitsemään prosenttiin vuoteen 1986 mennessä (Hartikainen 1987, 24). Prosenttiosuudet on suhteutettu siihen väestöosaan, joka ei sisältänyt eläkeläisiä.

Maatalousyrittäjillä lisääntyivät vuodesta 1979 myös sukupolvenvaihdos- ja luopumiseläkkeet. Ennen leskeytymistä näitä eläkkeitä sai 55-64-vuoti-

aista miesleskistä kaksi prosenttia ja naisleskistä kolme prosenttia. Vuonna 1983 osuus oli noussut molemmilla viiteen prosenttiin.

4.4

Ansiotyön muutoksiin liittyvät tekijät

Tässä luvussa tarkastellaan leskiä vuosien 1979-83 välisen työssäolon mukaan. Tarkastelussa pyritään selvittämään niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat työssäolon muutosten taustalla. Työssäolon mukaisia ryhmiä verrataan koulutuksen ja työkokemuksen, asuinpaikan, alaikäisten lasten sekä terveydentilan osalta. Huomiota kiinnitetään erityisesti työhön siirtyneiden ja leskeytymisen jälkeenkin kotona olleiden leskien välisiin eroavuuksiin, samoin kuin työstä poisjääneiden eroihin työntekoa jatkaneisiin leskiin verrattuna. Koska miesleskien ansiotyössäolon muutokset olivat selväpiirteisempiä kuin naisleskillä, tarkastelu ei koske heitä.

Analyysiryhmien ikäryhmittäistä valintaa rajoitti aineiston koko. Työhön siirtyneitä leskiä oli tarkastelun kannalta riittävästi ainoastaan alle 50-vuotiaiden joukossa. Työstä poisjääneitä voitiin taas tarkastella ainoastaan tätä vanhempien leskien osalta. Ennen puolison kuolemaa eläkkeellä olleita tai sen jälkeen eläkkeelle siirtyneitä ei käsitellä lähemmin. Tarkastelu koskee työssä olevia ja potentiaalisesti työhön palaavia leskiä.

Seuraavassa asetelmassa esitetään naisleskien ikäryhmittäiset osuudet tarkasteluajan työssäolon mukaan. "Työssä olleet" tarkoittavat vuosina 1979, 1981 ja 1983 vähintään kuusi kuukautta ansiotyössä olleita. Sama kuuden kuukauden aikaraja koskee myös muita tarkasteluryhmiä näinä vuosina. Vain osan vuotta ansiotyössä käyneitä oli käytännössä hyvin vähän. Lesket olivat yleensä koko vuoden työssä tai poissa työstä.

VUOSIEN 1979-83 VÄLILLÄ	NAISLESKEN IKÄ V. 1984		
	Alle 50 v. %	50-64 v. %	Kaikki %
Työssä olleita	75	42	50
Työhön menneitä	8	2	3
Eläkkeelle siirtyneitä	6	35	28
Työstä poisjääneitä	3	6	5
Kotona olleita	8	15	14
Yhteensä	100	100	100

Koko tarkasteluajan työssä olleita oli enemmän alle 50-vuotiaissa kuin tätä vanhemmissa leskissä. Myös työhön menneitä oli nuoremassa ikäryhmässä nelinkertainen määrä 50-64-vuotiaisiin verrattuna. Työstä poisjääneitä taas oli vanhemmassa ikäryhmässä kaksi kertaa enemmän kuin nuoremassa. Joka kolmas 50-64-vuotias haastateltu oli vuonna 1983 eläkkeellä. Kotona ilman eläkettä olleita oli vanhemmassa ikäryhmässä puolta enemmän nuorempiin leskiin verrattuna.

4.4.1

Työstä poissaolon syyt

Työssäolo ja toimeentulo liittyvät yleensä yhteen. Sen takia ei ole yllättävää, että koko tarkasteluajan kotona olleista alle 50-vuotiaista naisleskistä joka kolmas sanoi toimeentulon huonontuneen leskeytymisen jälkeen. Työhön menneistä alle 50-vuotiaista keskimääräistä useampi sanoi sen parantuneen. Seuraavassa asetelmassa verrataan haastatteluvuonna iältään alle 50-vuotiaiden leskien ansiotyöstä poissaolon syitä vuonna 1979 sen mukaan, menivätkö he leskeytymisen jälkeen ansiotyöhön vai ei.

TYÖSTÄ POISSAOLON SYYT VUONNA 1979	ALLE 50-VUOTIAAT	
	Kotona olleet %	Työhön menneet %
Lasten- tai kodinhoito	76	77
Työttömyys	8	7
Oma sairaus	4	6
Puolison sairaus	5	2
Opiskelu	1	8
Muut syyt	6	0
Yhteensä	100	100

Työstä poissaolon syyt olivat samantyyppiset molemmissa ryhmissä. Kotonaolo johtui pääasiassa lasten- tai kodinhoidosta. Vajaa kymmenesosa vuosina 1979-83 kotona olleista oli jäänyt työttömäksi jo ennen puolison kuolemaa. Myös osa leskeytymisen jälkeen työhön menneistä oli vuonna 1979 kotona työttömyyden takia. Ansiotyöhön siirtyneistä melkein joka kymmenes oli poissa työstä opiskelun takia.

Seuraavassa asetelmassa tarkastellaan niiden 50-64-vuotiaiden naisleskien työstä poissaolon syitä vuonna 1983, jotka lopettivat työnteon leskeksi jäätyään. Näiden leskien mainitsemia syitä verrataan koko tarkasteluajan kotona olleiden mainitsemiin syihin.

TYÖSTÄ POISSAOLON SYYT VUONNA 1983	50-64-VUOTIAAT	
	Kotona olleet %	Työstä poisjääneet %
Saa leskeneläkettä	33	20
Ei taloudell. pakkoa	22	10
Kodinhoito	19	2
Sairaus	15	17
Työttömyys	9	28
Yritystoim. loppuminen	0	11
Ammatin rasittavuus	0	10
Muut syyt	2	2
Yhteensä	100	100

Yli puolet kotona olleista naisleskistä ei hakeutunut työhön, koska siihen ei ollut taloudellista pakkoa tai koska he saivat leskeneläkettä. Työstä poisjäämisen syinä näitä mainittiin harvemmin. Sairaus oli yhtä usein syynä kotonaoloon kummassakin ryhmässä. Kodinhoidon takia ei tässä ikäryhmässä enää jääty pois työstä. Joka neljäs kotiin jäänyt oli joutunut sen sijaan työttömäksi. Työttömyyden tai yritystoiminnan loppumisen takia kotiin jääneitä oli lähes 40 prosenttia näistä leskistä, jotka ennen puolison kuolemaa kävivät työssä. Joka kymmenes leski ei enää jaksanut jatkaa rasittavassa ammatissa.

Siitä huolimatta, että osalla kotona olleista 50-64-vuotiaista ei mielestään ollut taloudellista tarvetta ansiotyössä käymiseen, yli puolet sanoi toimeentulonsa huonontuneen leskeytymisen jälkeen. Joka kolmannen työstä poisjääneen mielestä toimeentulo oli taas parantunut leskeytymisen jälkeen. Kotona olleiden sekä työstä poisjääneiden päätulonlähde oli vuonna 1983 leskeneläke. Omaa eläkettä he eivät saaneet. Osa kotona olleista mainitsi tulonlähteeksi myös toisen henkilön tulot.

Palkansaajaväestön tarkastelun yhteydessä todettiin, että työttömyyden osuus nousi leskeytymisen jälkeen työstä poissaolon syynä. Taulukossa 23 verrataan työttömien naisleskien osuutta kaikkien työttömänä olleiden naisten osuuteen väestöstä vuonna 1983. Työttömäksi on katsottu ne lesket, jotka ilmoittivat olleensa työttömyyden takia pois työstä vuonna

1983 vähintään kuukauden ajan. Lukuihin sisältyvät myös työttömyyseläkeläiset sekä leskien että koko väestön osalta. Vuonna 1983 työttömyyseläkettä sai 55-59-vuotiaista naisleskistä seitsemän prosenttia, 60-64-vuotiaista kymmenen prosenttia. Joka kymmenes työttömyyseläkkeellä ollut naisleski ei ollut käynyt työssä avioliiton aikana.

Taulukko 23. Työttömien osuus naisleskistä ja naispuolisesta väestöstä vuonna 1983

Ikä v. 1983	Palkansaaja- väestön lesket %	Kaikki lesket %	Väestö %
30 - 34 v.	4.2	5.7	3.9
35 - 39 v.	0.8	2.2	2.6
40 - 44 v.	2.4	2.7	2.7
45 - 49 v.	6.8	5.4	3.4
50 - 54 v.	4.3	5.0	5.5
55 - 59 v.	9.6	8.7	11.5
60 - 64 v.	20.3	14.1	18.3

Lähde: Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84, 64.

Väestön vastaavan ikäisiin naisiin verrattuna 30-34-vuotiaiden ja 45-49-vuotiaiden naisleskien työttömyys oli yleisempää. Työttömyyttä esiintyi taas 35-44-vuotiailla ja 50-59-vuotiailla naisleskillä vähemmän kuin samanikäisillä naisilla väestössä. Palkansaajaväestöön kuuluvien 60-64-vuotiaiden naisleskien työttömyys oli sekä kaikkiin naisleskiin että väestön samanikäisiin verrattuna yleisempää. Kaikkien 60-64-vuotiaiden leskien vähäisempi työttömyys palkansaajaväestön leskiin verrattuna johtui siitä, että maatalousväestöön kuuluvissa naisleskissä ei juuri ollut työttömiä.

Vajaa puolet työttömistä naisleskistä asui Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä, kaikista alle 65-vuotiaista leskistä neljäsosa. Joka kymmenes työtön asui Lapin läänissä, kaikista leskistä viisi prosenttia. Työttömistä leskistä osa oli piilotyöttömiä päätellen siitä, että vain viidesosa sai vuonna 1983 työttömyysavustusta tai -korvausta. Työttömyyskorvausta saa-

neiden vähäisyyteen saattoi vaikuttaa tietysti leskeneläkkeen saaminen. Koko väestössä piilotyöttömiä naisia on yli kaksi kertaa enemmän kuin miehiä. Useimmat ovat kotitaloustyötä tekeviä (Naisten asema 1984, 70).

4.4.2

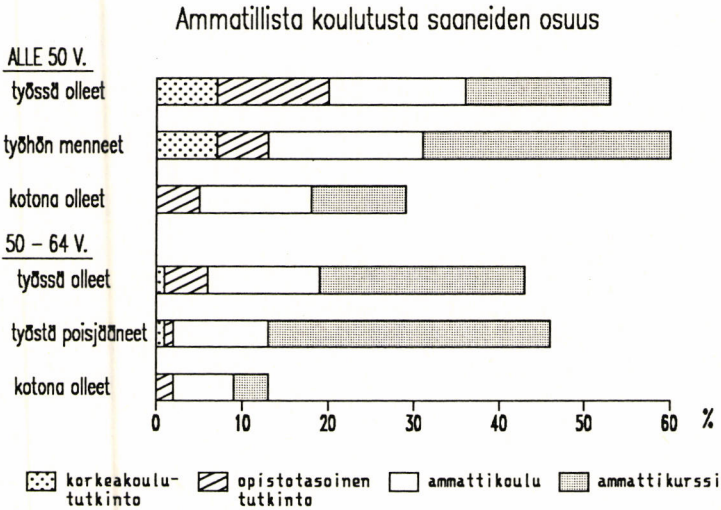
Koulutus ja ammatti

Työssäkäynnin edellytyksistä koulutuksen merkitys on korostunut viime aikoina. Yhä useammin työntekijältä vaaditaan ammatillisesti erikoistunutta koulutusta, jonka edellytyksenä taas on hyvä peruskoulutus. Vuonna 1980 oli 15 vuotta täyttäneestä väestöstä joka viides käynyt keskikoulun tai peruskoulun. Noin joka kymmenes oli suorittanut ylioppilastutkinnon (Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VI A, 52). Seuraavassa esitetään peruskoulun, keskikoulun tai ylioppilastutkinnon suorittaneiden naisleskien osuudet tarkasteluajan 1979-83 työssäolon mukaan.

	KESKIKOULU, PERUSKOULU %	YLIOPPILAS- TUTKINTO %
ALLE 50 V.		
Työssä olleet	19	12
Työhön menneet	9	15
Kotona olleet	8	0
50-64 V.		
Työssä olleet	8	3
Työstä poisjääneet	7	1
Kotona olleet	6	3

Työssä olleiden alle 50-vuotiaiden naisleskien peruskoulutus vastasi koko väestön peruskoulutuksen tasoa. Leskeytymisen jälkeen ansiotyöhön siirtyneissä oli suhteellisesti enemmän ylioppilastutkinnon suorittaneita kuin

työssä käyneissä. Toisaalta keskkoulun käyneitä oli työhön menneissä puolta vähemmän kuin työssä olleissa. Kotona olleiden peruskoulutus oli vähäistä sekä alle 50-vuotiaiden että vanhempien leskien kohdalla. Suurin osa 50-64-vuotiaista oli käynyt vain kansakoulun.

Kuvio 25. Ammatillista koulutusta saaneiden naisleskien osuudet työssäolon mukaan

Vajaa kolmannes niistä alle 50-vuotiaista naisleskistä, jotka siirtyivät leskeytymisen jälkeen ansiotyöhön, oli suorittanut tutkinnon ammatillisessa oppilaitoksessa. Niistä leskistä, jotka olivat suorittaneet korkeakoulututkinnon, kaikki olivat siirtyneet työhön vuoteen 1983 mennessä. Opistotason tutkinnon suorittaneita oli työhön siirtyneissä vähemmän kuin niissä leskissä, jotka olivat koko tarkasteluajan työssä. Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden osuus oli työhön siirtyneillä kuitenkin korkeampi kuin niillä leskillä, jotka olivat tarkasteluajan kotona. Työhön siirtyneistä leskistä vajaa kymmenesosa oli ennen leskeytymistä poissa ansiotyöstä opiskelun takia.

Ammattikursseihin on luettu sekä vähintään neljä kuukautta kestäneet että niitä lyhyemmät kurssit. Joka kymmenes työssä ollut leski oli käynyt

yli neljä kuukautta kestäneen ammattikurssin. Työhön siirtyneillä osuus oli sama. Alle neljän kuukauden kurssin suorittaneiden osuus oli työhön siirtyneillä jopa suurempi kuin työssä olleilla leskillä. Osa ammattikursseilla saadusta koulutuksesta oli hankittu leskeytymisen jälkeen. Joka viides työhön mennyt oli ollut jatkokoulutuksessa leskeksi jäätyään. Työhön siirtyneistä varsin suuri osa työskenteli palvelualoilla, joilla kurssien käyminen näytti yleiseltä. Kotona olleet olivat käyneet vähemmän ammattikursseja kuin muut lesket. Tämä heijasti alle 50-vuotiaiden samoin kuin vanhempien leskien työkokemuksen vähäisyyttä pitkään jatkuneen kotonaolon seurauksena.

Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden osuus oli 50-64-vuotiailla leskillä pienempi kuin tätä nuoremmilla. Työssä olleista leskistäkin vain viidesosa oli suorittanut ammatillisen tutkinnon jossakin oppilaitoksessa. Ammattikoulun käyneitä oli työssä olleiden leskien joukossa kuitenkin enemmän kuin kotona olleissa tai leskeytymisen jälkeen työstä poisjääneissä naisissa. Korkeamman koulutuksen saaneita oli tässä ikäryhmässä vähän.

Kaksi viidesosaa työnteon lopettaneista naisista ilmoitti sen johtuneen työttömyydestä tai yritystoiminnan loppumisesta. Tilastojen mukaan työttömäksi joutumisen uhka on kouluttamattomalla työvoimalla suurempi kuin koulutetulla. Vuonna 1983 kaikista 15-64-vuotiaista naisista oli 6.9 prosenttia työttömänä. Niiden naisten työttömyysaste, joilla ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta, oli kuitenkin 8.1 prosenttia (Suomalaisen elinolot 1984, 115-116).

Pitkään työstä poisolleiden on vaikea sijoittua työhön ammattien ja työtehtävien muuttuessa. Taulukossa 24 tarkastellaan leskien aikaisempaa työkokemusta avioliiton aikaisen työssäolon osalta.

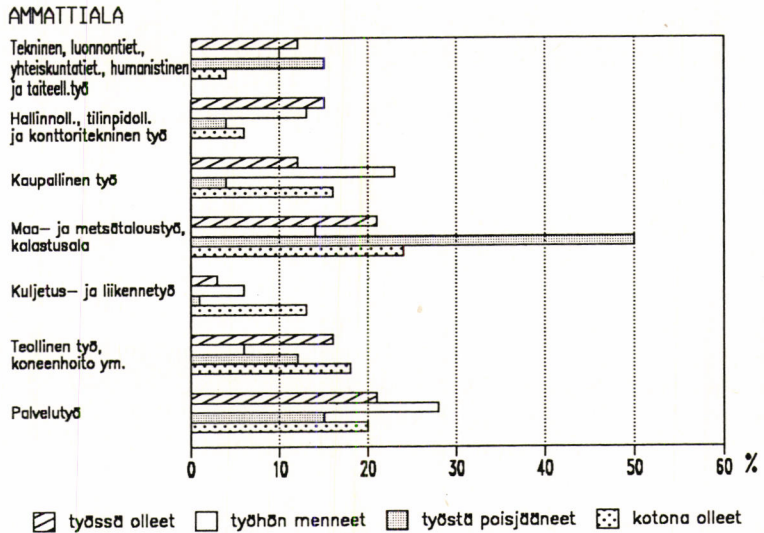
Taulukko 24. Naisleskien työssäolo avioliiton aikana

TYÖSSÄOLO 1979-83	TYÖSSÄOLO AVIOLIITON AIKANA			
	Ei työssä %	Työssä alle 2/3 %	Työssä väh. 2/3 %	Yht. %
Työssä olleet	0	25	75	100
Työhön menneet	43	32	25	100
Työstä poisjään.	4	27	69	100
Kotona olleet	53	33	14	100

Suurin osa niistä leskistä, jotka olivat työssä koko tarkasteluajan, oli ollut työssä myös avioliittoajasta vähintään kaksi kolmasosaa. Tämä osuus oli lähes yhtä korkea myös niillä leskillä, jotka jäivät pois työstä leskeytymisen jälkeen. Ansiotyöhön siirtyneistä noin kaksi viidesosaa ei ollut työssä avioliiton aikana. Kotona olleissa oli tätäkin enemmän sellaisia leskiä, jotka eivät olleet käyneet työssä avioliiton aikana.

Ammatin muutokset

Kuviossa 26 esitetään leskien pääasiallinen ammatti avioliiton aikana vuosien 1979-83 työssäolon mukaan. Koko tarkasteluajan työssä olleiden naisten ammattirakenne oli muuttunut leskeytymisen jälkeen vain vähän. Eri ammattialoilla toimivien osuudet olivat alle 50-vuotiaiden ja 50-64-vuotiaiden ikäryhmissä vuonna 1983 lähes samat kuin avioliitossa ollessa (ks. kuvio 17 sivulla 65). Ammattialoittain tarkastellen huomattavin ero oli se, että maataloudesta toimeentulonsa saavien osuus oli vähentynyt 50-64-vuotiailla naisleskillä kolmasosasta neljäsosaan.

Kuvio 26. Pääasiallinen ammatti avioliiton aikana lesken työssäolon mukaan

Työhön siirtyneiden leskien ammattirakenne oli vuonna 1983 joiltakin osin erilainen kuin niiden leskien, jotka tässä ryhmässä olivat olleet työssä myös avioliiton aikana. Ansiotyöhön siirtyneistä, avioliiton aikana työssä olleista joka neljäs oli työskennellyt palvelualoilla ennen leskeytymistä. Runsas kymmenesosa oli saanut elantonsa maataloudesta. Vuonna 1983 kukaan näistä ei tehnyt maataloustyötä. Palvelutyössä, useimmiten suur- talouksissa, ravintoloissa tai siivoojana työskentevien osuus oli noussut yli 40 prosenttiin. Neljäsosa työhön siirtyneistä työskenteli vuonna 1983 korkeampaa koulutusta vaativissa toimihenkilöammateissa. Vajaa viides- osa työskenteli kaupallisen työn ammattialoilla.

Niistä kotona olleista leskistä, jotka olivat olleet työssä avioliiton aikana, vain kymmenesosa oli tehnyt ns. henkistä työtä. Maataloudessa ja teolli- suudessa työskennelleiden osuudet olivat kaksinkertaiset työhön siirtynei- siin verrattuna.

Työstä poisjääneistä puolet oli tehnyt maataloustyötä. Toisaalta työstä poisjääneissä leskissä oli enemmän kuin muissa leskissä teknisen ym. työn aloilla työskennelleitä, joilla koulutusvaatimukset ovat usein korkeat.

Erään naisten työssäkäyntiä koskevan tutkimuksen mukaan kaupungeissa asuvien ylempien toimihenkilöiden vaimot olivat useammin kotona kuin työntekijöitten vaimot. Ylemmistä toimihenkilöistä joka viidennen vaimo oli poissa työstä, työntekijöitten vaimoista vain kuusi prosenttia. Toisaalta alempiin sosiaaliryhmiin kuuluneiden vaimot olivat muita useammin poissa työstä eläkkeellä olemisen takia (Haavio-Mannila et al. 1984, 15). Edellä oleva piti karkeasti arvioiden paikkansa myös tämän tutkimuksen leskien osalta. Ansiotyöhön siirtyneiden naisleskien puoliso oli kuulunut tavallista useammin ylimpään sosiaaliryhmään. Kotona olleiden leskien puoliso oli kuitenkin keskimääräistä useammin ollut apu- tai sekatyöntekijä. Työntekijöitten leskistä kylläkin suurempi osa kuin toimihenkilöitten leskistä sai eläkettä vuonna 1979.

4.4.3

Asuinpaikka

Koko palkansaajaväestöstä kaksi kolmasosaa ja yksinäisyrittäjistä yli puolet asui vuonna 1980 kaupungeissa (Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I B, 170). Myös naisleskien välillä oli eroja asuinpaikan suhteen.

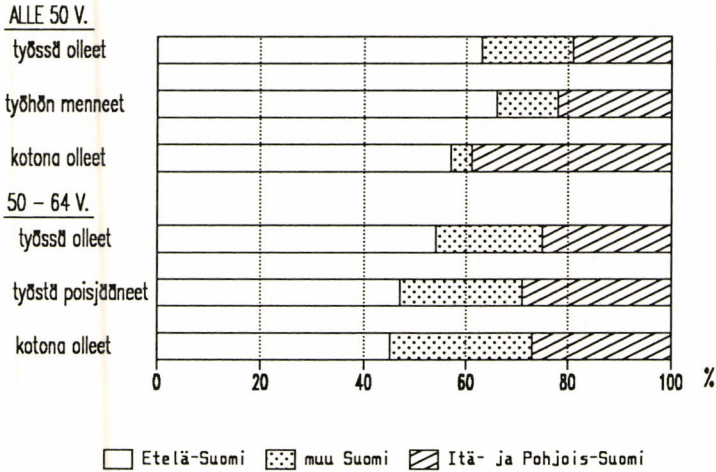
Koko tarkasteluajan työssä olleista naisleskistä yli puolet asui kaupungeissa. Myös ansiotyöhön siirtyneistä alle 50-vuotiaista naisista asui kaupungeissa suurempi osa kuin kotona olleista leskistä. Maalaiskunnissa asuvien, työhön menneiden leskien asuinpaikka oli useammin taajamissa kuin syrjäseuduilla.

Taulukko 25. Lesken asuinpaikka työssäolon mukaan

	Kaupunki	Maalais- kunnan taajama	Muu maaseutu
	%	%	%
ALLE 50 V.			
Työssä olleet	64	14	22
Työhön menneet	59	25	16
Kotona olleet	47	30	23
50 - 64 V.			
Työssä olleet	59	11	30
Työstä poisjääneet	42	15	43
Kotona olleet	48	18	34

Työhön menneistä leskistä runsas kymmenesosa vaihtoi leskeytymisen jälkeen asuinkuntaa. Syrjäisellä maaseudulla asuvia oli työhön siirtyneissä vähemmän kuin muissa leskissä. Muuttaneiden määrässä ei ollut eroa työssä olleisiin leskiin verrattuna, mutta kotona olleisiin verrattuna se oli yli kaksinkertainen. Myös saman kunnan alueella muuttaneiden osuus oli työhön siirtyneillä suurempi kuin muilla leskillä. Osa muutoista johtui ilmeisesti siitä, että lesket halusivat siirtyä työpaikan läheisyyteen.

Kuviossa 27 esitetään leskien asuinpaikka sen alueellisen sijainnin mukaan. Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen sekä Kymen lääni on luettu Etelä-Suomeksi. Itä- ja Pohjois-Suomi käsittää Kuopion, Pohjois-Karjalan, Oulun ja Lapin läänin. Muu Suomi tarkoittaa näiden väliin jäävää aluetta eli Mikkelin, Keski-Suomen ja Vaasan läännejä.

Kuvio 27. Lesken asuinpaikka sen alueellisen sijainnin mukaan

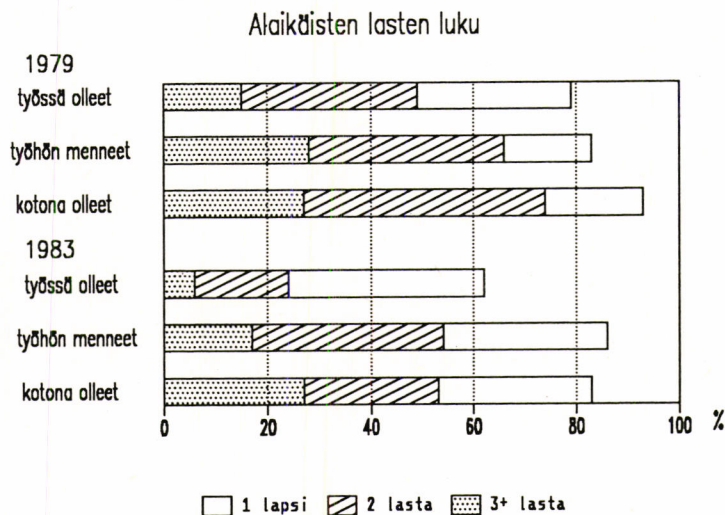
Alle 50-vuotiaiden leskien kohdalla erot asuinpaikan sijainnissa olivat suuremmat kuin vanhemmilla leskillä. Työhön menneistä leskistä harvemmat asuivat Itä- ja Pohjois-Suomessa kuin kotona olleista. Noin 40 prosenttia kotona olleista alle 50-vuotiaista naisista asui Itä- ja Pohjois-Suomessa. Vuonna 1984, jolloin haastattelut tehtiin, naisten työttömyysaste oli korkein juuri näillä alueilla (Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84, 69). Vanhempaan ikäryhmään kuuluvat työssä olleet lesket asuivat useammin kuin muut 50-64-vuotiaat lesket Etelä-Suomessa.

4.4.4

Perherakenne

Alaikäisten lasten hoito ei enää ole samalla tavalla esteenä naisten ansiotyöhön menolle kuin pari kolme vuosikymmentä sitten. Tutkimusten mukaan naisten työssäolo on käynyt yhä riippumattommaksi myös lasten lukumäärästä. Kun vuonna 1950 lasten määrän lisääntyessä naisten työssäolo väheni, ei toisen tai kolmannenkaan lapsen syntymä vähentänyt työssäkäyntiä kolme vuosikymmentä myöhemmin (Kauppinen-Toropainen et al. 1983, 7).

Palkansaajaväestön tarkastelussa todettiin, että pienten lasten äidit ja suurperheiden äidit kävivät muita leskiä harvemmin ansiotyössä. Kuviossa 28 käy selville, kuinka suurella osalla alle 50-vuotiaista naisleskistä oli alle 18-vuotiaita lapsia ennen puolison kuolemaan ja kuinka suurella osalla sen jälkeen.

Kuvio 28. Alle 18-vuotiaiden lasten luku ennen puolison kuolemaa ja sen jälkeen lesken työssäolon mukaan

Kotona olleista leskistä lähes kaikilla oli alaikäisiä lapsia ennen leskeytymistä. Työhön siirtyneillä leskillä oli vähemmän alle 18-vuotiaita lapsia kuin kotona olleilla. Samoin työssä olleilla oli vähemmän lapsia. Kotona olleista kolmella neljäsosalla oli vähintään kaksi lasta, työhön siirtyneistä kahdella kolmasosalla. Kolmen tai useamman lapsen suurperheet olivat sekä työhön siirtyneillä että kotona olleilla kaksi kertaa yleisempiä kuin työssä olleilla.

Kolme vuotta leskeksi jäämisen jälkeen alaikäisten lasten luku oli vähentynyt eniten työssä olleilla leskillä. Se johtui näiden leskien jonkin verran vanhemmasta ikärakenteesta kotona olleisiin tai työhön siirtyneisiin verrattuna. Yli puolella työhön siirtyneistä oli vielä vuonna 1983 vähintään kaksi alaikäistä lasta. Kotona olleiden perheistä kuitenkin yli neljäsosa oli suurperheitä, joissa oli kolme tai useampia lapsia.

Lastenhoidon vaikutus leskien työssäkäyntiin näkyy myös lasten iän mukaisessa tarkastelussa. Seuraavassa asetelmassa on esitetty niiden leskien osuudet, joiden nuorin lapsi oli alle kouluiän sekä niiden osuudet, joiden nuorin lapsi oli jo kouluiässä puolison kuoleman jälkeisenä vuonna 1981.

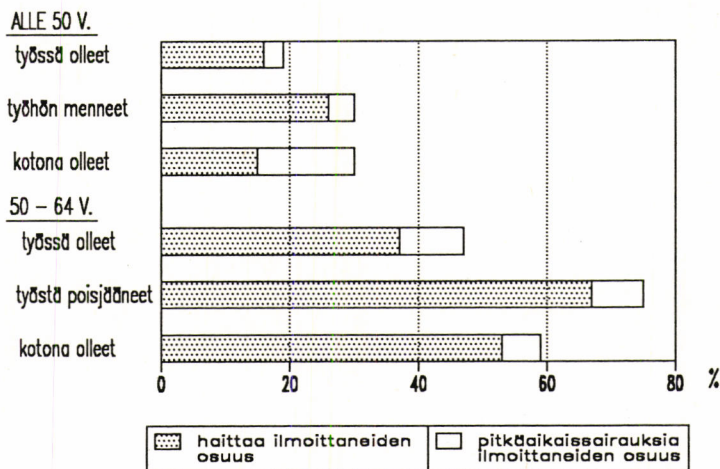
**NUORIMMAN LAPSEN
IKÄ VUONNA 1981**

	Alle 7 v. %	7-15 v. %
Työssä olleet	13	48
Työhön menneet	37	46
Kotona olleet	30	48

Työssä olleilla leskillä oli vuonna vähemmän pieniä lapsia kuin ennen leskeytymistään kotona olleilla naisilla. Työhön siirtyneillä leskillä oli pieniä lapsia hieman useammin kuin kotona olleilla, vaikka kotona olleiden lapsiluku muuten oli työhön siirtyneisiin verrattuna suurempi.

4.4.5 Terveydentila

Kuviossa 29 tarkastellaan pitkäaikaisia sairauksia ilmoittaneiden naisleskien osuuksia työssäolon mukaan ja niiden osuuksia, joiden työntekoa sairaus häytti. Ajallisesti terveydentilaa ja työssäoloa koskevat tiedot eroavat toisistaan. Leskien terveydentilaa koskevat tiedot ovat haastatteluvuoden 1984 mukaiset, kun taas työssäolon muutokset koskevat vuosien 1979-83 välistä aikaa. Ei siis ole tietoa, millainen leskien terveydentila oli ennen leskeytymistä. Terveydentilan muutokset kehittyvät kuitenkin usein hitaasti ja niiden vaikutus työssäoloon on monilla pitkäaikainen prosessi.

Kuvio 29. Pitkäaikaissairauksia ja siitä työnteolle häyttä ilmoittaneiden naisleskien osuudet työssäolon mukaan

Työhön siirtyneistä alle 50-vuotiasta naisleskistä kolmasosa ilmoitti pitkäaikaisia sairauksia. Joka neljäs ilmoitti sellaisia sairauksia, jotka häyttivät työntekoa. Tässä ikäryhmässä sairaus häytti eniten niiden työntekoa, joilla oli tuki- ja liikuntaelinten sairauksia. Kotona olleet ilmoittivat

sairauksia yhtä usein kuin työhön siirtyneet, mutta näitä harvemmin sairauksien aiheuttamia haittoja. Vähiten sairauksia ilmoittivat työssä olleet naislesket.

Sairauksia ilmoittaneiden osuudet olivat 50-64-vuotiailla korkeammat kuin nuoremmilla. Kotona olleet naislesket ilmoittivat useammin pitkäaikaisia sairauksia ja niiden aiheuttamia haittoja kuin työssä olleet. Kotona olleilla oli myös keskimäärin useampia sairauksia kuin työssä olleilla leskillä. Edellä mainitut erot koskevat lähinnä 50-59-vuotiaita leskiä. Terveystieteiden seikkojen osalta tarkasteltuna 60-64-vuotiaat työssä olleet eivät eronneet samanikäisistä kotona olleista.

Pitkäaikaisia sairauksia ja niiden aiheuttamia haittoja ilmoittivat kuitenkin 50-64-vuotiaiden ikäryhmässä eniten ne lesket, joiden työnteko loppui leskeytymisen jälkeen. Kahdella kolmasosalla heistä oli työntekoa häiritsevää sairautta. Yli kymmenesosa ilmoitti olevansa työkyvytön. Työstä poissaolon syissä sairaudet eivät tulleet korostetusti esille. Työttömyyden mainitsi sen sijaan vajaa kolmannes. Työttömyyden ja sairauksien välistä yhteyttä ei tässä tutkimuksessa ole tarkasteltu. Väilillisesti se kuitenkin tuli esille. Puolet työnteon lopettaneista oli tehnyt maataloustyötä. Maataloudessa toimineilla pitkäaikaissairaudet olivat yleisempiä kuin muilla ammattialoilla työssä olleilla.

Puolet työssä olleista 50-64-vuotiaista leskistä ilmoitti pitkäaikaisia sairauksia. Pohjoismaiden vertailututkimuksessa todettiin, että Suomessa pitkäaikaisia tauteja sairastavat kävivät useammin työssä kuin muissa Pohjoismaissa. Tutkimuksen mukaan pitkäaikaisia tauteja sairastavista 15-64-vuotiaista vajaa puolet kävi kokovuotisesti työssä, kun muissa Pohjoismaissa osuus oli pienempi. Tämän katsottiin kuvaavan sitä, miten jäykkiä Suomessa olivat sellaiset sosiaalisen osallistumisen muodot kuin työelämästä vetäytyminen (Karisto 1984, 180). Perhe-eläketutkimuksen niistä alle 65-vuotiaista mies- ja naisleskistä, jotka ilmoittivat pitkäaikaisia sairauksia, kolmannes oli työssä koko vuoden 1983. Ero Pohjoismaiden vertailututkimukseen johtunee osaksi siitä, että mainitun tutkimuksen aineisto on vuodelta 1972. Sen jälkeiset sosiaalietujen kehittämiset, muun muassa osatyökyvyttömyyseläke sekä työttömyyseläkkeen saajien piirin laajennukset ovat vähentäneet vanhemmissa ikäryhmissä niiden työssäoloa, joiden työkyky on alentunut.

Seuraavassa asetelmassa esitetään niiden leskien osuudet, joille portaissa liikkuminen, kevyiden kotitöiden tekeminen tai asioiminen kodin ulkopuo-

lella tuotti vaikeuksia. Vaikeuksia maininneiden osuus tarkoittaa niitä, joilla oli vaikeuksia ainakin yhdessä toiminnossa selviytymisessä.

TOIMINNOISSA VAIKEUKSIA
ILMOITTANEIDEN OSUUDET

	Alle 50 v.	50-64 v.
	%	%
Työssä olleet	9	23
Työhön menneet	4	..
Työstä poisjääneet	..	49
Kotona olleet	4	47

Alle 50-vuotiaat lesket selviytyivät toiminnoista yleensä vaivattomasti. Vanhemmassa ikäryhmässä näkyi leskien välillä eroja. Kotona olleet 50-64-vuotiaat lesket samoin kuin työstä poisjääneet mainitsivat useammin vaikeuksia toiminnoissa kuin työssä olleet. Kymmenesosa kotona olleista kertoi portaisissa liikkumisen olevan erittäin vaikeaa tai peräti mahdotonta.

Työssäolon mukaan tarkasteltuna leskien välillä oli vain vähäisiä eroja psykosomaattisten oireiden esiintymisessä. Työstä poisjääneet lesket ilmoittivat niitä kuitenkin hieman useammin kuin muut.

4.5

Työstä poisolevat naislesket

Perhe-eläketutkimuksen haastattelut tehtiin vuonna 1984. Tällöin leskeytymisestä oli kulunut noin neljä vuotta. Puolet naisleskistä oli ansiotyössä vuonna 1984. Eläkkeelläolon takia runsas neljäsosa ja muusta syystä viidesosa oli poissa työstä. Tässä luvussa tarkastellaan niitä vuonna 1984 kotona olleita naisleskiä, jotka eivät olleet eläkkeellä.

Ikä v. 1984	ANSIO- TYÖSSÄ %	POISSA Kotona %	ANSIOTYÖSTÄ Eläkkeellä %	YHT. %
Alle 35 v.	68	28	4	100
35 - 44 v.	88	9	3	100
45 - 54 v.	76	14	10	100
55 - 64 v.	30	26	44	100
Kaikki	50	21	29	100

Kotona olevia leskiä oli suhteellisesti eniten alle 35-vuotiaiden ja 55-64-vuotiaiden ikäryhmissä. Näistä leskistä joka neljäs oli poissa ansiotyöstä, mutta ei myöskään saanut eläkettä. Naisleskien työssäkäynnin lisääntyminen vähensi kotona olevien osuutta erityisesti 45-54-vuotiaiden ikäryhmässä.

4.5.1

Työhön hakeutuminen

Vuonna 1984 haastatelluilta naisleskiltä, jotka olivat kotona ilman eläkettä, kysyttiin, aikoivatko he palata ansiotyöhön. Työhön aikovien osuus väheni iän mukana. Seuraavassa esitetään työhön aikovien osuudet ikäryhmittäin.

Ikä v. 1984	AIKOI PALATA TYÖHÖN %	EI AIKONUT PALATA %
Alle 45 v.	60	40
45 - 54 v.	49	51
55 - 64 v.	5	95
Kaikki	23	77

Työhön palaamisen halukkuus väheni jyrkästi iän mukana. Kun 50-54-vuotiaista vielä 44 prosenttia halusi palata takaisin työhön, ei tätä vanhemmissa leskissä juuri enää ollut työhön palaavia. Työhön aikovista yli puolet oli 45-54-vuotiaita leskiä, vain joka kolmas oli tätä nuorempi. Niistä kotona olevista leskistä, jotka eivät aikoneet mennä työhön, kolme neljäsosaa oli täyttänyt 55 vuotta.

Väestössä oli vuonna 1985 hieman enemmän työhön haluavia kuin perhe-eläketutkimuksen leskissä. Työvoimatutkimuksen mukaan kotona olevista 45-54-vuotiaista naisista, jotka eivät saaneet eläkettä, yli puolet (55 %) halusi palata takaisin ansiotyöhön. Tätä vanhemmistakin 55-64-vuotiaista noin joka kymmenes olisi mennyt työhön, jos sitä olisi ollut saatavissa (Tilastotiedotus TY:23, 31).

Kaksi kolmesta työhön aikovasta oli ollut haastattelua edeltävänä vuonna poissa työstä. Joka kymmenes oli ollut osan vuodesta 1983 työssä. Työstä poissaolo johtui puolella työttömyydestä. Joka kymmenes oli vailla työtä yritystoiminnan loppumisen takia. Joka viidennellä lastenhoito esti työhön menemisen.

Yli puolet halusi palata ansiotyöhön toimeentulon parantamiseksi, muutamat tosin vasta lasten kasvettua vähän isommiksi. Joidenkin leskien työstä poissaolo oli tilapäistä joko sairauden, virkavapauden tai muun syyn takia. Osa leskistä mainitsi työhön paluun syyksi halun säilyttää aikaisempi ammattitaito. Puolet työhön aikovista oli haastatteluhetkellä jo hakenut työtä. Yleensä työtä oli etsitty alle vuoden ajan, mutta mukana oli myös useamman vuoden työtä hakeneita. Useimmat lesket halusivat palata työhön melko pian, viimeistään vuoden sisällä.

Kotipaikkakunnan työmahdollisuudet olivat työhön hakeutuvien mielestä yleensä varsin huonot, vain kymmenesosa piti niitä hyvinä ja viidesosa kohtalaisina. Kaupungeissa asuvista noin kaksi viidesosaa katsoi työmahdollisuutensa hyväksi tai kohtalaisiksi. Maalaiskunnissa asuvista vain yksi viidesosa arvioi työmahdolliset kohtalaisiksi. Etelä-Suomessa asuvat pitivät työnsaannin mahdollisuuksiaan parempina kuin muualla Suomessa asuvat. Työmahdollisuuksien puute näkyi myös niissä syissä, joiden takia lesket eivät aikoneet palata ansiotyöhön.

TYÖHÖN PALAAMATTOMUUDEN SYYT	ALLE 55 V. %	55-64 V. %
Terveydelliset syyt	35	26
Korkea ikä	16	43
Ei ole työtä saatavissa	17	12
Perheen takia ei ole aikaa ansiotyöhön	14	1
Ei ole tarvetta palata	5	8
Ei ole ammattia	6	1
Muut syyt	7	9
Yhteensä	100	100

Alle 55-vuotiailla leskillä heikko terveys oli yleisimmin syynä työhön palaamattomuuteen. Vajaa viidesosa ei uskonut työtä löytyvän. Tässä ikäryhmässä ammattitaidon puuttuminen korostui vanhempaa ikäryhmää enemmän. Alle 55-vuotiaat lesket esittivät myös enemmän perheeseen liittyviä esteitä työhön menemiselle kuin vanhemmat lesket. Vajaa puolet 55 vuotta täyttäneistä leskistä oli mielestään liian vanha työelämään. Neljäsosan mielestä terveys oli jo liiaksi heikentynyt, jotta olisi voinut palata työhön.

4.5.2

Työhön hakeutumiseen liittyvät tekijät

Koulutus ja ammatti

Tässä luvussa tarkastellaan leskien välisiä eroja samojen muuttujien suhteen, joilla edellisessä luvussa kuvattiin työssäolon muutosten mukaisia ryhmiä. Tarkastelu on rajattu alle 55-vuotiaisiin leskiin, koska melkein kaikki työhön aikovat olivat alle 55-vuotiaita.

Työhön aikovista alle 55-vuotiaista naisleskistä yli puolet oli ollut työssä puolison kuolemaa edeltäneenä vuonna 1979. Joka kolmas leski oli työs-

sä myös vuonna 1983. Niistä leskistä, jotka eivät aikoneet palata ansio-työhön, vain joka neljäs oli ollut työssä vuonna 1979. Näistä lähes kaikki olivat lopettaneet työnteon vuoteen 1983 mennessä. Seuraavassa asetelmassa verrataan leskien työssäoloa avioliiton aikana.

TYÖSSÄOLO AVIOLIITON AIKANA	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Ei ollut työssä	16	38
Oli työssä alle 2/3 avioliittoajasta	33	38
Oli työssä vähintään 2/3 avioliittoajasta	51	24
Yhteensä	100	100

Työhön aikovista leskistä useammat olivat olleet työssä myös avioliiton aikana kuin muista haastatteluvuonna kotona olleista leskistä. Työhön aikovista noin puolet oli ollut työssä suurimman osan avioliiton ajasta. Osuus oli puolta pienempi niillä leskillä, jotka eivät aikoneet palata työhön.

PERUSKOULUTUS	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Kansakoulu	72	81
Keski- tai peruskoulu	15	6
Ylioppilastutkinto	13	13
Yhteensä	100	100

Yli kymmenesosa leskistä oli molemmissa ryhmissä suorittanut ylioppilastutkinnon. Osuus oli korkeampi verrattuna vastaavan ikäisiin vuonna 1984 työssä olleisiin leskiin. Työssä olleista leskistä ylioppilastutkinnon oli

suorittanut seitsemän prosenttia. Keskikoulun tai peruskoulun käyneitä oli työhön aikoviin verrattuna vähemmän niissä leskissä, jotka eivät ajatelleet palata työhön.

AMMATILLINEN JATKOKOULUTUS	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Ei jatkokoulutusta	51	79
Ammattikurssi	20	11
Ammattikoulu	17	6
Opistotasoinen tutkinto	9	4
Korkeakoulututkinto	3	0
Yhteensä	100	100

Työhön aikovista puolet oli saanut ammatillista koulutusta, mikä vastasi vuonna 1984 työssä olleiden osuutta. Ammatillista koulutusta oli vain viidesosalla niistä leskistä, joilla ei ollut aikomusta palata työhön. Ammatillisen tutkinnon suorittaneita oli työhön aikovissa kolminkertainen määrä verrattuna muihin kotona olleisiin. Niillä leskillä, jotka eivät aikoneet palata työhön, ammattikursseilla hankitun koulutuksen vähäisyys heijasti myös aikaisemman työkokemuksen puutetta.

Työhön aikovista alle 55-vuotiaista leskistä oli joka kolmas ollut jatko- tai uudelleen koulutuksessa leskeksi jäätyään. Muissakin työhön aikovissa ilmeni halukkuutta jatkokoulutukseen. Niistä alle 55-vuotiaista leskistä, jotka eivät aikoneet palata ansiotyöhön, vain harvat olivat saaneet jatkokoulutusta. Kuitenkin joka viides oli halukas osallistumaan sellaiseen tilaisuuden tarjoutuessa. Ne lesket, jotka eivät halunneet jatkokoulutukseen, esittivät yleisimmin syyksi korkean iän.

PÄÄASIAIALLINEN AMMATTI AVIOLIITON AIKANA	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Tekninen ym. työ	21	3
Hallinnollinen ym. työ	11	6
Kaupallinen työ	10	14
Maa- ja metsätaloustyö	15	21
Kuljetus- ja liikennetyö	12	2
Teollinen työ	23	30
Palvelutyö	8	24
Yhteensä	100	100

Leskien koulutukselliset erot näkyvät myös ammattirakenteen eroavuuksissa. Työhön aikovien ammattirakenteessa painottuivat ns. henkisen työn ammatit enemmän kuin niillä leskillä, jotka eivät aikoneet mennä ansiotyöhön. Näillä leskillä palvelutyön, teollisen työn ja maataloustyön osuudet olivat korkeammat kuin työhön aikovilla.

Asuinpaikka

Työhön aikovat olivat useammin kuin muut kotona olleet lesket vaihtaneet asuinkuntaa puolison kuoleman jälkeen, ehkä parempien työmahdollisuuksien toivossa. Seuraavasta asetelmasta käy selville, miten lesket erosivat toisistaan asuinpaikan suhteen.

ASUINPAIKKA	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Kaupunki	53	66
Maalaiskunnan taajama	21	13
Muu maaseutu	26	21
Yhteensä	100	100

Työhön aikovat asuivat useammin maalaiskunnissa kuin ne kotona olleet lesket, jotka eivät suunnitele työhön paluuta. Toimihenkilöaloilla työkennelleiden työhön sijoittumista oli ilmeisesti vähentänyt työmahdollisuuksien kannalta syrjäinen asuminen. Niistä leskistä, jotka eivät ajatelleet työhön paluuta, kaksi kolmasosaa asui kaupungeissa. Näiden leskien työhön palaamattomuuden osasyynä saattoi olla heikko koulutustaso ja entisen ammattialan työn raskaus. Rationalisointi on supistanut nimenomaan ruumiillista työtä tekevien työmahdollisuuksia.

Seuraavassa on tarkasteltu leskien asuinpaikkaa sen alueellisen sijainnin mukaan. Etelä-Suomeksi on luettu Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen sekä Kymen lääni. Itä- ja Pohjois-Suomi käsittää Kuopion, Pohjois-Karjalan, Oulun ja Lapin läänit. Muu Suomi tarkoittaa näiden väliin jäävää aluetta.

ASUINPAIKAN SIJAINTI	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Etelä-Suomi	54	56
Itä- ja Pohjois-Suomi	19	40
Muu Suomi	27	4
Yhteensä	100	100

Niistä leskistä, jotka eivät halunneet palata työhön, vajaa puolet asui Itä- ja Pohjois-Suomen alueella, suurin osa alueen kaupungeissa. Työhön aikovista Itä- ja Pohjois-Suomessa asui vain joka viides. Vuonna 1984 naisten työttömyys oli yleisintä juuri Pohjois-Karjalan, Oulun ja Lapin lääneissä (Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84, 69). Työnsaannin vaikeus oli mainittu varsin usein syyksi sille, miksi ei aikonut palata takaisin ansiotyöhön.

Perherakenne

Työhön aikovien naisten perhekoko ei eronnut muista vuonna 1984 kotona olleista, jos sitä vertaa pelkästään alaikäisten lasten osuuden mukaan. Sekä työhön aikovista että niistä leskistä, jotka eivät aikoneet palata työhön, kahdella kolmasosalla oli alaikäisiä lapsia vuonna 1979. Puolella leskistä oli alaikäisiä lapsia vielä kolme vuotta leskeytymisen jälkeen. Seuraavassa esitetään niiden leskien osuus, joiden perheessä oli kaksi tai useampia alaikäisiä lapsia vuosina 1979 ja 1983.

	ALAIKÄISIÄ LAPSIA VÄHINTÄÄN KAKSI	
	1979 %	1983 %
Työhön aikovat	35	25
Ei työhön aikovat	50	32

Niillä leskillä, jotka eivät ajatelleet palata takaisin työhön, oli useammin kuin työhön aikovilla vähintään kaksi alaikäistä lasta ennen leskeytymistä. Kolme vuotta leskeksi jäämisen jälkeen ero näiden leskien välillä oli pienentynyt. Kaikkien kotona olleiden lapsiluku oli kuitenkin suurempi kuin vuonna 1984 työssä olleiden, joista vajaalla viidesosalla oli kaksi tai useampia lapsia.

Seuraavassa asetelmassa esitetään, miten suuressa osassa leskien perheistä nuorin lapsi oli alle kouluikä ja miten suuressa osassa 7-15 vuoden ikäinen vuonna 1981, jolloin puolison kuolemasta oli kulunut vuosi.

	NUORIN LAPSI V. 1981	
	Alle 7 v. %	7-15 v. %
Työhön aikovat	23	25
Ei työhön aikovat	15	37

Vaikka niillä leskillä, jotka eivät aikoneet pyrkiä työhön, oli suuremmat perheet, niin heillä oli pieniä lapsia vähemmän kuin työhön aikovilla.

Terveystila

Niistä leskistä, jotka eivät aikoneet palata työhön, suurempi osa ilmoitti pitkäaikaisia sairauksia kuin työhön aikovista leskistä. Seuraavassa esitetään sairauksia ilmoittaneiden osuudet sairauksien luvun mukaan.

SAIRAUKSIEN LUKU	TYÖHÖN AIKOVAT %	EI TYÖHÖN AIKOVAT %
Ei sairauksia	67	51
1 sairaus	26	35
2+ sairautta	7	14
Yhteensä	100	100

Leskien väliset terveystilalliset erot näkyvät myös sairauksien luvussa. Ne lesket, jotka eivät ajatelleet työhön paluuta, olivat useammin monisairaita kuin työhön aikovat lesket. Nämä lesket ilmoittivat myös useammin sairauden aiheuttamia haittoja, mutta erot työhön aikoviin verrattuna eivät olleet kovin suuret. Työhön aikovistakin joka neljännellä oli työntekoa haittaava sairaus, muista kotona olleista leskistä kolmasosalla. Kolmasosa alle 55-vuotiaista leskistä mainitsi nimenomaan terveystilalliset syyt esteeksi työhön paluulle.

Selviytyminen portaissa liikkumisesta, kevyiden kotitöiden tekemisestä ja asioimisesta kodin ulkopuolella tuotti vaikeuksia noin joka neljännelle leskelle. Työhön aikovien ja muiden kotona olleiden välillä ei ollut eroja. Niillä leskillä, jotka eivät aikoneet palata työhön, esiintyi kuitenkin useammin psykosomaattisia oireita kuin työhön aikovilla leskillä.

5

LESKIEN ANSIOTYÖN JA TERVEYDEN- TILAN ARVIOINTIA

Naisten ansiotyössäolon muutokset heijastuvat myös perhe-eläketutkimuksen leskien työssäkäynnissä. Naisten ansiotyössä käyminen alkoi lisääntyä vasta 1960-luvulla elinkeinorakenteen muutoksen ja kaupungistumisen seurauksena. Vielä vuonna 1970 naimisissa olevat naiset kävivät muita naisia harvemmin ansiotyössä. Kymmenen vuotta myöhemmin ei eroa enää ollut. Naisten koulutustaso oli merkittävästi noussut ja myös lasten päivähoitoa oli kehitetty. Nykyisin lapsiperheissä on vähemmän lapsia kuin ennen ja lapsiperhevaihe onkin perheiden elämänkaarella suhteellisen lyhyt aika.

Naisten työssäkäynnin lisääntyminen ja lasten hoitoajan lyhentyminen ovat aiheuttaneet tarpeita perhe-eläkejärjestelmän uudelleen arviointiin. Nykyisin myös lesken oma eläketurva on parempi kuin aikaisemmin.

Tutkimuksen tavoitteena on ollut leskeytymisen aiheuttamien työssäolon muutosten selvittäminen tarkasteluvuosina 1979-83. Naisleskien ansiotyössäolon muutoksiin vaikuttaneita syitä ei tiedetä. Joitakin muutoksien taustalla olevia tekijöitä tuli kuitenkin esille työstä poissaolon syitä kysyttäessä. Miesleskillä ei voitu huomata leskeytymisen aiheuttamia muutoksia yrittäjiä lukuunottamatta, sillä miehet olivat lähes sataprosenttisesti ansiotyössä. Työnteko loppui yleensä vasta eläkkeelle siirryttäessä tai työttömyyden takia. Yrittäjien toiminnan jatkumiseen vaimon kuolemalla oli vaikutusta.

Naisleskien työssäkäynnissä oli huomattavissa selvä kahtiajako alle 50-vuotiaana leskeksi jääneiden ja vanhempien leskien välillä. Vanhemmassa ikäryhmässä nämä 1940- ja 1950-luvulla naimisiin menneet naiset olivat olleet poissa ansiotyöstä avioliiton kestoon suhteutettuna yhteensä noin puolet avioliittoajasta. Nuoremmilla leskillä, jotka olivat solmineet avioliiton 1950-luvun puolivälin jälkeen, ansiotyöstä poissaoloaika oli lyhyempi, keskimäärin noin kolmannes avioliiton kestosta. Vanhemmissa avioliitoissa viidesosa leskistä ei ollut käynyt työssä avioliitossa ollessaan. Alle 50-vuoden iässä leskeytyneistä vain kymmenen prosenttia oli poissa työstä koko avioliiton ajan. Työstä poissaolo johtui avioliiton aikana ylei-

simmin lasten- ja kodinhoidosta. Ajallisesti tarkastellen 50-64 vuoden iässä leskeytyneet olivat olleet lastenhoidon takia poissa työstä noin kymmenen vuotta, nuoremmat 40-49-vuotiaat lähes neljä vuotta lyhyemmän ajan. Lastenhoitoon käytetty aika oli lyhentynyt lähes puolella.

Välittömästi ennen leskeytymistä ansiotyössä olleista valtaosa oli ollut työssä myös suurimman osan avioliiton kestosta. Sen sijaan niistä naisista, jotka leskeksi jäädessään olivat kotona, yli puolet ei ollut käynyt ansiotyössä myöskään avioliiton aikana. Vuonna 1979 eli vuotta ennen leskeytymistä lähes 90 prosenttia palkansaajaväestöön kuuluvista 35-49-vuotiaista naisista oli ansiotyössä. Vajaa kolmannes tätä nuoremmista sekä 50 vuotta täyttäneistä leskistä sen sijaan oli poissa ansiotyöstä olematta eläkkeellä. Palkansaajaväestöön kuuluneista 55-59-vuotiaana leskeytyneistä naisista joka neljäs oli eläkkeellä ja 60-64-vuotiaista yli 40 prosenttia.

Palkansaajaväestöön kuuluvista alle 40 vuoden iässä leskeytyneistä kotiäideistä puolet oli siirtynyt ansiotyöhön vuoteen 1983 mennessä. Samoin kolmasosa 40-49-vuotiaana leskeksi jääneistä oli mennyt ansiotyöhön, 50-54-vuotiaista kymmenesosa. Tätä vanhempana leskeytyneistä vain harvat palasivat työhön puolison kuoleman jälkeen. Nuorempien leskien ansiotyöhön meno ei ollut yleistä vain palkansaajaväestöön kuuluvien leskien kohdalla, vaan myös puolet alle 45 vuoden iässä leskeytyneistä ja aikaisemmin kotona olleista ammatin- tai liikkeenharjoittajien leskistä jatkoi puolison yritystoimintaa.

Palkansaajaväestössä työn teon lopettaminen ilman eläkkeelle siirtymistä oli yleisintä alle 30 vuoden iässä leskeksi jääneillä naisilla. Tämänikäisten leskien perheet olivat koko väestöön verrattuna keskimääräistä suurempia. Yli 30 vuoden iässä leskeksi jääneistä viisi prosenttia oli jäänyt pois ansiotyöstä vuoteen 1983 mennessä. Yleisin työstä poisjäämisen syy oli työttömyys.

Tutkimuksessa verrattiin leskeytymisen jälkeen ansiotyöhön siirtyneitä kotiäitejä joidenkin tekijöiden osalta niihin leskiin, jotka eivät menneet ansiotyöhön. Haastatteluvuonna 1984 kotona olleita tarkasteltiin vielä sen mukaan, aikoivatko he palata ansiotyöhön vai ei. Haastatteluhetkellä kotona olleista alle 50-vuotiaista lähes kaksi kolmasosaa ja 50-54-vuotiaistakin vajaa puolet halusi palata ansiotyöhön. Tämä osoittaa, että leskeytymisen jälkeinen kotonaolo ei aina ollut omaehtoista. Tätä vanhemmissa leskissä ei juuri ollut työhön palaavia.

Leskeytymisen jälkeinen ansiotyöhön siirtyminen oli selvästi yhteydessä koulutustasoon. Niillä alle 50-vuotiailla naisilla, jotka leskeksi jäätyään menivät ansiotyöhön, oli enemmän ammatillista koulutusta kuin muilla kotona olleilla naisilla. Aikaisemmin kotona olleet korkeakoulututkinnon suorittaneet lesket siirtyivät kaikki ansiotyöhön leskeksi jäätyään. Työhön siirtyneissä oli myös enemmän ammattikoulun käyneitä kuin muissa kotona olleissa, samoin ammattikurssin suorittaneita. Myös ne haastatteluvuonna 1984 kotona olleet, jotka aikoivat palata takaisin työhön, olivat saaneet enemmän ammatillista koulutusta kuin muut kotiäidit. Vähiten koulutusta oli niillä yli 50-vuotiailla leskillä, jotka eivät menneet työhön puolison kuoleman jälkeen.

Leskissä olivat tehneet useammin maataloustyötä ammatissa toimivaan väestöön verrattuna. Maataloudesta toimeentulonsa saaneiden osuus oli alle 50-vuotiailla leskillä kuitenkin huomattavasti pienempi kuin vanhemmilla leskillä. Alle 50-vuotiaiden leskien ammattirakenne painottui enemmän toimihenkilöammatteihin vanhempiin naisleskiin verrattuna.

Ennen leskeytymistä kotona olleista naisista oli puolet käynyt ansiotyössä avioliitossa ollessaan. Niiden alle 50-vuotiaiden naisten ammattirakenne, jotka palasivat ansiotyöhön leskeytymisen jälkeen, erosi kotiin jääneistä. Ns. henkisen työn sekä kaupallisen ja palvelutyön osuus oli työhön siirtyneillä korkeampi kuin muilla kotona olleilla naisilla. Palvelutyössä olevien osuus vielä kasvoi leskeytymisen jälkeen. Leskeytymisen jälkeenkin kotiin jääneiden ammattialoissa korostuivat maataloustyö ja teollinen työ työhön siirtyneisiin verrattuna. Haastatteluvuonna työhön aikovien ja muiden kotona olleiden ammattialoittaiset erot olivat samansuuntaiset. Työhön aikovilla korostuivat koulutusta vaativat ammatit niihin leskiin verrattuna, jotka eivät aikoneet palata takaisin työhön.

Työhön siirtyneet asuivat enimmäkseen kaupungeissa tai maalaiskuntien taajamissa. Suurin osa niistä sijaitti Etelä-Suomen lääneissä. Näillä alueilla on myös enemmän työmahdollisuuksia kuin Itä- ja Pohjois-Suomen korkean työttömyysasteen alueilla. Niissä asui vajaa puolet tarkasteluvuosina 1979-83 kotona olleista leskistä. Heidän työhön paluutaan rajoitti koulutuksen vähäisyyden ohella myös niukasti työmahdollisuuksia tarjoava asuinpaikka. Niistä leskistä, jotka haastatteluvuonna 1984 olivat poissa työstä eivätkä myöskään aikoneet palata työhön, myös vajaa puolet asui Itä- ja Pohjois-Suomen kaupungeissa.

Koulutuksen, ammatin ja asuinpaikan erot olivat leskien työssäolon vertailussa selvemmät kuin perheen kokoon liittyvät. Ennen leskeytymistään kotona olleiden perheissä oli enemmän alle 18-vuotiaita lapsia kuin työssä olleiden naisten perheissä. Ansiotyöhön siirtyneiden lapsiluku oli myös hieman pienempi kuin niiden naisten, jotka eivät menneet työhön. Ansiotyöhön menon kannalta tarkasteltuna erot eivät kuitenkaan olleet merkittävät.

Lesket mainitsivat suhteellisen vähän terveydellisiä syitä työstä poissaololleen, mutta ansiotyön ja terveydentilan välinen yhteys näkyi monesti epäsuorasti. Alle 50-vuotiailla naisilla oli varsin vähän terveydellisiä esteitä työssäkäynnille. Tätä vanhemmilla naisilla terveydelliset erot olivat selvemmät. Halukkuus palata takaisin työhön väheni niissä ikäryhmissä, joissa työntekoa haittaavat pitkäaikaissairaudet ja liikkumisvaikeudet lisääntyivät. Työhön aikovia 55 vuotta täyttäneitä ei juurikaan ollut. Myös ne nuoremmat lesket, jotka eivät ajatelleet työhönpaluuta, mainitsivat muita useammin terveydellisiä rajoituksia. Kotona olleet lesket samoin kuin työttömyyden tai muun syyn takia työstä poisjääneet 50-64-vuotiaat ilmoittivat useammin työntekoa haittaavia sairauksia ja liikkumisvaikeuksia kuin työssä olleet lesket. Työnteon lopettaneista puolet oli maatalousyrittäjiä, joilla pitkäaikaissairaudet olivat muita ammattialoja yleisempiä. Terveydelliset erot työssä käyvien ja kotona olevien leskien välillä tasoittuivat vasta 60 ikävuoden jälkeen.

Suurin osa kotona olleista leskistä katsoi taloudellisen tilanteen huonontuneen leskeytymisen jälkeen. Taloudellisen tilanteen huonontuminen oli myös useimmilla työhönpaluun kannustimena. Työhön palaamattomuus näytti sen sijaan monesti käytännön sanelemalta ratkaisulta tilanteessa, jossa työtä ei kuitenkaan löytyisi. Työpaikkojen vähentyminen tuotannon rationalisoinnin seurauksena on koskettanut juuri ammattitaidotonta työvoimaa, jonka peruskoulutus ei riitä uudelleenkouluttamiseen. Ammattitaidottoman eikä enää aivan nuoren lesken mahdollisuudet sijoittua työhön olivat monen kohdalla osoittautuneet heikoiksi. Valtaosa työhön aikovista leskistä piti myös kotipaikkakunnan työmahdollisuuksia huonoina. Korkean työttömyysasteen alueilla ne olivat erityisen heikot. Vuonna 1983 työttömyyseläkkeellä olleista naisleskistä joka kymmenes ei ollut käynyt ansiotyössä avioliiton aikana, mutta oli etsinyt työtä leskeksi jäätyään. Työttömyyseläkeläisten määrän lisääntyminen kuvasti työhön sijoittumisen vaikeutta erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä.

Haastatteluvuonna ansiotyössä olleista leskistä viidesosa tunsi huolta työpaikan säilymisestä. Joka kymmenes palkansaajaväestöön kuuluva leski pelkäsi työttömyyttä. Saman verran oli niitä, joita askarrutti huoli terveydentilasta. Lähes kaikki lesket aikoivat kuitenkin jatkaa työntekoa eläkkeelle siirtymiseen saakka, mikäli terveys vain sen sallisi. Joka kolmas yrittäjä tunsi epävarmuutta yrittäjätoiminnan jatkumisesta. Osa vanhemmista yrittäjistä harkitsi toiminnan lopettamista. Maatalousyrittäjiä huolestutti eniten terveyden säilyminen ja tilanpidon jatkajan löytäminen, muita yrittäjiä enemmänkin toiminnan kannattavuuteen liittyvät seikat.

KIRJALLISUUS

- Ammattiluokitus 1980. Käsikirjoja N:o 14. Tilastokeskus. Helsinki 1981.
- Aromaa Arpo, Klaukka Timo, Nyman Kauko: Kysely- ja haasttelumene-
telmien käyttökelpoisuus väestön terveyden mittaamisessa. Sosi-
aalilääketieteellinen Aikakauslehti 1986:23, 293-305.
- Bowling Ann, Cartwright Ann: Life after a death. New York 1982.
- Brorsson Bengt: Att mäta hälsa. Indikatorer och index på hälsotillstån-
det. Spri 61. Stockholm 1977.
- Cooley William W., Lohnes Paul R.: Multivariate procedures for the be-
havioral sciences. John Wiley & Sons, Inc. USA 1966.
- Haavio-Mannila Elina, Jallinoja Riitta, Strandell Harriet: Perhe, työ ja
tunteet. Juva 1984.
- Hartikainen Veijo: 55-64-vuotiaat eläkkeelle entistä useammin. Työeläke
4/1987, 21-24.
- Heikkinen Eino: Miten toimintakykyisyys muuttuu iän mukana ja mitkä
tekijät siihen vaikuttavat. Teoksessa Tutkimus ja kansanterveys:
suuntauksia 1980-luvulla. Osa 2. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja
M:58. Helsinki 1986.
- Heikkinen Eino: Vanhojen henkilöiden toimintakykyisyyden mittaaminen.
Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1986:23, 281-292.
- Heikkinen Eino, Arajärvi Riitta-Liisa, Jylhä Marja, Koskinen Simo, Pe-
kurinen Markku, Pohjolainen Pertti: Eläkeikäiset Tampereella.
Kansanterveystieteen julkaisuja M 65/81. Tampere 1981.
- Ilmarinen Juhani: Ikääntyvä työntekijä - kenen voimat riittävät eläkei-
kään saakka. Työeläke 1984/4, 30-33.
- ILO, Yearbook of labour statistics 1975. Geneva.
- ILO, Yearbook of labour statistics 1982. Geneva.

- Kansaneläkelaitoksen tilastollisia vuosikatsauksia 1979. Ikä- ja ammattitilastot. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T3:8 A. Helsinki 1981.
- Kansaneläkelaitoksen tilastollisia vuosikatsauksia 1981. Ikä- ja ammattitilastot. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T3:10 A. Helsinki 1983.
- Kansaneläkelaitoksen tilastollisia vuosikatsauksia 1983. Ikä- ja ammattitilastot. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T3:12 A. Helsinki 1984.
- Kalimo Esko, Nyman Kauko, Klaukka Timo, Tuomikoski Hannu, Savolainen Eero: Terveyspalvelusten tarve, käyttö ja kustannukset 1964-1976. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja A:18. Helsinki 1982.
- Karisto Antti: Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46. Helsinki 1984.
- Karisto Antti: Sairastavuus hyvinvoinnin näkökulmasta - tutkimuksen ja käytännön kysymyksiä. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 3/1984, 101-104.
- Kauppinen-Toropainen Kaisa, Haavio-Mannila Elina, Kandolin Irja, Simonsuuri-Sorsa Marja: Naiset ja työ. Työterveyslaitoksen katsauksia n:o 57. Mikkeli 1983.
- Kauppinen-Toropainen Kaisa, Haavio-Mannila Elina, Kandolin Irja: Naiset, miehet ja työ. Sosiaalinen aikakauskirja 6/1983, 7-15.
- Komiteanmietintö 1967:B23. Sosiaalipoliittisen ohjelmatoimikunnan mietintö. Helsinki 1967.
- Komiteanmietintö 1987:43. Perhe-eläkekomitean osamietintö II: Esitys perhe-eläkeuudistukseksi. Helsinki 1987.
- Maatela Jouni ja Mini-Suomen tutkijaryhmä: Suomalaisten toimintakyky. Sosiaalivakuutus 1987:1, 16-17.
- Manninen Pentti: Johdatus tilastollisiin monimuuttujamenetelmiin. Tampereen yliopiston tutkimuslaitoksen moniste. Tampere 1971.
- McCubbin Hamilton I., Cauble A. Elizabeth, Patterson Joan M.: Family stress, coping and social support. Springfield Illinois USA 1982.

McCubbin Hamilton I., Patterson Joan M.: The family stress process: The double ABCX model of adjustment and adaptation. *Marriage & Family Review*. Volume 6, Numbers 1/2 1983, 7-37.

McGlen Nancy E., O'Connor Karen: *Women's rights*. New York 1983.

Naisten asema. Tilastollisia tiedonantoja n:o 72. Tilastokeskus. Helsinki 1984.

Peräläinen Antero: Selvitys Suomen perhe-eläkejärjestelmistä. *Kansaneläkelaitoksen julkaisusarja M:18/1971*.

Pifer Alan: *Women working: Toward a new society*. Teoksessa Karen Wolk Feinstein (ed.): *Working women and families*. USA Beverly Hills 1979.

Piha Tapani, Kuulasmaa Kari, Puska Pekka: Eräiden oireiden yleisyyden ja koetun terveyden kehitys Suomessa 1979-1983. *Sosiaalinen Aikakauslehti* 4/1986,335-337.

Purola Tapani, Nyman Kauko, Kalimo Esko, Sievers Kai: Sairausvakuutus, sairastavuus ja lääkintäpalvelusten käyttö. *Kansaneläkelaitoksen julkaisuja A:7*. Helsinki 1971.

Riihinen Olavi, Pulkkinen Aimo, Ritamies Marketta: Suomalaisen perheen lapsiluku. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D N:o 7/1980. Vammala 1980.

Roos J.P.: *Monimuuttujamenetelmien perusteet*. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen moniste 1/1971.

Sievers Kai: Sairastavuuden mittaamisesta. *Kansaneläkelaitoksen julkaisusarja E: 5/1968*.

Social security and the changing roles of men and women. U.S. Department of Health, Education and Welfare, 1979.

Suomalaisten elinolot. Tilastollisia tiedonantoja n:o 74. Tilastokeskus. Helsinki 1984.

- Suomalaisten terveys 1980. Mini-Suomi-terveystutkimuksen perustulokset (painossa). Kansaneläkelaitos. Helsinki ja Turku 1987.
- Sänkiaho Risto: Tempot ja kuinka ne tehdään. Monimuuttujamenetelmät kansan palvelijoina. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 220/1974.
- Tauti- ja kuolinsyyluokitus. Lääkintöhallitus. Helsinki 1969.
- Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1981. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Helsinki 1983.
- Tilastotiedotus TY1987:23. Työvoimatutkimus, vuosihaastattelu - työvoimaan kuuluvuus ja työttömyys. Tilastokeskus. Helsinki 1987.
- Tilasto Suomen eläkkeensaajista 1983. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Helsinki 1984.
- Tilly Louise A., Scott Joan W.: Women, work and family. New York 1978.
- Tuominen Eila: Perhe-eläketurva muuttuvassa yhteiskunnassa. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1988:1. Jyväskylä 1988.
- Työvoimatutkimuksen aikasarjat 1976-84. Tilastokeskuksen työvoimatutkimus SVT XL:9. Helsinki 1985.
- Varoma Pekka: Työeläkekeskustelun rivejä ja välejä vuosikymmenen ajalta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1971:1.
- Wilson Elisabeth: Feminism and social policy. Teoksessa Loney, Boswell, & Clarke (ed.): Social policy & social welfare. Stony Stratford UK 1983.
- Vohlonen Ilkka, Husman Kaj, Kalimo Esko, Nuutinen Jyrki, Rantasalo Raimo, Tupi Kirsti, Virolainen Ritva: Viljelijöiden työ ja terveys 1977. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja A:17. Helsinki 1982.
- Väestö- ja asuntolaskenta 1970, osa II A. Elinkeino ja ammattiasema. SVT VI C:104. Tilastokeskus. Helsinki 1973.

- Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I A. Ammatti- ja elinkeino, koko väestö. SVT VI C:106. Tilastokeskus. Helsinki 1983.
- Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa I B. Ammatti- ja elinkeino, ammatissa toimiva väestö. SVT VI C:106. Tilastokeskus. Helsinki 1983.
- Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VI A. Koulutus, koko väestö. SVT VI C:106. Tilastokeskus. Helsinki 1983.
- Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VI B. Koulutus, ammatissa toimiva väestö. SVT VI C:106. Tilastokeskus. Helsinki 1983.
- Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa VII. Asuntokunnat ja perheet. SVT VI C:106. Tilastokeskus. Helsinki 1982.
- Väestö- ja asuntolaskenta 1980, osa XVII. Väestö ja asuminen 1950-1980. SVT VI C:106. Tilastokeskus. Helsinki 1983.
- Yleinen väestölaskenta 1960, osa VI. Ammatissa toimivan väestön ikä. SVT VI C:103. Tilastollinen päätoimisto. Helsinki 1963.
- Yleinen väestölaskenta 1960, osa XII. Täydennysosa. SVT VI C:103. Tilastollinen päätoimisto. Helsinki 1965.

FAKTORIANALYYSI

Faktorianalyysi on alunperin psykologian piirissä kehitetty tilastollinen menetelmä, joka pyrkii selvittämään tutkittavien muuttujien yhteisvaihtelua. Se esittää havaitut muuttujayhteydet uusina muuttujina, ns. faktoreina. Faktorianalyysin suoritusta on selostettu runsaasti kirjallisuudessa (mm. Cooley et al. 1966, Manninen 1971, Roos 1971, Sänkiäho 1974).

Faktorin lataus ilmaisee muuttujan ja faktorin välisen korrelaation. Kommunaliiteetti taas on kunkin muuttujan latauksien neliöiden summa ja se ilmoittaa, kuinka suuri osa muuttujan varianssista selittyy faktoriratkaisulla. Ominaisarvo on jonkin faktorin sisältämien latausten neliöiden summa, joka ilmaisee tämän faktorin selitysvoimakkuuden muuttujien vaihtelusta. Havaintoyksiköille lasketut faktoripistemäärät ilmaisevat niiden sijoittumisen faktorilla.

Tutkimuksen faktorianalyysi suoritettiin painotetulla aineistolla pääkomponenttiratkaisua käyttäen. Kaksi ominaisarvoltaan suurinta faktoria rotatettiin varimax-menetelmällä tulkinnan helpottamiseksi. Ensimmäinen faktori selitti 35 prosenttia ja toinen faktori 25 prosenttia muuttujien yhteisvaihtelusta. Seuraavassa on esitetty analyysissä mukana olleet muuttujat ja niiden asteikot.

MUUTTUJA		ASTEIKKO
SAIRLUKU	= ilmoitettujen sairauksien luku	0 - 6
HAITLUKU	= sairauden työnteolle aiheuttamien haittojen luku	0 - 4
PORTNOUS	= kykeneekö liikkumaan portaissa	0 - 3
KOTITYÖT	= suoriutuuko kevyistä kotitöistä	0 - 3
ASIOJMIN	= pystyykö liikkumaan kaupassa jne.	0 - 3
PÄÄNSÄRK	= onko esiintynyt päänsärkyä	0 - 1
YLIRASIT	= onko esiintynyt ylipainoisuutta	0 - 1
VÄSYMYS	= onko esiintynyt väsymystä	0 - 1
UNETTOM	= onko esiintynyt unettomuutta	0 - 1

KESKIARVOT JA KESKIHAJONNAT 2648 HAVAINTOYKSIKÖSTÄ : KOKO AINEISTO

	SAIRLUKU	HAITLUKU	PORTNOUS	KOTIITYÖT	ASIOIMIN	PÄÄNSÄRK	YLIRASIT	VÄSYMYS	UNETTOM
KESKIARVO	1.27	1.18	0.63	0.46	0.45	0.29	0.29	0.49	0.36
K-HAJONTA	24.87	29.11	15.96	15.04	16.43	9.01	9.01	9.90	9.51

KORRELAATIOIOT

SAIRLUKU HAITLUKU PORTNOUS KOTIITYÖT ASIOIMIN PÄÄNSÄRK YLIRASIT VÄSYMYS UNETTOM

SAIRLUKU	1.00	0.54	0.51	0.44	0.37	0.27	0.27	0.46	0.32
HAITLUKU	0.54	1.00	0.57	0.54	0.49	0.26	0.24	0.41	0.23
PORTNOUS	0.51	0.57	1.00	0.70	0.68	0.23	0.26	0.43	0.24
KOTIITYÖT	0.44	0.54	0.70	1.00	0.76	0.22	0.25	0.38	0.22
ASIOIMIN	0.37	0.49	0.68	0.76	1.00	0.17	0.23	0.35	0.17
PÄÄNSÄRK	0.27	0.26	0.23	0.22	0.17	1.00	0.36	0.39	0.28
YLIRASIT	0.27	0.24	0.26	0.25	0.23	0.36	1.00	0.51	0.27
VÄSYMYS	0.46	0.41	0.43	0.38	0.35	0.39	0.51	1.00	0.37
UNETTOM	0.32	0.23	0.24	0.22	0.17	0.28	0.27	0.37	1.00

KORRELAATIOMATRIISIN OMINAISARVOT :

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
OMIN AISARVO	4.0836	1.3729	0.7897	0.6921	0.6529	0.4463	0.4238	0.3098	0.2289
EROTUS	2.7107	0.5832	0.0976	0.0392	0.2066	0.0225	0.1140	0.0809	
SUHTEELL.	0.4537	0.1525	0.0877	0.0769	0.0725	0.0496	0.0471	0.0344	0.0254
KUMULATIIV.	0.4537	0.6063	0.6940	0.7709	0.8435	0.8930	0.9401	0.9746	1.0000

FAKTORIN LATAUKSET

FAKTORI I FAKTORI 2

SAIRLUKU	0.70700	0.04469
HAITLUKU	0.73892	-0.17530
PORTNOUS	0.80999	-0.31822
KOTIITYÖT	0.79359	-0.39123
ASIOIMIN	0.74688	-0.43775
PÄÄNSÄRK	0.47275	0.52398
YLIRASIT	0.52020	0.52045
VÄSYMYS	0.69819	0.38322
UNETTOM	0.66091	0.66936

FAKTORIN SELITTÄMÄ VARIANSSI

FAKTORII FAKTORI2
4.083572 1.372864

KOMMUNALITEETTIEN ESTIMAATIT: TOTAL = 5.456436

SAIRUKU HAITLUKU PORTNOUS KOTIITYÖT ASIOIMIN PÄÄNSÄRK YLIRASIT VÄSYMYS UNETTOM
0.5018 0.5767 0.7574 0.7828 0.7495 0.4980 0.5415 0.6343 0.4144

ROTATOIDUT FAKTORIILATAUKSET

FAKTORII FAKTORI2

SAIRLUKU 0.55453 0.44085
HAITLUKU 0.70648 0.27860
PORTNOUS 0.84650 0.20197
KOTIITYÖT 0.87478 0.13269
ASIOIMIN 0.86305 0.06782
PÄÄNSÄRK 0.08833 0.70017
YLIRASIT 0.12928 0.72440
VÄSYMYS 0.35377 0.71356
UNETTOM 0.12128 0.63218

FAKTORIN SELITTÄMÄ VARIANSSI

FAKTORI FAKTORI2
3.197657 2.258779

KOMMUNALITEETIN ESTIMAATIT: TOTAL = 5.456436

SAIRLUKU HAITLUKU PORTNOUS KOTIITYÖT ASIOIMIN PÄÄNSÄRK YLIRASIT VÄSYMYS UNETTOM
0.5018 0.5767 0.7574 0.7828 0.7495 0.4980 0.5415 0.6343 0.4144

STANDARDISOIDUT FAKTORIKERTOIMET

	FAKTORI I	FAKTORI 2
SATRLUKU	0.12344	0.12568
HAITLUKU	0.22146	-0.00132
PORTNOUS	0.29526	-0.07679
KOTIITYÖT	0.32236	-0.12271
ASIOIMIN	0.33235	-0.15705
PÄÄNSÄRK	-0.12321	0.37933
YLIRASIT	-0.11220	0.38386
VÄSYMYS	-0.01930	0.32677
UNETTOM	-0.09451	0.33308

ENSTIMMÄISEN FAKTORIN MUKAAN LASKETTUIJEN FAKTORIPISTEIDEN
IKÄRYHMITÄISET KESKIARVOT, KESKIHAJONNAT JA KESKIHAJONTOJEN
KESKIVIRHEET

MIESLESKET					
IKÄ V.	1984	N	KESKIARVO	KESKIHAJONTA	KESKIHAJONNAN KESKIVIRHE
ALLE	40 V.	47	20.3413	208.4489	30.4054
40 -	44 V.	49	21.5306	436.2800	62.3257
45 -	49 V.	69	29.3535	485.6695	58.4677
50 -	54 V.	64	44.2927	746.0274	93.2534
55 -	59 V.	120	87.3194	1250.2208	114.1290
60 -	64 V.	138	102.1515	1529.3169	130.1841
65 -	69 V.	150	107.6089	1750.7160	142.9454
70 -	V.	197	135.9064	2868.33267	204.3602

NAISLESKET

IKÄ V. 1984	N	KESKIARVO	KESKIAHJONTA	KESKIAHJONNAN KESKIVIRHE
ALLE 40 V.	163	19.9283	456.2175	35.7337
40 - 44 V.	132	25.3150	884.1995	76.9597
45 - 49 V.	159	38.0564	1014.8022	80.4791
50 - 54 V.	236	41.9847	1239.7377	80.7000
55 - 59 V.	306	71.9761	1510.4857	86.3487
60 - 64 V.	294	92.5487	2278.3832	132.8780
65 - 69 V.	198	107.8720	2608.1336	185.3520
70 -	V. 326	142.1197	3917.4297	216.9664

KESKIARVOT JA KESKIAHJONNAT 1290 HAVAINTOYKSIKÖSTÄ: ALLE 65-VUOTIAAT
NAISET, IKÄ VUONNA 1984

KESKIARVO	0.90	0.95	0.41	0.25	0.22	0.32	0.29	VÄSYMYS	UNETTOM
K-AHJONTA	19.03	23.88	11.93	9.52	9.95	8.14	7.96	8.71	8.04

KORRELAATIOIOT

SAIRLUKU HAITLUKU PORTNOUS KOTITYÖT ASIOIMIN PÄÄNSÄRK YLIRASIT VÄSYMYS UNETTOM

SAIRLUKU	1.00	0.63	0.55	0.46	0.40	0.35	0.27	0.48	0.39
HAITLUKU	0.63	1.00	0.59	0.50	0.47	0.31	0.14	0.42	0.31
PORTNOUS	0.55	0.59	1.00	0.66	0.66	0.24	0.17	0.36	0.23
KOTITYÖT	0.46	0.50	0.66	1.00	0.79	0.23	0.18	0.30	0.24
ASIOIMIN	0.40	0.47	0.66	0.79	1.00	0.18	0.10	0.25	0.22
PÄÄNSÄRK	0.35	0.31	0.24	0.23	0.18	1.00	0.40	0.44	0.39
YLIRASIT	0.27	0.14	0.17	0.18	0.10	0.40	1.00	0.49	0.31
VÄSYMYS	0.48	0.42	0.36	0.30	0.25	0.44	0.49	1.00	0.39
UNETTOM	0.39	0.31	0.23	0.24	0.22	0.39	0.31	0.39	1.00

LIITE 1

KORRELAATIOMATRIISIN OMINAISARVOT:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
OMIN AISARVO	4.0876	1.5677	0.7679	0.6770	0.5880	0.4392	0.3413	0.3282	0.1997
EROTUS	2.5199	0.7998	0.0909	0.0890	0.1488	0.0979	0.0131	0.1285	
SUHTEELL.	0.4542	0.1742	0.0854	0.0753	0.0654	0.0488	0.0380	0.0365	0.0222
KUMULATIIV.	0.4542	0.6284	0.7138	0.7891	0.8544	0.9033	0.9413	0.9778	1.0000

FAKTORILATAUKSET

FAKTORII FAKTORI2

SAIRLUKU	0.77209	0.03812
HAITLUKU	0.75969	-0.14974
PORTNOUS	0.78133	-0.36189
KOTIITYÖT	0.76112	-0.42491
ASIOIMIN	0.71629	-0.50036
PÄÄNSÄRK	0.53986	0.50699
YLIRASIT	0.43993	0.60806
VÄSYMYS	0.66117	0.44284
UNETTOM	0.53793	0.39949

FAKTORIN SELITTÄMÄ VARIANSSI

FAKTORII	FAKTORI2
4.087605	1.568217

KOMMUNALIITEIN ESTIMAATIT : TOTAL = 5.655822

SAIRLUKU	HAITLUKU	PORTNOUS	KOTIITYÖT	ASIOIMIN	PÄÄNSÄRK	YLIRASIT	VÄSYMYS	UNETTOM
0.5976	0.5995	0.7414	0.7599	0.7634	0.5489	0.5633	0.6333	0.4490

ROTATOIDUT FAKTORILATAUKSET

	FAKTORII	FAKTORIZ
SAIRLUKU	0.59832	0.48948
HAILLUKU	0.69998	0.33102
PORTNOUS	0.84346	0.17326
KOTIITYÖT	0.86465	0.11056
ASIOIMIN	0.87343	0.02324
PÄÄNSÄRK	0.13291	0.72857
YLIRASIT	-0.00752	0.75048
VÄSYMYS	0.26860	0.74907
UNETTOM	0.19524	0.64097

FAKTORIN SELITTÄMÄ VARIANSSI

FAKTORII	FAKTORIZ
3.197889	2.457932

KOMMUNALITEETIN ESTIMAATIT : TOTAL = 5.655822

SAIRLUKU	HAILLUKU	PORTNOUS	KOTIITYÖT	ASIOIMIN	PÄÄNSÄRK	YLIRASIT	VÄSYMYS	UNETTOM
0.5976	0.5995	0.7414	0.7599	0.7634	0.5485	0.5633	0.6332	0.4490

STANDARDISOIDUT FAKTORIKERTOIMET

	FAKTORII	FAKTORIZ
SAIRLUKU	0.13747	0.13180
HAILLUKU	0.20622	0.03365
PORTNOUS	0.29087	-0.07201
KOTIITYÖT	0.31077	-0.10727
ASIOIMIN	0.33054	-0.15248
PÄÄNSÄRK	-0.08590	0.33850
YLIRASIT	-0.14386	0.37581
VÄSYMYS	-0.03772	0.32323
UNETTOM	-0.04554	0.28309

ENSIMMÄISEN FAKTORIN PERUSTEELLA LASKETTUIJEN FAKTORIPISTEIDEN
 IKÄRYHMITTÄISET KESKIARVOT, KESKIHAJONNAT JA KESKIHAJONTOJEN
 KESKIVIRHEET ALLE 65-VUOTIAILLA NAISLESKILLÄ

NAISLESKET

IKÄ V. 1984	N	KESKIARVO	KESKIHAJONTA	KESKIHAJONNAN KESKIVIRHE
ALLE 45 V.	295	39.9920	951.5252	55.3999
45 - 46 V.	54	41.3772	873.2343	118.8321
47 - 48 V.	66	57.0023	1254.7862	154.4535
49 - 50 V.	85	70.9981	1841.6286	199.7527
51 - 52 V.	87	54.9365	1700.9920	182.3655
53 - 54 V.	103	97.0675	1922.3700	189.4167
55 - 56 V.	131	91.5061	1942.2609	169.6961
57 - 58 V.	110	119.5088	2191.5487	208.9560
59 - 60 V.	120	144.1699	2460.5085	224.6127
61 - 62 V.	116	127.2444	3214.2707	298.4375
63 - 64 V.	123	154.0685	3684.3316	332.2050

HAASTATTELULOMAKKEEN KYSYMYKSIÄ

4	<p>Seuraavaksi kysyn Teidän omasta terveydentilastanne.</p> <p>Onko Teillä jokin vika tai vamma, joka vähentää työ- tai toimintakykyänne, tai jokin pitkäaikainen sairaus?</p> <p>1 Ei $\longrightarrow$ K17</p> <p>2 On</p>	
5	<p>Merkitse sairauden nimi tai pääoireet</p> <p>Mikä tai millainen tämä sairaus tai vamma on?</p> <p>1. sairaus: _____</p> <p>_____</p> <p>2. sairaus: _____</p> <p>_____</p> <p>3. sairaus: _____</p> <p>_____</p> <p>4. sairaus: _____</p> <p>_____</p> <p>5. sairaus: _____</p> <p>_____</p> <p>6. sairaus: _____</p> <p>_____</p>	<p>┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p>

<p>16</p>	<p>Merkitse tarvittaessa useampia vaihtoehtoja.</p> <p><u>Työtehtäviin luetaan myös kotityöt.</u></p>	<p>Mitä haittaa sairaudestanne tai vammastanne on nykyisessä ammatissanne tai työtehtävissä?</p> <p>1 Ei haittaa työskentelyä lainkaan</p> <p>2 Pystyy suoriutumaan työstä, mutta työskentelystä aiheutuu oireita</p> <p>3 Joutuu usein keventämään työtahtia tai muuttamaan työskentelytapaa</p> <p>4 Joutuu olemaan usein sairauslomalla</p> <p>5 Sairaus aiheuttaa työttömyyttä tai työnsaantivaikeuksia</p> <p>6 On työkyvytön</p> <p>7 Haittaa työskentelyä muuten, miten?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>88 EOS</p>																				
<p>17</p>	<p>Seuraavilla kysymyksillä mitataan eri ikäisten henkilöiden yleistä toimintakykyä.</p> <p>ANNA KORTTI 17</p> <p>Pystytkö:</p> <p>nousemaan ja laskeutumaan portaita</p> <p>Pyydä arvioimaan toimintakyky (ei osaaminen) kotitöissä, vaikka ei yleensä tekisi niitä.</p> <p>tekemään kevyitä kotitöitä (laittamaan ruokaa, pesemään astioita, lakaisemaan lattioita)</p> <p>asioimaan kaupassa, pankissa, virastossa tai vastaavassa paikassa</p>	<table border="0"> <tr> <td></td> <td>En pysty</td> <td>Pystyn, mutta se on erittäin vaikeaa</td> <td>Pystyn, mutta se tuottaa jonkin verran vaikeuksia</td> <td>Pystyn vaikeuksista</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td></td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td></td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td></td> </tr> </table>		En pysty	Pystyn, mutta se on erittäin vaikeaa	Pystyn, mutta se tuottaa jonkin verran vaikeuksia	Pystyn vaikeuksista	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4	
	En pysty	Pystyn, mutta se on erittäin vaikeaa	Pystyn, mutta se tuottaa jonkin verran vaikeuksia	Pystyn vaikeuksista																		
1	2	3	4																			
1	2	3	4																			
1	2	3	4																			

18	Onko Teitä viimeaikoina vaivannut: <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 60%;"></th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Ei</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">Kyllä</th> <th style="width: 10%; text-align: center;">EOS</th> <th style="width: 10%;"></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>päänsärky</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">8</td> <td style="text-align: center;">┌</td> </tr> <tr> <td>ylirasittuneisuus</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">8</td> <td style="text-align: center;">┌</td> </tr> <tr> <td>voimattomuus tai väsymys</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">8</td> <td style="text-align: center;">┌</td> </tr> <tr> <td>unettomuus</td> <td style="text-align: center;">1</td> <td style="text-align: center;">2</td> <td style="text-align: center;">8</td> <td style="text-align: center;">┌</td> </tr> </tbody> </table>		Ei	Kyllä	EOS		päänsärky	1	2	8	┌	ylirasittuneisuus	1	2	8	┌	voimattomuus tai väsymys	1	2	8	┌	unettomuus	1	2	8	┌	
	Ei	Kyllä	EOS																								
päänsärky	1	2	8	┌																							
ylirasittuneisuus	1	2	8	┌																							
voimattomuus tai väsymys	1	2	8	┌																							
unettomuus	1	2	8	┌																							
29	Ammatiksi merkitään se, mitä puoliso itse on pitänyt ammatinaan. Jos leski ei osaa sanoa tätä, merkitään ammatiksi se, jossa puoliso on pisimpään työskennellyt viimeisten 10 työvuo- tensa aikana.	Missä ammatissa (tai työssä) puolisonne pääasiallisesti toimi? Ammatti: _____ _____ _____ ☐ EOS ☐ Ei toiminut missään ammatissa → 30 b)	┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌																								
31	MERKITSE TARVITTAESSA USEAMPIA RASTEJA Kuukausien summaksi on tultava vähintään 12. Summa voi olla myös suurempi kuin 12, jos henkilö toimi samanaikaisesti eri aloilla tai useammassa työsuhteessa. SUORITA HYPY ENSIMMÄISEN RASTIN MUKAAN. SIIRRY SEN JÄLKEEN SEURAAVAN RASTIN OSOITTA-MAAN KYSYMYKSEEN.	Seuraavaksi kysyisin puolisonne ansiotyöstä ja toiminnasta vuonna 1979. Kuinka monta kuukautta hän oli: ANNA KORTTI 31 & 39 ☐ Palkansaajana kokopäivätyössä.....┌┌┌┌ kk → K32 ☐ Palkansaajana osapäivätyössä.....┌┌┌┌ kk → K32 ☐ Maatalousyrittäjänä (isäntänä t. emäntänä)....┌┌┌┌ kk → K33 ☐ Maatalousyrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....┌┌┌┌ kk → K33 ☐ Yrittäjänä/itsenäisenä ammatinharjoittajana.....┌┌┌┌ kk → K34 ☐ Yrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....┌┌┌┌ kk → K34 ☐ Pois ansiotyöstä.....┌┌┌┌ kk → K35 JATKA KYSYMYKSESTÄ 36, KUN KAIKKI RASTIT ON KÄYTTY LÄPI.	┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌ ┌┌┌┌																								

LIITE 2

34	<p>Esim. parturi, kauppias, lääkäri, rakennusurakoitsija jne.</p>	<p>YRITTÄJÄ TAI AMMATINHARJOITTAJA Oliko puolisonne vuonna 1979:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ammatin- tai liikkeenharjoittaja 2 Kommandiitti- tai avoimen yhtiön osakas 3 Osakeyhtiön osakas <hr/> <p>Minkä alan yrittäjänä tai ammatinharjoittajana hän toimi?</p> <hr/> <hr/>	<p>16</p>
36	<p>Luettele vastausvaihtoehdot.</p>	<p><u>KYSYMYKSET 36 - 38 KYSYTÄÄN KAIKILTA</u></p> <p>Nyt siirrymme Teidän koulutustanne, ammatianne ja ansiotyötänne koskeviin kysymyksiin.</p> <p>Mikä on Teidän peruskoulutuksenne?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Osa kansa- tai kansalaiskoulua tai ei mitään 2 Kansa- tai kansalaiskoulu (osa keski- tai peruskoulua) 3 Keski- tai peruskoulu (osa lukiota) 4 Ylioppilastutkinto <hr/> <p>Mikä on Teidän jatko- tai ammattikoulutuksenne?</p> <p>ANNA KORTTI 28 & 36</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ei jatkokoulutusta 2 Alle 4 kk:n ammattikurssi 3 Vähintään 4 kk:n ammattikurssi 4 Tutkinto ammatillisessa koulussa 5 Tutkinto opistotasoisessa koulussa 6 Tutkinto yliopistossa tai korkeakoulussa 7 Jokin muu kurssi tai tutkinto, mikä? <hr/> <hr/>	

<p>37 Pääasiallisesti ammatiksi merkitään se, mitä leski itse pitää ammattinaan. Jos ei osaa sanoa, kysytään, missä ammatissa on työskennellyt pisimpään viimeisen 10 työvuotensa aikana.</p>	<p>Missä ammatissa (tai työssä) olette pääasiallisesti toiminut avioliittonne aikana?</p> <p>Ammatti: _____</p> <p>_____</p> <p>☐ EOS</p> <p>☐ Ei ole toiminut missään ammatissa → K 38 b)</p>	<p> </p> <p> </p> <p> </p>
---	--	---------------------------------

<p>3 Pyydä arvioimaan ansiotyössä oloaika mahdollisimman tarkkaan.</p> <p>Osa-aikatyö katsotaan ansiotyöksi. Maatalon emännän työ on ansiotyötä.</p>	<p>a) Kuinka monta vuotta olette olleet avioliittonne aikana kaiken kaikkiaan ansiotyössä ja kuinka monta vuotta syystä tai toisesta pois ansiotyöstä?</p> <p>Ansiotyössä..... _____ vuotta</p> <p>Pois ansiotyöstä... _____ vuotta</p> <p>88 EOS</p>	<p> </p> <p> </p>
--	---	-----------------------

LIITE 2

Tarkista vastaus laskemalla yhteen ansiotyössä oloaika ja ansiotyöstä poissaoloaika ja kysy, onko se sama kuin avioliiton kesto.

Tarkista työstä poissaoloaika laskemalla yhteen erisyiden takia kertynyt poissaolo ja vertaa kohdan a) vastaukseen.

Kysymys esitetään niille leskille, jotka ovat olleet kotona lasten tai kodin hoidon takia (4) tai siitä syystä, ettei ollut taloudellista pakkoa ansiotyössä käymiseen (7) tai muun vapaaehtoisen tai sopimuksenvaraisen kotona olon vuoksi.

JOS LESKI EI OLE OLLUT POIS ANSIOTYÖSTÄ, SIIRRY KYSYMYKSEEN 39.

b) Arvioikaa tämän kortin avulla, miten pitkään olette olleet pois ansiotyöstä eri syistä johtuen?

ANNA KORTTI 30 & 38

1	Sairauden, työkyvyttömyyden tai työkyvyttömyyseläkkeellä olon takia.....	_____ vuotta	
2	Muun eläkkeellä olon takia.....	_____ vuotta	
3	Työttömyyden takia.....	_____ vuotta	
4	Lasten tai kodin hoidon takia.....	_____ vuotta	
5	Opiskelun takia.....	_____ vuotta	
6	Asevelvollisuuden tai sodassa olon takia.....	_____ vuotta	
7	Ei ollut taloudellista pakkoa ansiotyössä käymiseen.....	_____ vuotta	
8	Muu syy (esim. ammatin raskaus, hankalat työt, jäi kotiin puolison pyynnöstä tai yhteisestä sopimuksesta jne.).....		
	Mikä syy?		
	_____	_____ vuotta	
	_____	_____ vuotta	

88 EOS

c) Oliko päätös Teidän kotiin jäämisestänne pääasiassa Teidän oma ratkaisunne, puolisonne ratkaisu, yhteinen sopimus vai vaikuttivatko kotiin jäämiseenne ensisijassa muut tekijät?

1	Oma ratkaisu	
2	Puolison ratkaisu	
3	Yhteinen päätös	
4	Päätökseen vaikuttivat muut tekijät	
	Mitkä tekijät siihen vaikuttivat?	
	_____	
	_____	

88 EOS

<p>Kysymykset 39-43 käydään läpi kolme kertaa, vuosien 1979, 1981 ja 1983 osalta.</p>	<p>Seuraavaksi kysyisin ansiotyöstänne ja toiminnastanne ennen puolisonne kuolemaa ja sen jälkeen.</p> <p>ANNA KORTTI 31 & 39</p> <p>Kertokaa tämän kortin avulla, kuinka monta kuukautta olitte ansiotyössä tai syystä tai toisesta pois ansiotyöstä vuonna 1979/1981/1983?</p>																																									
<p>Kuukausien summaksi kunakin vuonna on tulettava vähintään 12.</p>																																										
<p>JATKA HAASTATTELUA KUNKIN VUODEN OSALTA KO. VUODELLE MERKITTYJEN KUUKAUSIEN MUKAAN.</p>																																										
<p>Esim. vuonna 1979 leski toimi 12 kuukautta palkansaajana ja 4 kuukautta yrittäjää avustavana perheenjäsenenä. Ensin siirrytään kysymykseen 40 ja sen jälkeen kysymykseen 42, jonka jälkeen palataan kysymykseen 39 ja selvitetään toiminta vuonna 1981 jne.</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>-79</th> <th>-81</th> <th>-83</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Palkansaajana kokopäivätyössä</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K40</td> </tr> <tr> <td>Palkansaajana osapäivätyössä</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K40</td> </tr> <tr> <td>Maatalousyrittäjänä (isäntänä t. emäntänä)..</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K41</td> </tr> <tr> <td>Maatalousyrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K41</td> </tr> <tr> <td>Yrittäjänä/itsenäisenä ammatinharjoittajana...</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K42</td> </tr> <tr> <td>Yrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K42</td> </tr> <tr> <td>Pois ansiotyöstä.....</td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td>kk→ K43</td> </tr> </tbody> </table> <p>SIIRRY KYSYMYKSEEN 44, KUN TOIMINTA <u>KAIKKIEN VUOSIEN OSALTA ON SELVITETTY.</u></p>		-79	-81	-83		Palkansaajana kokopäivätyössä				kk→ K40	Palkansaajana osapäivätyössä				kk→ K40	Maatalousyrittäjänä (isäntänä t. emäntänä)..				kk→ K41	Maatalousyrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....				kk→ K41	Yrittäjänä/itsenäisenä ammatinharjoittajana...				kk→ K42	Yrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....				kk→ K42	Pois ansiotyöstä.....				kk→ K43	<p>17</p>
	-79	-81	-83																																							
Palkansaajana kokopäivätyössä				kk→ K40																																						
Palkansaajana osapäivätyössä				kk→ K40																																						
Maatalousyrittäjänä (isäntänä t. emäntänä)..				kk→ K41																																						
Maatalousyrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....				kk→ K41																																						
Yrittäjänä/itsenäisenä ammatinharjoittajana...				kk→ K42																																						
Yrittäjää avustavana perheenjäsenenä.....				kk→ K42																																						
Pois ansiotyöstä.....				kk→ K43																																						

LIITE 2

40

		PALKANSAAJA				
	Olitteko vuonna 1979/1981/1983 yksityisen työnantajan, valtion vai kunnan palveluksessa?		-79	-81	-83	
	Yksityisen työnantajan palveluksessa.....	1	1	1	1	┌
	Valtion palveluksessa.....	2	2	2	2	┌
	Kunnan palveluksessa.....	3	3	3	3	┌
Jos leski on toiminut samana vuonna useammas- sa työsuhteessa, kysytään tiedot pisimmän työsuh- teen osalta.	Muun, minkä?					
	1979: _____					
	1981: _____					
	1983: _____					
Kysytään työpai- kan nimen lisäk- si toimiala, jos se ei käy ilmi nimestä. Esim. Ruuskanen Oy, rakennusyhtiö.	Mikä oli työpaikkanne vuonna 1979/1981/1983?					
	1979: _____					┌┌
	1981: _____					┌┌
	1983: _____					┌┌
Vastauksesta käytävä ilmi am- mattinimike ja sen lisäksi tie- to siitä, toimi- ko esimiesase- massa.	Mikä oli ammattinne ja asemanne tässä työ- paikassa vuonna 1979/1981/1983?					
	1979: _____					┌┌┌┌
	1981: _____					┌┌┌┌
	1983: _____					┌┌┌┌

	Mistä syystä olitte osapäivätyössä vuonna 1979/1981/1983?	
	1979: _____	
	88 EOS	
	1981: _____	
	88 EOS	
	1983: _____	
	88 EOS	
	TARKISTA JATKO KYSYMYKSESTÄ 39	

Ympyröidään vain yksi vaihtoehto kunakin vuonna.	POIS ANSIOTYÖSTÄ			
	Mistä syystä ette ollut ansiotyössä vuonna 1979/1981/1983?			
		-79	-81	-83
	Sairauden, työkyvyttömyyden tai työkyvyttömyyseläkkeellä olon takia.....	1	1	1
	Muun eläkkeellä olon takia..	2	2	2
	Työttömyyden takia.....	3	3	3
	Lasten tai kodinhoidon takia.....	4	4	4
	Opiskelun takia.....	5	5	5
	Ammatin rasittavuuden takia.	6	6	6
	Ei ollut taloudellista pakkoa ansiotyössä käymiseen	7	7	7
Puolison työn luonteen takia (esim. hankalat työajat)....	8	8	8	
Muu syy, MIKÄ?				
1979: _____				
1981: _____				
1983: _____				
Ei osaa sanoa.....	88	88	88	

LIITE 2

	<p>Minä vuonna olitte viimeksi ansiotyössä, yrittäjänä tai ammatinharjoittajana?</p> <p>Vuonna 19 _____</p> <p>00 Ei ole ollut ansiotyössä 88 EOS, ei muista</p>	
<p>44 VOIDAAN MERKITÄ KYSYMÄTTÄ, JOS VASTAUS ON SELVÄSTI KÄYNYT ILMI HAASTATTE- LUN KULUESSA.</p> <p>Alle 65-vuotiaita pelkkää perhe-eläkettä saavia leskiä ei katsota eläkkeellä oleviksi.</p>	<p>Haastateltava on tällä hetkellä:</p> <p>☐ ANSIOTYÖSSÄ _____ → K 46 (On palkansaajana osa- tai kokopäivätyössä tai toimii ammatinharjoittajana, yrittäjänä tai maatalousyrittäjänä)</p> <p>☐ ELÄKKEELLÄ _____ → K 49 (On vanhuus-, työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkkeellä, rintamaveteraanien varhaiseläkkeellä, sukupolvenvaihdos- tai luopumiseläkkeellä)</p> <p>☐ POIS ANSIOTYÖSTÄ _____ → K 45 (Alle 65-vuotiaat, ei eläkkeellä olevat aktiivit)</p>	
<p>45</p>	<p>POIS ANSIOTYÖSTÄ</p> <p>a) Oletteko aikeissa palata ansiotyöhön?</p> <p>1 Ei Miksi ette aio ansiotyöhön?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>SIIRRY KYSYMYKSEEN 48</p> <p>2 Kyllä Mistä syystä aiotte ansiotyöhön?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>8 EOS</p> <hr/> <p>b) Oletteko jo etsinyt työpaikkaa?</p> <p>1 Ei</p> <p>2 Kyllä Kuinka pitkään olette hakenut työtä?</p> <p>_____ v _____ → SIIRRY KOHTAAN d)</p>	

<p>Kysymys esitetään niille leskille, jotka eivät ole vielä hakeneet työpaikkaa.</p>	<p>c) Kuinka pian aiotte hakea ansiotyötä?</p> <p>1 Puolen vuoden kuluessa</p> <p>2 Yli puolen vuoden - vuoden kuluessa</p> <p>3 1 - 2 vuoden kuluttua</p> <p>4 3 - 4 vuoden kuluttua</p> <p>5 5 tai useamman vuoden kuluttua</p> <p>6 Muu vastaus: _____</p> <p>_____</p> <p>88 EOS</p>	<p> </p>
--	--	-----------

	<p>d) Mitä arvelette mahdollisuuksistanne saada työtä kotipaikkakunnalta?</p> <p>1 Ei ole mahdollisuuksia</p> <p>2 On erittäin pienet mahdollisuudet</p> <p>3 On kohtalaiset mahdollisuudet</p> <p>4 On hyvät mahdollisuudet</p> <p>5 Muu vastaus: _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>88 EOS</p> <p>SIIRRY KYSYMYKSEEN 48</p>	<p> </p>
--	--	-----------

	<p>ANSIOTYÖSSÄ</p> <p>Aiotteko jatkaa työntekoa/yritystoimintaa/ammattinharjoittamista eläkkeelle siirtymiseen saakka tai siihen asti kun terveytenne sen sallii?</p> <p>1 Kyllä</p> <p>2 Ei</p> <p>Miksi harkitsette työnteon lopettamista tai vähentämistä?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>88 EOS</p>	<p> </p> <p> </p>
--	--	---------------------

47	<p>Onko Teillä pelkoa työttömyydestä?</p> <p>1 Ei 2 On 3 Muu vastaus: _____ _____</p> <p>88 EOS</p> <hr/> <p>Askarruttaako Teitä jokin muu epävarmuus työhonne jatkuvuudessa?</p> <p>1 Ei 2 Kyllä Mikä tai mitkä asiat Teitä askarruttavat? _____ _____ _____</p> <p>88 EOS</p>	<p>┌┐</p> <hr/> <p>┌┐</p> <p>┌┐</p>
----	---	-------------------------------------

48	<p>KYSYMYS 48 ESITETÄÄN ALLE 60-VUOTIAILLE SEKÄ ANSIOTYÖSSÄ ETTÄ ANSIOTYÖSTÄ POIS OLEVILLE LESKILLE.</p> <p>☐ Leski on haastatteluhetkellä yli 60-vuotias → K49</p> <hr/> <p>Oletteko hankkinut jatko- tai uudelleen- koulutusta puolisonne kuoleman jälkeen?</p> <p>1 Ei 2 Kyllä Minkä alan koulutusta olette saanut ja kuinka monta kuukautta? Koulutusala: _____ _____</p> <p>Koulutuksen kesto: _____kk</p> <p>Jatkokoulutusta saaneet → K 49</p>	<p>┌┐</p> <hr/> <p>┌┐</p> <p>┌┐</p>
----	--	-------------------------------------

Voidaan merkitä kysymättä.

	<p>Olisitteko halukas osallistumaan jatkokoulutukseen tai uuteen ammattiin kouluttamiseen, jos Teille tarjoutuisi siihen tilaisuus?</p> <p>1 Ei Miksi ette halua jatkokoulutusta?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>SIIRRY KYSYMYKSEEN 49</p> <p>2 Kyllä Minkä alan koulutuksesta olisitte kiinnostunut?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>8 EOS</p>	<p>┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p>
<p>Toimeentulolla tarkoitetaan tässä sitä, miten käytettävissä olevat tulot ovat riittäneet menoihin.</p>	<p>Mitä järjestelyjä tai minkälaista taloudellista tai muuta apua koulutukseen osallistuminen Teidän elämäntilanteessanne edellyttäisi?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>88 EOS</p>	<p>┌┌</p> <p>┌┌</p> <p>┌┌</p>
	<p>Seuraavaksi pyytäisin Teitä arvioimaan perheenne rahallista <u>toimeentuloa viime vuoden (1983) aikana.</u></p> <p>ANNA KORTTI 49</p> <p>Oliko se vuoteen 1979 verrattuna:</p> <p>1 muuttunut huomattavasti parempaan suuntaan</p> <p>2 muuttunut jonkin verran parempaan suuntaan</p> <p>3 pysynyt ennallaan</p> <p>4 muuttunut jonkin verran heikompaan suuntaan</p> <p>5 muuttunut selvästi heikompaan suuntaan</p> <p>6 Muu vastaus, mikä? _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>88 EOS</p>	<p>┌┌</p>

70

	<p>Suhtaudutteko nykyisin tulevaisuuteen erittäin toiveikkaasti, kohtalaisen toiveikkaasti, ei erityisen toiveikkaasti vai ei lainkaan toiveikkaasti?</p> <p>1 Erittäin toiveikkaasti 2 Kohtalaisen toiveikkaasti 3 Ei erityisen toiveikkaasti 4 Ei lainkaan toiveikkaasti 8 EOS</p>	
	<p>Oletteko mielestänne sopeutunut elämään ilman puolisoanne erittäin hyvin, kohtalaisen hyvin, ei erityisen hyvin vai ei lainkaan hyvin?</p> <p>1 Erittäin hyvin 2 Kohtalaisen hyvin 3 Ei erityisen hyvin 4 Ei lainkaan hyvin 8 EOS</p>	
	<p>Oletteko erittäin tyytyväinen, kohtalaisen tyytyväinen, hieman tyytymätön vai erittäin tyytymätön siihen, miten asianne ovat tällä hetkellä?</p> <p>1 Erittäin tyytyväinen 2 Kohtalaisen tyytyväinen 3 Hieman tyytymätön 4 Erittäin tyytymätön 8 EOS</p>	

	<p>Toivoisittekö elämäenne jatkuvan samanlaisena kuin nyt, vai haluaisittekö joihinkin asioihin muutoksia vai haluaisittekö muuttaa elämäenne kokonaan?</p> <p>1 Toivoo jatkuvan samanlaisena 2 Haluaa muutoksia joihinkin asioihin 3 Haluaa muuttaa elämänsä kokonaan 8 EOS</p>	
	<p>Tuntuuko Teistä siltä, että olette hyvin yksinäinen, melko yksinäinen vai ettekö ole lainkaan yksinäinen?</p> <p>1 Ei lainkaan yksinäinen 2 Melko yksinäinen 3 Hyvin yksinäinen 8 EOS</p>	
<p>9 Merkitään kysymättä, jos vastaus on selvästi käynyt ilmi haastattelun kuluessa. Jos yrittäjä-puoliso oli eläkkeellä (ei toiminut enää yrittäjänä) ennen kuolemaansa, siirrytään kysymykseen 112.</p>	<p>PUOLISO TOIMI VUONNA 1979 MAATALOUSYRITÄJÄNÄ TAI MUUNA ITSENÄISENÄ YRITTÄJÄNÄ TAI EDELLÄ MAINITTUNA AVUSTAVANA PERHEENJÄSENEÄ</p> <p>☐ Ei toiminut → K 112</p>	
<p>Voidaan merkitä kysymättä, jos vastaus on selvästi käynyt ilmi haastattelun kuluessa.</p>	<p>Jatkatteko yritystoimintaa/tilan pitoa?</p> <p>1 Ei → K 110 2 Kyllä → K 111</p>	

110

<p>Jos jatkajana on joku lesken perheen tai talouden jäsen, merkitään jäsennumero sivuilta 18-19. Jos jatkajana on joku muu henkilö, ilmoitetaan hänen suhteensa leskeen (esim. lapsen lapsi).</p>	<p>Mistä syystä olette lopettanut yritystoiminnan/tilan pidon?</p> <hr/> <hr/>	<p>41</p>
	<p>88 EOS</p>	
	<p>Kuka jatkaa yritystoimintaa/tilan hoitoa?</p> <hr/> <hr/>	
	<p>00 Toiminta on loppunut kokonaan 88 EOS</p>	
	<p>Onko yritystoiminnan/tilan pidon lopettamisella ollut merkitystä <u>taloudellisen toimeentulonne</u> kannalta?</p> <p>1 Ei 2 Kyllä Mitä se on merkinnyt?</p> <hr/> <hr/>	
	<p>8 EOS</p>	

SIIRRY KYSYMYKSEEN 112

<p>Pyritään selvittämään yritystoiminnan mahdollinen <u>supistaminen tai laajentuminen</u> verrattuna tilanteeseen ennen puolison kuolemaa.</p>	<p>Jatkatteko yritystoimintaa/tilan hoitoa entisessä laajuudessaan?</p> <p>1 Kyllä</p> <p>2 Ei Mitä muutoksia siinä on ollut?</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>8 EOS</p>	<p>┌</p> <p>┌</p> <p>┌</p> <p>┌</p>
<p>Jos jatkajina on lesken talouden jäseniä, merkitään jäsennumerot sivuilta 18-19. Muiden henkilöiden osalta merkitään suhde leskeen.</p>	<p>Onko yritystoiminnassa/tilan pidossa mukana muita jatkajia kuin Te?</p> <p>1 Ei</p> <p>2 Kyllä Keitä?</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>┌</p> <p>┌</p> <p>┌</p> <p>┌</p>

ISBN 951-9043-79-9